

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRK HALK EDEBİYATI METİNLERİNDEN HAREKETLE
HEDİYELEŞMENİN TOPLUMSAL CİNSİYET BOYUTU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Gizemnur BAŞARAN

Danışman
Doç. Dr. Aktan Müge YILMAZ

Haziran-2018
KIRIKKALE

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı Türk Halk Edebiyatı'nda hediyeleşme geleneği hakkında bilgi vererek, bu bilgilerden hareketle hediyeleşmenin toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Konu tespiti yapıldıktan sonra araştırmanın ilk aşamasında hediye ve toplumsal cinsiyet kavramları ile birlikte toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Bunu takip eden süreçte hediyeleşme geleneğinin sık karşılaştığı edebî türler tespit edilmiş ve sonrasında referans kaynaklar belirlenerek metinler üzerinde inceleme yapılmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında toplumun, hediyeler aracılığıyla kadına ve erkeğe yüklediği roller tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın GİRİŞ bölümünde “Hediye Kavramı” başlığı altında, hediyein tanımları ve bu kavrama karşılık gelen kelimeler incelenmiş, sözlük taraması yapılmıştır. Yapılan bu taramada hediye ile anlam bakımından ilişkili kelimeler tespit edilerek tanımları verilmiştir. “Türk Folklorunda Hediyeleşme” başlığı altında, geçmişten günümüze Türk kültüründe hediye verilen durumlar ve verilen hediyeler ele alınmıştır. “Toplumsal Cinsiyet Kavramı” ve “Toplumsal Cinsiyet Roller” başlığı altında, kadın ve erkek kavramlarının nelere karşılık geldiği, toplumun kadından ve erkekten beklentileri incelenmiştir. Bunlarla birlikte “Türk Kültüründe Kadın” başlığı altında geçmişten günümüze kadının konumu verilmiştir.

Çalışmanın BİRİNCİ BÖLÜM'ünde belirlenen referans kaynaklardan hareketle türkü, mâni, masal, halk hikâyesi, atasözleri-deyimler ile dua ve beddua metinlerdeki hediyeleşme motifleri ve bu hediyelerin Türk kültüründeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM'de elde edilen hediye motiflerinden hareketle toplumsal cinsiyet bağlamında kadından ve erkekten beklenen roller tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen tespitler ise çalışmanın SONUÇ bölümünde verilmiştir.

Tez çalışmamın her adımında sabırla ve özveriyle bana yardım eden, destek olan danışman hocam Doç. Dr. Aktan Müge Yılmaz'a, desteklerini hiçbir şekilde esirgmeden benimle birlikte bu süreçte çaba harcayan sevgili aileme ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Bu araştırma, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan hediyeleşme geleneğinin metinlere yansıyan yönüyle toplumsal cinsiyet boyutunu ele almaktadır. Halk Edebiyatı metinlerindeki hediyeleşmenin toplumsal cinsiyet rollerine olan etkisinin daha önce herhangi bir çalışmaya konu edilmemiş olması bu araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

Araştırma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş kısmı üçe ayrılmaktadır. Öncelikle araştırmanın amacı, kapsamı, yöntemi belirtilmiş, daha sonra hediye kavramı, Türk folklorunda hediyeleşme ve hediyeleşmenin tarafları verilmiştir. Bu bölümde son olarak toplumsal cinsiyet kavramı ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde hediyeleşmenin sık olarak görüldüğü türkü, mânî, masal, halk hikâyeleri, atasözleri ve deyimler ile dua-beddua metinleri incelenmiş ve verilen hediyeler tespit edilmiştir. Bu hediyelerin verilme amaçları ve Türk kültüründeki yeri tespit edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türk Halk Edebiyatı metinlerinde verilen hediyelerden hareketle kadın ve erkeğin verdiği hediyelerin taşıdığı anlamlar, kadından ve erkekten beklenen roller, kadının ve erkeğin ait olduğu mekânlar tespit edilmiştir.

Çalışmanın sonuç kısmında ise incelenen metinlerden hareketle elde edilen bulguların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Hediye, Halk Edebiyatı, Folklor, Gelenek

ABSTRACT

This study deals with the gender aspect of the tradition of giving presents, which is as old as the history of humanity, as it appears in the texts. The fact that the influence of the giving gifts in the texts of the Folk Literature on the gender roles has not been the subject matter of any study proves the importance of the gift investigation.

This study consists of an introduction, two chapters and a conclusion.

The Introduction comprises of three parts. Firstly, the aim, the scope and the method of the investigation are given, afterwards, the concept of gift, and the giving gifts and the parties involved in giving gifts in Turkish folklore are also presented. In this part, lastly, the concept of gender and gender roles are elaborated.

In the first chapter of the study, the texts in which giving gifts is frequently encountered, such as the texts of Turkish folk songs, mani, tale, folk stories, proverbs and idioms, and prayer-curse, are analyzed and given gifts are determined.

In the second chapter of the study, with reference to the gifts given in the Turkish Folk Literature, the meanings of the gifts given by both women and men, expected roles from women and men, and the places where women and men belongs are determined.

In the conclusion of the study, the findings gained through the texts analyzed are evaluated.

Key words: Gender, Gift, Folk Literature, Folklore, Tradition

İçindekiler	
ÖN SÖZ	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
GİRİŞ	1
1.Hediyeleşme Geleneği.....	1
1.1.Hediye Kavramı	1
1.2.Türk Folklorunda Hediyeleşme	13
2.Toplumsal Cinsiyet Kavramı.....	17
2.1.Toplumsal Cinsiyet Rollerini	18
2.2.Türk Kültüründe Kadın.....	20
1.BÖLÜM	
TÜRK HALK EDEBİYATI METİNLERİNDE HEDİYE/HEDİYELEŞME MOTİFİ	
1.1.Andaç, Armağan, Bergüzar, Hatıra, Hediye ve Yadigâr	23
1.1.1.Türkülerde Andaç, Armağan, Bergüzar, Hatıra, Hediye ve Yadigâr	23
1.1.2.Mânilerde Andaç, Armağan, Bergüzar, Hatıra, Hediye ve Yadigâr.....	40
1.1.3.Masallarda Andaç, Armağan, Bergüzar, Hatıra, Hediye ve Yadigâr	57
1.1.4. Halk Hikâyelerinde Andaç, Armağan, Bergüzar, Hatıra, Hediye ve Yadigâr.....	62
1.1.5.Atasözleri ve Deyimlerde Andaç, Armağan, Bergüzar, Hatıra, Hediye ve Yadigâr.....	65
1.1.6.Dua-Bedduaada Andaç, Armağan, Bergüzar, Hatıra, Hediye ve Yadigâr	68
1.2.Adak	69
1.2.1.Türkülerde Adak	70
1.2.2.Mânilerde Adak	71
1.2.3.Masallarda Adak	74
1.2.4.Halk Hikâyelerinde Adak	74
1.2.5.Atasözleri ve Deyimlerde Adak.....	75

1.2.6.Dua-Bedduada Adak.....	75
1.3.Bağış, İhsan, İkram, Hibe, Lütuf.....	75
1.3.1.Türkülerde Bağış, İhsan, İkram, Hibe, Lütuf.....	75
1.3.2.Mânilerde Bağış, İhsan, İkram, Hibe, Lütuf.....	77
1.3.3.Masallarda Bağış, İhsan, İkram, Hibe, Lütuf.....	82
1.3.4.Halk Hikâyelerinde Bağış, İhsan, İkram, Hibe, Lütuf.....	85
1.3.5. Atasözleri ve Deyimlerde Bağış, İhsan, İkram, Hibe, Lütuf	87
1.3.6. Dua-Bedduada Bağış, İhsan, İkram, Hibe, Lütuf	87
1.4.Bahşış, Müjde, Ödül	87
1.4.1.Türkülerde Bahşış, Müjde, Ödül.....	87
1.4.2.Mânilerde Bahşış, Müjde, Ödül.....	89
1.4.3.Masallarda Bahşış, Müjde, Ödül.....	95
1.4.4.Halk Hikâyelerinde Bahşış, Müjde, Ödül.....	99
1.4.5.Atasözleri ve Deyimlerde Bahşış, Müjde, Ödül	103
1.4.6.Dua-Bedduada Bahşış, Müjde, Ödül	103
1.5.Rüşvet.....	103
1.5.1.Türkülerde Rüşvet.....	103
1.5.2.Mânilerde Rüşvet.....	104
1.5.3.Masallarda Rüşvet.....	105
1.5.4.Halk Hikâyelerinde Rüşvet.....	106
1.5.5. Atasözleri ve Deyimlerde Rüşvet	108
1.5.6. Dua-Bedduada Rüşvet	108
1.6.Olağanüstü Hediyeler	108
1.6.1.Türkülerde Olağanüstü Hediyeler.....	108
1.6.2.Mânilerde Olağanüstü Hediyeler	108
1.6.3.Masallarda Olağanüstü Hediyeler.....	108
1.6.4. Halk Hikâyelerinde Olağanüstü Hediyeler	111

1.6.5. Atasözleri ve Deyimlerde Olağanüstü Hediyeler	112
1.6.6. Dua-Bedduada Olağanüstü Hediyeler	112

2.BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA TÜRK HALK EDEBİYATI METİNLERİNDE GEÇEN HEDİYELEŞME

2.1. Türkülerde Hediyeleşme	113
2.2. Mânilerde Hediyeleşme.....	125
2.3. Masallarda Hediyeleşme	134
2.4. Halk Hikâyelerinde Hediyeleşme.....	142
2.5. Atasözleri ve Deyimlerde Hediyeleşme	147
2.6. Dua-Bedduada Hediyeleşme	147
SONUÇ	149
KAYNAKÇA.....	153

GİRİŞ

1. Hediyeleşme Geleneği

1.1. Hediye Kavramı

Yazılı kaynaklarda armağan veya zaman zaman onun yerine kullanılabilen hediye kavramı ve bu kavramla yakın anlamlı kelimeler ile ilgili olarak pek çok bilgi mevcuttur.

Türkçenin bilinen en eski sözlüğü olan Divanü Lügat'it-Türk'te (1985: 408) armağan kavramının karşılığı olarak şu kelimelere yer verilmektedir: belek: Armağan, hediye; belekledi: "Ol manğa belekledi = O, bana armağan verdi". (belekler-beleklemek); singüt: Karşılığında bir şey verilmeyen ve geri gönderilmeyen armağan.

Tarama Sözlüğü'nde (1963: 144, 386, 826, 829, 1018, 3215, 3341, 3604, 3704, 3705, 4202) armağan/hediye kavramı şu şekillerde tanımlanmaktadır: andırcı, (andurucu): Yedigâr; bakyaz: 1. Yeni ev edinenlerin tanıdıklarına verdikleri ziyafet. 2. Şerbetlik, bahşiş; çapmak: 1. Yağma, çapul etmek, saldırmak, atılmak, vurmak, hücum etmek; çapul: Yağma; dartuk, (tartok): Pişkeş, armağan, takdime; saçılık: Düğün hediyesi; savgat, (savkat): Hediye, armağan, bahşiş, ihsan; suyurgal: İhsan, atıye, hükümdar tarafından bağışlanan dirlik; suyurgamak: Taltif etmek, ihsanda bulunmak; talamak(I): Yağma etmek; talan, (talav): Yağma; talanlanmak, (talanmak): Yağmalanmak, yağma edilmek; talava urmak: Yağmaya maruz bırakmak; yağmaya boşanmak: Yağma için saldırmak; yağma salmak: Yağma etmek üzere saldırmak.

Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü'nde (Eyüboğlu, 1991: 321) hediye: değer, karşılık, beğenilmek için birine verilen nesne, armağan olarak tanımlanmaktadır.

Türkçe'nin Sözlüğü'nde (Yelten, 2002: 43) armağan kelimesi "1. Hediye. 2. Bir kimsenin başarısına karşılık verilen mükâfat, ödül. 3. Bir ilim adamını anmak veya çalışmalarından dolayı ödüllendirmek amacıyla adına çıkarılan ilmi eser." olarak tanımlanmıştır.

Öz Türkçe Sözlük'te (Püsküllüoğlu, 1994: 69) hediye kavramı “1. Birini sevindirmek ya da saymış olmak için karşılıksız olarak verilen şey. 2. Bilim, sanat ve yazında ve başka alanlarda açılan yarışmalarda özenli bir incelemeden sonra değerlendirmede kazananlara verilen değerli şey” olarak açıklanmaktadır.

Armağan kelimesinin en kapsamlı tanımı beş farklı şekilde Arkadaş Türkçe Sözlük' te (Püsküllüoğlu, 2003: 81) sırasıyla; “1. yaptığı bir işten, bir davranıştan dolayı birine verilen armağan; 2. armağan; 3. bilim, sanat, yazın alanlarında ya da başka alanlarda açılan yarışmalarda, özenli bir incelemeden, değerlendirmeden sonra başarılı bulunanlara, derece alanlara verilen değerli armağan; 4. açılan bir yarışmada kazananlara armağan olarak verilen para ya da mal; 5. bir iyiliğe karşılık olarak verilen armağan.” şeklinde tanımlanmaktadır.

Okyanus Ansiklopedik Sözlük'te (Tuğlacı, 1983: 133, 1040) armağan ve hediye kelimeleri farklı maddelerle açıklanmıştır. Armağan kelimesini “birini memnun etmek ve saymış olmak için karşılıksız olarak verilen şey, lütuf, ihsan, ödül, mükâfat” kelimeleriyle açıklarken hediye kelimesini ise “hoşa gitmek için birine verilen nesne” olarak tanımlamıştır.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük' ünde (1998: 135) armağanın tanımı olarak “1. Birini sevindirmek, mutlu etmek için verilen şey, hediye. 2. Ödül. 3. Bir bilim adamının emek verdiği dalda onu anmak için hazırlanan bilimsel eser. 4. mec. Bağış, ihsan.” ifadeleri yer alırken hediye kelimesinin tanımı da “armağan” şeklinde yapılmıştır.

Hediye kavramı Hukuk Sözlüğü'nde (Yılmaz, 1996: 325) “Bir kimseye verilen armağan; hibe olarak verilen veya gönderilen mal” şeklinde tanımlanmaktadır.

Ali Bardakoğlu (1998: 151-155) hediyein tanımını “Arapça 'da 'yol göstermek, doğru yola iletmek' manasındaki hidayet (hüdâ, hedy) kökünden türeyen hediye kelimesinin isim olarak kazandığı anlam, yol göstermenin temelinde bulunan lütuf ve iyilikle yakından ilgilidir. Türkçe' de armağan kelimesiyle de ifade edilen hediye genelde, 'insanlar arasında sevgi ve dostluk nişanesi olarak veya muâşeret kaidesi uyarınca karşılıksız verilen nesne' anlamını taşır. Mecelle 'de hediye, 'bir kimseye ikrâmen götürülen veya gönderilen mal' şeklinde ve hibenin bir türü olarak

tanımlanır. Her hediye bir hibe olmakla birlikte yardım veya ibadet amaçlı diğer bağışlamaları da içine alması bakımından hibe hediye den daha geniş kapsamlıdır.” şeklinde yapmış ve hediye nin dinî boyutuyla ilgili de kapsamlı bir bilgi vermiştir.

Armağan ve hediye kavramlarının tanımları verilirken sık sık bahşiş, yağma, ödül, ülüş, saçı, rüşvet, bağış gibi kelimeler de kullanılmaktadır. Aşağıda bu kavramların karşılıkları da tek tek ele alınmıştır.

Divanü Lügat'it-Türk'te (1985: 120, 372) bahşiş kavramıyla ilişkili kelimelerin açıklamaları şu şekildedir: “açığ: Hanın bahşişi "Xan manğa açığ bedri= Han bana bahşiş verdi."; boğuş: Hanın elçiye dönüp gitmesi için izin vermesi; elçiye verilen bahşiş dahi böyledir. Bunun gibi, hısımlarından biri uzaktan geldiği zaman, dönüşünde şölen yapılır; bütün hısımlar ve başkaları çağrılır; sonra bir takım armağanlar sunularak gitmesine izin verilir. Böyle birlikte yenilen yemeğe "boğuş aş" denir, "izin yemeği" demektir; but: Bir büyük adam tarafından gönderilen armağanı getiren kişiye verilen bahşiş. Bu, bir adamın, birisine armağan olarak gönderdiği atı getiren kimseye verilen para, koyun gibi bir şeydir. Bu suretle verilen koyuna "but" denir.”

Derleme Sözlüğü'nde (1993: 488) bahşiş kelimesi “evlenecek erkeğin kız tarafına verdiği para ve eşya, başlık” şeklinde tanımlanmaktadır.

Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü'nde (Eyüboğlu, 1991: 67) bahşiş kelimesini “bağış, karşılık beklemeden verme, bahşetmek” şeklinde tanımlanmaktadır.

Türkçe'nin Sözlüğü'nde (Yelten, 2002: 67) bahşiş “bir hizmet görene, bir işin görülmesinde payı bulunana aldığı ücretten ayrı olarak fazladan verilen para” olarak tanımlanmaktadır.

Arkadaş Türkçe Sözlük'te (Püsküllüoğlu, 2003: 119) bahşiş kavramının karşılığı şöyle verilmektedir: “teşekkür ereğiyle, otel, lokanta gibi yerlerde bir hizmeti görene verilen, başka yerlerde bir işi yapana, verilmesi gereken paradan ayrı olarak, fazladan verilen para.”

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te (1998: 201) bahşiş kelimesi “hizmet görene hakkından ayrı olarak verilen para” şeklinde tanımlanmıştır.

Hukuk Sözlüğü'nde (Yılmaz 1996: 100) “bahşiş” kelimesi “bir hizmete karşı asıl ücretten ayrı olarak verilen para; yapılan bir hizmete karşılık kendisine hizmet edilenin 'gönlünden kopan' ekstra ödeme” şeklinde tanımlanarak gönüllü olarak verilmesine vurgu yapılmıştır.

Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde (1991: 521) bahşiş kelimesinin tanımı “Türk-İslam devletlerinde hükümdarların, çeşitli vesilelerle maiyetlerinde hizmet edenlere; yeni tahta geçtiklerinde devlet hazinesinden maaş alanlara; ilk sefere çıkışları münasebetiyle de askerlere dağıttıkları para” şeklinde verilirken bahşişin karşılığı olarak “cülus, in'am” ve “pişkeş” kelimelerini de vermiştir.

Saçı kelimesi Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü'nde (Eyüboğlu, 1991: 570) “saçmak (bk.)tan saç-ı/saçı (saçılan, bir inanç gereği sunulan nesne, adak) Saçı saçmak, adak sunmak” şeklinde tanımlanmaktadır.

Arkadaş Türkçe Sözlük'te (Püsküllüoğlu, 2003: 821) de saçı “düğünde gelinin başından saçılar şeyler” olarak tanımlanırken saçı olarak saçılabilcek malzemeler de (çiçek, şeker, arpa, pirinç, para vb.) sıralanmıştır.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde (1998: 201) saçı kelimesi şöyle açıklanmaktadır: “ saçı: 1. Gelinin başında aşağı saçılan çiçek, şeker, arpa, para gibi şeyler. 2. Düğün armağanı. saçı kılmak (veya saçı atmak) gelinin başından çiçek, şeker, arpa, para saçmak.”

Divanü Lügat'it-Türk'te (1985: 75, 97, 225, 284, 295, 308, 354, 369, 433, 438) yağma kavramı ve bu kavramla ilişkili kelimelerin açıklaması sırasıyla şu şekilde yapılmıştır: “kapış: Kapıp alma, yağma etme; karma: Yağma. “neng karmaladı= bir şeyi yağma etti”; karmaladı: “Ol karmaladı nengni= o, nesneyi kaptı, yağmaladı” (karmalar-karmalamak); tiplendi: “Ol anıñ tawarın üplendi= O, onun malını yağma etti.”, (üpler-üplemek); üpleldi: “Er tawarı üpleldi== Adamın malı yağma edildi.” (Uplelür-üplelmek); üplendi: “Anıñ tawarı üplendi= onun malı yağmalandı, talandı”, (üplenür-üplenmek); yolturdi: “Ol bulunuğ yolturdi= O, esire kurtuluş parası verdirdi.” "Ol kulın yolturdi= O, köleyi para vererek azad ettirdi” (yolturur-yolturmak); yoluşdı: Yağmalaştı. “Budhun bir ekindini yoluşdı= kwm birbirini yağma etti”, (oluşur-yoluşmak).”

Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü'nde (Eyüboğlu, 1991: 716) yağma kelimesi “ılgar, kapıp kaçma, vurup alma, vurgun” gibi kelimelerle açıklanmıştır.

Türkçe'nin Sözlüğü'nde (Yelten, 2002: 517) yağma kelimesinin açıklaması “zorla mal kapma, çapul” şeklinde yapılırken iki farklı anlamından daha bahsedilmektedir.

Arkadaş Türkçe Sözlükte (Püsküllüoğlu, 2003: 1045) yağma "baskın, çapul, zorla alıp kaçma" gibi ifadelerle tanımlanmakta ve kelimenin kültürel karşılığına da yer verilmektedir.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde (1998: 2364) yağma kelimesi diğer tanımlamalarda olduğu gibi “birçok kişinin zor kullanarak ele geçirdikleri malı alıp kaçması, çapul, talan” şeklinde açıklanmaktadır.

Derleme Sözlüğü'nde (1993: 3311) ödül kelimesi “1. Güreşte, at yarışlarında, yarışmalarda kazananlara verilen armağan. 2. Düğünlerde götürülen armağan (eşya ya da koyun, keçi vb hayvan)” şeklinde açıklanmaktadır.

Türkçe'nin Sözlüğü'nde (Yelten, 2002: 409) ödül kelimesi “herhangi bir şeye karşılık olarak verilen hediye” olarak tanımlanmaktadır.

Öz Türkçe Sözlük'te (Püsküllüoğlu, 1994: 344) ödül “yaptığı bir işten, davranıştan dolayı, birine verilen armağan; armağan” şeklinde tanımlanmaktadır.

Okyanus Ansiklopedik Sözlük'te (Tuğlacı, 1983: 2225) ise ödül “armağan; halk edebiyatı yarışmalarında kazanana verilmek üzere ortaya konan armağan.” gibi ifadelerle tanımlanmaktadır.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde (1998: 1717) ödül “bir başarı ya da iyilik karşılığında verilen armağan, mükâfat” şeklinde tanımlanmaktadır.

Armağan/hediye kavramının tanımlarken kullanılan ülüş kelimesi Divanü Lügat'it-Türk'te (1985: 62) “pay, hisse, nasip” şeklinde tanımlanmaktadır.

Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü'nde (Eyüboğlu, 1991: 697) ülüş kelimesi “bölüşmek paylaşmak” olarak tanımlanmıştır.

Türkçe'nin Sözlüğü'nde (Yelten, 2002: 508) üleş kelimesinin tanımını “taksimden düşen pay, hisse, kısım parça” olarak yapmaktadır.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde (1998: 2306) sırasıyla üleş ve ülüş kelimelerinin tanımları “pay; kesilen hayvanın etinden alınan pay” olarak verilmiştir.

Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde Özgüdenli (2012: 297-298) ülüş kelimesini “sözlükte “hisse, pay, parça, bölüm, kısım” anlamındaki ülüş “bölmek, ayırmak, paylaşmak” manâsına gelen ül-mek/ülü-mek fiilinden türemiştir. Kelimenin Orhon yazıtlarında “kut, kısmet, pay, hisse” anlamında kullanılan, hükümranlılıkla ilgili ülüğ kelimesiyle köken ve manâ itibariyle yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Ülüş terim olarak, eski Türk etnolojisine göre toplanan bir kurultayda Oğuz boylarından her birinin kesilen hayvanın etinden alacağı belli hisseyi ifade etmek için kullanılmıştır” şeklinde kapsamlı bir şekilde açıklayarak eski Türk toplumlarında üleşmenin önemine de vurgu yapmıştır.

Divanü Lügat'it- Türk'te (1985: 445-446) miras kelimesi ile armağan arasında bir ilişki kurulmuş ve mirasın tanımı şu şekilde yapılmıştır: “Andaç olmak üzere verilen mala denir. Büyüklerden birisi öldüğünde, malından en iyi bir parça Hakan için ayrılır. Bu mala dahi "xumaru" denir, “xumaru" andaç, hatıra anlamındadır. Bu kelime, kadına, erkeğe ad olarak dahi verilir. Uzağa giden bir adamın hısımlarına bıraktığı mala da "xumaru" denir.”

Derleme Sözlüğü'nde (1993: 480) bağış kelimesi yer almamakla birlikte bağışlama kelimesinin açıklaması “1. Gelinin oğlan evine geldiği zaman kayınvalide ve kayınpederin bağışladığı hayvan veya arazi. 2. Sünnet olan çocuğa anne ve babası tarafından verilen hediye” olarak verilmiştir.

Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü'nde Eyüboğlu (1991: 65) bağış kelimesini “birine karşılıksız yardım etme, bir nesne verme” olarak tanımlamaktadır:

Türkçe'nin Sözlüğü'nde (Yelten, 2002: 65) bağış “karşılık beklemezsizin verilen para, eşya vb. şey, yardım, hibe, teberru: Bağış yapmak. Bağışta bulunmak” şeklinde tanımlanmıştır.

Öz Türkçe Sözlük'te (Püsküllüoğlu, 1996: 71) bağış kelimesi “bir başkasına yardım ya da iyilik olsun diye verme eylemi ya da verilen şey” olarak tanımlanmıştır.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde (1998: 195) bağış “bağışlanan şey, hibe, teberru” şeklinde tanımlanmaktadır.

Hediyeyi tanımlarken kullanılan kavramlardan birisi de “rüşvet”tir. Divanü Lügat'it-Türk'te (1985: 132, 449) rüşvet kelimesi “orunç, urunç” şeklinde verilmiştir.

Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü'nde Eyüboğlu (1991: 568) rüşvet “görevliyi bir nesne karşılığında kandırıp yaşadığı eyleme itme” olarak tanımlanmıştır.

Türkçe'nin Sözlüğü'nde (Yelten, 2002: 436) rüşvet kelimesi şöyle açıklanmaktadır; “bir memura haklı veya haksız bir iş gördürmek için verilen para ve hediye.”

Arkadaş Türkçe Sözlük'te (Püsküllüoğlu, 2003: 818) rüşvet “yaptırılmak istenilen bir işe yasadışı kolaylık sağlaması için ilgili görevliye ya da görevlilere el altından verilen para, mal vb.” şeklinde tanımlanmaktadır.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'ünde (1998: 1872) rüşvet “yaptırılmak istenen bir işte yasa dışı kolaylık veya çabukluk sağlanması için bir kimseye mal veya para olarak sağlanan çıkar; rüşvet almak rüşvet olarak verilen parayı veya malı kabul etmek; rüşvet vermek bir görevliye bir işi yaptırmak için para veya mal vermek; rüşvet yemek bir işi yapmak için birinden rüşvet almak” şeklinde kapsamlı bir şekilde tanımlanmıştır.

Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügatı'nda (1999) hediye ve hediye anlamı taşıyan pek çok kelime mevcuttur. Bu kelimeler sırasıyla: âlâ: ihsanlar, bahşişler; arife: armağan, bağış; atâ: bağışlama, bahşiş; atâ-bahş: bahşiş veren; atâya: hediyeler, armağanlar; bahşişler; atâyâ-yı seniyye: padişah hediyeleri; atıyyât: hediyeler, ihsanlar, bahşişler; atıye: hediye, bahşiş; atıye-i senniye: padişah hediyesi; avârif: armağanlar, bağışlar; bahş: bağış, ihsan; bahşiş: bahşiş, bağış olarak verilen para; berâtil: rüşvetler; hediyeler; berg-i sebz: hediye; bergüzâr: hediye, hatıra, andaç; câize: 1.hediye, bahşiş, armağan. 2.ed. Eski şairlere, yazdıkları medhiyeler dolayısıyla verilen para ve bahşiş; cedâ: hediye; ihsan; cedvâ: hediye, armağan; cevâiz: verilen bahşişler, armağanlar; dest-mûze: hediye, armağan; dest-müz: bahşiş, ayakteri; ermagan: armağan, hediye; esîs: armağan olarak verilen şey; gül-vend: hediye (en çok, incir, ceviz, fıstık dizisinden yapılan armağan); hedâyâ (a.i. hediye'nin c.): armağanlar, hediyeler; hediye (a.i.c. hedaya): hediye, armağan;

hediye-i dendân: diş kirası; hediye-i yâkut: yakut hediyesi. 2. kıymet, değer, baha. 3. kadın adı; hediyyeten: hediye sûretiyle, armağan olarak; hibâ: bahşış; hibe: bağışlama, bağış; iftâriye: (eskiden) padişah saraylarında, vüzera, ayan ve eşraf konaklarında, davetlilere iftardan sonra diş kirası adı altında verilen bahşış; ibdâ' (a.i. hediye'den): 1. hediye verme, hediye etme, hediye gönderme, armağan yollama; ihdâiyye: hediye etme, armağan verme vesilesiyle yazılan yazı; ihsân (a.i. hasen'den. c. : ihsanat): bağış, bağışlama, verilen, bağışlanan şey; ihsân-ı · şâhâne: padişahın ihsanı, lütfu, bahşışı. ihsân ale-i-ihsân: ihsan üstünde ihsan, katmerli bağış, erkek ve kadın adı; ihsân-dide (a.f.b.s. c. : ihsan-didegan): ihsan, lütuf, iyilik görmüş, bahşış almış; ikrâm (a.i. kerem'den. c. : ikrâmât): bir şeyi hediye, armağan olarak verme; ikrâmiye: 1. bahşışlar, bağışlar. 2. ikram olarak verilen para; istîhâb (a.i. hibe'den): hibe, hediye, bağış olarak isteme; ithâf (a.i. tuhfe'den): 1. hediye olarak verme, verilme. 2. hediye, armağan gönderme; manen sunma. 3. ed. Birinin adına eser yazma veya yazılmış bir eseri, baş tarafında adını söylemek suretiyle birine hediye etme; kıst: hisse, pay, nasip; kudûmiyye: uzak yoldan gelen bir büyüğe, o yerin halkı tarafından sunulan armağan; mehdiye: hediye, armağan; menîha: bahşış; hediye, armağan; mevhibe (a.i.c.: mevfilib): 1. bahşış, ihsan, bağış. 2. kadın adı; muâtât (a.i. ata'dan) verme; mubâdât: hediyeleşmek; nev: bahşış, bağış; nevâle: vergi, bağış; nev-bâve (f.b.s. ve i.): hediye; nevl: bahşış; nuhle: çeyiz, düğün hediyesi; pîş-keş: peşkeş, hediye, armağan; ragîbe (a.i.c: ragaib): bol hediye; regaib ("ga" uzun okunur. A.i. ragibe'nin c.): bol hediyeler; reh-âverde: yolcunun getirdiği hediye; rıfd (a.i.c.: erfâd, rufûd): bahşış; rişâ (a.i. rişvet'in c.): rüşvetler; rişvet (a.i.c.: rişa, rüşa): rüşvet. Rişvet-i kelim (söz rüşveti): eskiden bir kimsenin kendi hakkında söylenenleri getirene armağan olarak verdiği para; rüşvet: 1. vazifeli bir kimsenin elindeki imkânları pata veya mal karşılığında kötüye kullanması. 2. bu şekilde verilip alınan para veya mal; sıla (a.i. vasl'dan. C.: sılât): bahşış, hediye; sılât (a.i. sıla'nın c.): armağanlar, bahşışlar; takdîme (a.i.c.: tekadim): kendinden üstün kimseye sunulan armağan; tefârîk (a.i. tefrik'in c.): az değerli hediyeler; tehdiye (a.i. hedy ve hidyet'den): hediye verme, bağışlama; tekadîm ("ka" uzun okunur. a. i. Tekadime'nin c.): sungular, verilen hediyeler, armağanlar; tuhaf (a.i. tuhfe'nin c.): hediyeler; tuhfe (a.i.c. tuhaf): hediye, armağan; vâhib, vâhiye (a.s. vehb'den): hibe eden, bağışlayan, bağışlayıcı; yâd-bûd: yadigâr, armağan; yağma: 1. çapul, zorla mal kapma.

Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde Bardakoğlu (1998: 151-155) hediyeinin tanımını verdikten sonra; “Hemen hemen her toplumda görülen hediyeleşme âdetinin neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir geçmişi vardır. Modern antropoloji çalışmalarında, iptidai topluluklarda karşılık beklemeden hediye vermenin yanı sıra hediye değişimi ve hediye ile sosyal bağ kurma, sosyal itibar ve onur kazanma amaçlı hediye şekillerinin de bir hayli yaygın olduğundan söz edilir. Bu sebeple de ilk dönemlerde hediyeleşme geleneğinin, sosyal dayanışmayı temin eden mal değişimine dayalı ilkel ekonomi kültürünün bir uzantısı olduğu düşünülebilir.” diyerek hediyeleşme geleneğinin insanlığın her döneminde var olduğunu vurgulamıştır.

Hediyeleşme, en ilkel toplumlardan günümüze kadar varlığını sürdürebilmiş bir uygulamadır. Marcell Mauss (2011: 208-209), Avustralya ve Kuzey Amerika'daki kabileleri incelediği çalışmasında potlaç ve kula adı verilen iki ekonomik sistemden bahseder. Bu iki sistem de almaktan çok vermeye yönelik sistemlerdir. Ayrıca bu sistemler toplumlar arası ilişkilerin kurulup devam ettirilmesinde de önemli birer rol üstlenmektedirler. Klan ve kabileler arasındaki bütün sistemler armağan üzerinden kurulmuştur. Armağan bir mübadele biçimi olarak karşımıza çıkar (Akay, 1999: 36). Mauss, bu mübadele sistemi içinde değiş tokuş edilen şeylerin sadece mal, gayrimenkul veya ekonomik olarak kullanılabilen eşyalardan ibaret olmadığını belirtir. Karşılıklı nezaket gösterileri, şölenler, ayinler, askeri hizmetler, kadınlar, çocuklar, eğlenceler, bayramlar ve fuarlar söz konusudur, ki sadece pazar buradaki önemli noktalardan biridir ve zenginliklerin dolaşımı çok daha genel ve uzun vadeli bir anlaşmadaki bir ayrıntıdır sadece. Nihayetinde, bu yükümlülükler ve karşı yükümlülükler, aslında tamamen zorunlu olmalarına rağmen (en azından savaş zamanında), çoğunlukla isteğe bağlı bir şekilde armağanlarla ve hediyelerle yerine getirilir. Mauss bütün bunlara toplam yükümlülükler sistemi adını verir.

Potlaç, özellikle Kuzey Batı Amerika'daki kabileler arasında veya kabileler içinde törensel olarak uygulanan hediyeleşme biçimidir. Mauss'a göre (2011: 209) ise potlaç, esas olarak beslemek ve tüketmek anlamına gelmektedir. Potlaç, elde olanın fazlasını şenliklerle birlikte yok etmektir, dağıtmaktır. Bu şenlikler esnasında kabile reisleri büyük ziyafetler vermekte, bol bol hediyeler dağıtmaktadır. Potlaç yapan bir şef elinde olanı ne kadar çok dağıtırsa o kadar çok itibar ve güç kazanır. Bu

nedenle potlaç, bir gösteriş tüketimidir (Tezcan, 1989: 31).Potlacın karşılığı ne kadar geç verilirse o kadar iyidir. Çünkü bu verilecek olan hediyein miktarını çoğaltır. Ayrıca bu sistemde verilen hediyelerin karşılığının hemen verilmesi, hediyein reddi demektir.

Potlaç daha çok harcamaya bağlı olarak güç ve itibar kazanma sistemi olarak gözüktse de aslında karşılıklı yardımlaşmayı da içinde barındırmaktadır. Potlaç bir sigortadır veya geleceğin kara (zorlu) günleri için sosyal ve ekonomik bir yatırımdır. Kendilerinde olduğu zaman ne kadar çok verirlerse, muhtaç duruma düştüklerinde o kadar çok alma hakkına sahip olacaklardır (Güvenç. 1979, 238). Potlaçta zenginliğin göstergesi aşırı tüketim ve harcamadır. Kişi istediğini elde etmek için bütün gücüyle elindekileri yok eder. Potlaçta ne kadar değerli şeyleri harcarsan, yok edersen o kadar itibar kazanırsın düşüncesi vardır. Kişi görünüşte kaybeder ama karşılığında kazandığı saygınlık, güç ve mevkii kaybettiklerine değer. Kaybedilen şeyin büyüklüğünün önemsememesinin bir diğer sebebi de rekabet duygusunun yoğun olmasıdır. Şayet kişi potlacın altından kalkamazsa bütün saygınlığını yitirir.

Potlaç ekonomik tabakalaşmanın gelişimini de engellemektedir. Vazgeçilen ya da yok edilen servet, maddi olamayan unsura, prestije dönüştürülmektedir. Kapitalizmde ek kâr elde edebilme umuduyla, kâğıt paralarımızı yakmaktansa, kârlarımızı yeniden yatırıma dönüştürürüz. Ancak potlaç yapan kabileler, artı değerlerini kendileri ve dost kabileler arasındaki toplumsal mesafeyi arttırmada kullanmak yerine, onları yok etmeyi yeğliyorlardı (Kottak, 2002: 384).

Görüldüğü üzere potlaç bir hediye alış verişi biçimidir. Ama onu normal bir hediye alıp verme etkinliğinden ayıran şey içinde barındırdığı rekabet duygusu, şiddet ve abartıdır. Potlaca benzeyen bir diğer hediye alıp verme etkinliği de kuladır.

Kula, potlacın daha büyük şeklidir. Genellikle soylulara özgü bir değiş tokuştur. Şeflere mahsus gibi görünmektedir. Şefler kendilerine bağlı bazı köylerin alacaklısı konumundadırlar. Kula, görünüşte kesinlikle çıkarsız ve önemsiz gibi görünen soylulara özgü bir biçimde gerçekleşir (Mauss, 2011: 240). Alışverişte el değiştiren hediyelerin eşdeğerde olması arzu edilir, fakat şart değildir (Güvenç, 1979: 233-234). Kulayı potlaçtan ayıran belirgin özellik hediyelerin birbirlerine maddi açıdan denk olmasıdır. Bu sistem de itibar ve şeref gibi kavramlara dayanır fakat potlaçtaki gibi tahrip edici özelliklere sahip değildir. Kula terimi “çember” anlamına

gelir. Söz konusu çember, çok sayıda adaya ve bölgeye dağılmış grupları birbirine bağlar ve bu gruplar uluslararası, çok geniş bir değiş tokuş sistemi oluştururlar (Godbout, 2003: 159). Alınıp verilen hediyeler bu çember içerisinde sürekli bir dolaşım halindedir. Şayet alınan hediyeler çember içinde bir başkasına verilmezse kula halkası bozulur. Ayrıca hediyelerin bu şekilde dolaşımı kulayı potlaçtan ayıran bir diğer özelliktir.

Kula yolculuğuna çıkan kişilerin gittikleri yerde mutlaka onları ticaret yapmak için bekleyen bir ortakları vardır. Kula seferlerinin hediye vermekle birlikte ticari bir işlevleri de vardır. İlk olarak hediyeler verildikten sonra, kabilelerin ya da klanların ihtiyacı olan maddeler takas usulü değiştirilmektedir. Bu alışverişte de tıpkı hediye alışverişinde olduğu gibi bir denklik söz konusudur. Kula, toplumlararası, ilkel bir alışveriş ve ticaret biçimidir (Güvenç, 1979: 235).

Günümüzdeki toplumların ekonomik sistemlerinin aksine arkaik toplumlarda ne kadar çok harcarsan o kadar çok kazanırsın düşüncesi hâkimdir. Harcamayan kaybeder. Ekonomik sistemlerin temelini oluşturan elde etme mantığı hem potlaçta hem kulada vardır. Fakat burada elde edilen şey mal değil itibardır. Şefler, kabile reisleri tüketerek, aşırı harcamalar yaparak yani rakiplerine meydan okuyarak itibar kazanırlar.

Türk kültüründe görülen potlaç ve yağma geleneği de diğer kültürlerle hemen hemen benzer niteliklere sahiptir. Gökalp (1991: 156) Türk kültüründe potlacı, “Yağma şöleni, potlacın azami derecesidir. Şöleni yapan bey, çağrılıları yedirip içirdikten, giydirip donattıktan ve borçlarını verdikten sonra hatunun koltuğuna girerek otağdan çıkardı. Bütün çağrılılar, çağrı sahibinin otağını, sürülerini vb. mallarını yağma ederlerdi.” şeklinde anlatmaktadır. Diğer kültürlerde olduğu gibi Türk kültüründe de yapılan bu harekette itibar kazanma amacı vardır.

Günümüz toplumlarında da armağan verirken amaç yine itibar kazanmaktır. Fakat bu arkaik kabilelerde olduğu gibi elindeki malların tamamını kaybederek gerçekleşmez. Aksine sahip olunanın en azı verilerek en üst seviyede saygınlık ve güç kazanılmaya çalışılır. Özelde hediyeler kişiler arası ilişkinin boyutunu gösterirken, genele bakıldığında, tıpkı arkaik kabilelerde olduğu gibi, toplumsal birlikteliğin devamının bir göstergesidir.

Geçmişten günümüze incelenen hediyeleşme geleneğinden hareketle hem geçmişte hem günümüzde hediyeleşmenin temellerini vermek, almak ve karşılığında vermek şeklindeki davranış biçimi oluşturmaktadır denebilir. Bu gelenekte samimiyet, karşılık beklememek, gönüllülük, eşitlik, paylaşmak, kendiliğindenlik, yaratıcılık, süreklilik ve gizlilik gibi özellikler bulunmaktadır. Armağan hem isteğe bağlı hem zorunludur. Bu durumu Mauss “gönüllü-zorunlu değiş tokuş” olarak adlandırır.

Görülen hediye tanımları ve hediyeleşme geleneğinden hareketle hediyeleşmenin işlevleri şu şekilde sıralanabilir:

- 1- Toplumun birliğini ve bütünlüğünü sağlar.
- 2- İletişim kurmak için bir araçtır.
- 3- İnsanlar arası ilişkileri, dostluğu pekiştirir.
- 4- Yardımlaşma ve dayanışmayı artırır.
- 5- Geleneklerin sürdürülmesini sağlar.
- 6- Kişilerin konumlarını ve saygınlıklarını yükseltir.
- 7- Ekonomiye katkı sağlar.

Bu işlevlerin yanı sıra hediye kavramının tanımları yapılırken karşılaşılan kelimeleri nitelikleri bakımından ayırt etmek de mümkündür. Bu nitelikler sırasıyla aşağıda görüleceği gibidir ve hediyeler metinlerde bu başlıklar altında ele alınıp incelenecektir:

- 1- Andaç, bergüzar, hatıra, hediye ve yadigâr: Bu tip hediyeler bir kişiyi ya da bir olayı hatırlatan özellikler taşımaktadır.
- 2- Adak: İstenilen bir şeyin elde edilmesi sonucunda vaat edilen hediyeleri bu kapsamda ele almak mümkündür.
- 3- Bağış, ihsan, hibe, lütuf: Bu tip hediyeler maddi ve manevî anlamda karşılığı beklenmeyen iyilik ve yardım amacıyla verilen hediyelerdir.
- 4- Bahşış, müjde, ödül: Hediye kavramını açıklarken çok sık kullanılan kelimelerdir. Hediyein özelliklerinden olan karşılık beklememe ilkesi burada geri planda kalmaktadır. Yapılan bir şeye ya da getirilen bir habere karşılık verilen hediyeler bu gruba girmektedir.
- 5- Rüşvet: Hediyein tanımlarına bakıldığında çoğunlukla karşılıksız olarak verilen bir şey olarak görülür. Fakat rüşvette bu durumun aksine yapılan

veya yapılacak olan bir işe karşılık hediye verilir. Bir işi etiğe aykırı şekilde yaptırmak için verilen hediyeler bu başlık altında ele alınacaktır.

1.2. Türk Folklorunda Hediyeleşme

Hediyeleşme, geçmişten günümüze her toplumda var olan, toplumun gelenek ve göreneklerine göre şekillenen evrensel bir gelenektir. Her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da çeşitli günler sebebiyle hediyeler alınıp verilmektedir. Bu özel günler şu şekilde sıralanabilir:

1. Geçiş dönemleri (doğum, düğün, ölüm, vd.),
2. Dinî bayramlar,
3. Mevsimlik bayramlar
4. Özel günler (sevgililer günü, anneler günü, babalar günü, öğretmenler günü, yılbaşı vs.).

Geçiş dönemlerinden ilki olan doğumda, anneye ve bebeğe çeşitli törenler vesilesiyle hediyeler verilir. Doğum sonrasında lohusalık ziyaretlerinde, kırklama törenlerinde, diş bulguru törenlerinde, saç kesme törenlerinde ve sünnet törenlerinde hem anneye hem de çocuğa çeşitli hediyeler verilmektedir. Hatta bu törenlere hediye almadan gitmek pek hoş karşılanan bir durum değildir. Doğum yapan kadının ailesi, akrabaları genellikle bebeğe küçük altın, küpe, kolye, bilezik ya da künye takarken daha uzak akrabalar ve eş dost çevresi anne ya da bebek için gündelik hayatta kullanılabilecek hediyeler vermektedir. Bu törenlerle ilgili yapılan çalışmalar (Örnek, 1977: 144-149, 160-161, 180-183; Artun, 2005: 151-153; Yalın, 1993: 254) incelendiğinde yukarıdaki hediyelere ek olarak gömlek, ayakkabı, oyuncak, pantolon, çorap, bal, davar, helva, mendil, havlu gibi hediyeler verildiği de görülmektedir.

Geçiş dönemlerinden ikincisi olan düğünde ise hediyeleşme kültürü çok daha belirgin şekilde görülmektedir. Kız isteme ile başlayan süreci söz kesme, nişan, kına gecesi ve düğün takip etmektedir. İlk aşama olan kız istemede erkek tarafı kız evine geleneksel olarak şeker, çikolata ve çiçek götürür. Bu evlilik törenlerinde hediyeleşmenin görüldüğü ilk aşamadır. Söz kesme töreninde kadına ve erkeğe yüzük takılırken alınacak hediyeler kararlaştırılır. Bunu takip eden süreç ise nişandır.

Nişan öncesi düğün alışverişine gidilmesi hala sürdürülen âdetlerdendir. Bu süreçte kız ve erkeğe karşılıklı olarak içinde havlu, kumaş, iç çamaşırı, gömlek, gecelik, terlik vs. olan bohçalar gönderilir. Nişanla düğün arasında vakit varsa ve araya bayram girmişse erkek tarafı kız tarafının evine kurbanlık koç gönderir (Örnek, 1977: 194; Artun, 2005: 165). Nişanı bozan taraf nişanlılık süresi boyunca verdiği hediyeleri geri alamamaktadır. Ancak kız tarafı nişandan vazgeçerse takıları iade etmektedir. Kına gecesi düğünden bir gün önce yapılan törendir. Bu törende gelinin eline kına yakılırken kınanın içine bozuk para veya altın konulur. Bunun bereket ve kısmet getireceğine, gelin ve damadı kötülüklerden koruyacağına inanılır. Bununla birlikte kına gecesine gelenlere kuru kına, şeker, kuruyemiş gibi ikramlarda da bulunulur. Bu törenlerin son aşaması olan düğün töreninde, gelini almaya gelen erkek tarafı kız evine yaklaşırken kız tarafından gençler erkek tarafının önüne çıkar ve bahşiş almadan kız evine girmelerine izin vermezler. Yine kız evine geldiklerinde kız tarafı “kapı parası” adı altında bahşiş alarak kapıyı açar. Gelin ailesiyle vedalaştıktan sonra gelinin sandığına kardeşi oturur. Sandık parası ödenmeden gelinin kardeşi sandığın çıkmasına izin vermez. Gelin oğlan evine geldiğinde eve girmeden önce kaynana veya kayınbaba geline tarla, koyun, koç gibi hediyeler vermektedir. Bu dönemde hediye verilen son aşama damadın geline verdiği yüz görümlüğüdür.

Geçiş evrelerinden sonuncusu olan ölüm törenlerinde de çeşitli hediyeler verildiği görülmektedir. Bu evrede hediyeleşme kültürü ilk olarak kişinin ölümünün duyulmasıyla taziye gelen kişiler tarafından getirilen eşyalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu eşyaları şöyle sıralayabiliriz; çay, şeker, lokum, tavuk, börek, baklava, gül suyu vs. Ölüm olayının ardından yaşlı ailenin eski düzenine dönmesi için ailenin yaşlı kadın üyesine hediye verilmektedir. *Anadolu Folklorunda Ölüm* (Örnek, 1971: 86) adlı kitabında bu “yas alma” ya da “yoklama” olayının baş sağlığı ve ölü yemeği verme adetiyle karıştığını vurgulamaktadır. Bu uygulama sırasında verilen hediyeler de taziye için getirilen hediyelerden pek farklı değildir. Taziye için getirilen eşyaların yanı sıra ülkemizde ölen kişinin anıldığı belirli günler vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz; ilk haftası, kırkinci, elli ikinci günleri ve yıldönümleridir. Gerek taziyeye gelenlere gerekse bu belirli günlerde gelen kişilere yemek ikram edilir. Yıldönümlerinde ölen kişinin mevlidine katılanlara mevlit şekeri ya da ölen kişinin adının yazılı olduğu Yasin-i Şerifler verilmektedir. Ayrıca dua

etmek için gelen hocaya havlu, yemeni, çorap ve eğer kabul ederse bir miktar da para verilmektedir.

Bayramlar toplumu oluşturan bireyler tarafından paylaşılan, sosyal dayanışmayı sağlayan özel günlerdir. Bununla birlikte inançların pekiştirilip canlı tutulması, birliğin ve beraberliğin sağlanması için önemli bir rol üstlenir.

Bilindiği gibi ülkemizde kutlanan dinî bayramlar Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramıdır. Bu bayramlarda mutlaka karşılıklı ziyaretler olur. Gençler yaşlıların ellerini öperek dualarını alırlar. Çocuklara para ya da ufak tefek hediyeler vermek de adettendir. Bunların yanı sıra yine her iki bayramda da gelenlere şeker ikram edilir. Hatta günümüzde Ramazan Bayramına “Şeker Bayramı” da denildiği sık sık görülmektedir. Kurban Bayramı’nda Ramazan Bayramı’ndan farklı olarak et ikramı da yapılmaktadır. Bayramlarda verilen hediyeleri şöyle sıralamak mümkündür; genellikle para, şeker, mendil, çorap vd.dir.

Dinî bayramlar dışında mevsimlik bayramlarda da çeşitli hediye alış verişi yapılmaktadır. Bu bayramlar Nevruz, Hıdırellez, Çiğdem bayramı ve Sıya bayramıdır.

“Yeni gün” anlamına gelen Nevruz, Türk halkları tarafından çeşitli adlarla anılmaktadır. Yılbaşının ilk günü sayılan bu gün doğanın uyanışını, yeniden dirilişi dolayısıyla baharın başlangıcını, bereketi, arınmayı, yenilenmeyi ve üremeyi simgelemektedir.

Hem Anadolu’da hem de Anadolu dışındaki Türk topluluklarında bu bayramda büyük bir hareketlilik yaşanır. Hazırlık diğer bütün bayramlarda olduğu gibi temizlikle başlar. Temizliğin devamında önce aile üyelerine sonra akrabalara, eşe dosta hediyeler alınır ve bu hediyeler bayram gelene kadar saklanır. Nevruzdan bir gün öncesine “baca baca” adı verilir ve bugün çocuklar, gençler kapı kapı gezerek bayramlık toplarlar (Çay, 1985: 59). Bu gezi sırasında alınan armağanlardan en önemlisi rengarenk boyanmış yumurtalardır. Bu yumurtaların yanı sıra elma, armut, portakal, ceviz, çeşitli yemişler, şeker, pirinç, bulgur, şal, mendil, yemeni gibi çeşitli pek çok armağan verilir. Toplanan bu armağanlar bulunulan bölgenin meydanında yahut kutlu sayılan bir evde bölüştürülerek durumu iyi olmayan evlere dağıtılır (Çay, 1985: 73).

Bahar bayramı niteliğinde kutlanan mevsimlik bayramlardan olan Hıdırellez, kışın bitişı yazın başlangıcı olarak kabul edilir. Rû-ı Hızır (Hızır'ın günü) olarak adlandırılan Hıdırellez günü, Hızır ve İlyas sözcüklerinin birleştirilmesiyle halk ağzında Hıdırellez şeklini almıştır (Artun, 2009: 251). Bu bayramda da hazırlıklar temizlikle başlar. Bunun altında Hızır Aleyhisselam'ın eve uğrayacağı düşüncesi yatmaktadır. Diğer bayramlarda olduğu gibi Hıdırellez'de de yemekler yapılır, eğlence alanlarında çeşitli oyunlar oynanır ve durumu olmayan kişilere yardım edilir (Artun, 2009: 254-256).

Anadolu'da kutlanan bir diğer mevsimlik bayram da Çiğdem Bayramıdır. Çeşitli bölgelerde çocuklar çıkan çiğdem çiçeklerini toplayıp insanlara baharın geldiğini müjdelere ve hediyeler toplarlar. Topladıkları yiyeceklerle pilav yapıp yerlerken topladıkları paraları da durumu iyi olmayanlara pay ederler (Çay, 1991: 54).

Anadolu'da küçükbaş hayvanların yavrulamaya başlayacağını müjdeleyen, genellikle gençlerin ve çocukların ev ev dolaşıp bereket dilediği törenler "Saya", "Saya Bayramı" olarak adlandırılır. Bu bayramda da diğer bayramlarda olduğu gibi yörenin gençleri ve çobanlar kapı kapı gezip tekerlemeler söyleyip bahşış ve yiyecek toplarlar. Bununla birlikte diğer bayramlardan farklı olarak bu bayramda çeşitli kılıklara girilerek oyunlar oynandığı da bilinmektedir (Boratav, 2013:243).

Bütün bunlara ek olarak bir de popüler kültürün yarattığı özel günlerde alınıp verilen hediyeler vardır. Bu günlerden en popüler olanları sevgililer günü, anneler günü, babalar günü, öğretmenler günü ve yılbaşıdır.

Sevgililer gününde verilen hediyeler genellikle kırmızı renkte ve kalp şeklindedir. Bu günde çiftlerin birbirlerine verdikleri hediyeler, çiçek, yüzük, kolye, bileklik, küpe, çanta, özel kalpli yastık ya da çikolatalar, parfüm, saat vs. gibi eşyalardır. Burada hediyelerin çeşitliliği konusunda bir sınırlama yoktur fakat alınan hediyeler çok da farklılık göstermemektedir.

Anneler gününde ise çoğunlukla kıyafet, takı, ayakkabı, çanta gibi kişisel eşyalar hediye olarak verilmektedir. Bu hediyelerin yanı sıra annelere hediye olarak, kadının yaşam alanının ev içi ve yemek üreten kimliğini kazandığı mutfak olduğunu ispatlarcasına özellikle mutfakta kullanılan küçük ev aletleri verilmektedir.

Babalar gününde alınan hediyeler de tıpkı anneler gününde olduğu gibi kişisel zevklere ve ihtiyaçlara göre belirlenmektedir. Alınan hediyeleri kalem, çakmak, gömlek, kravat, kemer, parfüm, ayakkabı, sigara tabakası vs. şeklinde sıralamak mümkündür.

Öğretmenler gününde alınan hediyeler daha çok öğretmene duyulan sevgi ve saygıyı göstermek amaçlıdır. Bu günde verilen hediyeler şöyle sıralanabilir; küpe, kolye, yüzük, kalem, kıyafet, çiçek vs.

Yılbaşı ise hediyeleşmenin görüldüğü bir diğer özel gündür. Yılbaşında alınan ve verilen hediyelerin de diğer özel günlerde verilen hediyelerden farkı olmamakla birlikte 14 Şubat'ta alınan hediyelerde olduğu gibi kırmızı renkte olması ya da içinde kırmızı renk barındırması tercih edilir. Verilen hediyeler tamamen kişinin ihtiyaçlarına, zevklerine yönelik olup hediye alan kişinin statüsünü yansıtmaktadır.

2. Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet birbirinden farklı ama birbirleriyle ilişkili kavramlardır. Biyolojik olarak cinsiyet (sex) kavramı, fiziksel farklılıklara işaret edip kadın veya erkek olmayı belirtirken; toplumsal cinsiyet (gender) kavramı ise sosyal ve kültürel anlamda kadından ve erkekten beklenen rolleri ifade etmektedir. Cinsiyet doğuştan gelen ve değişmeyen özellikleri kapsarken; toplumsal cinsiyet kültür tarafından belirlenir ve değişken özelliklere sahiptir. Kamla Bhasin (2003:2-3) 'e göre cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farklar şu şekildedir:

Cinsiyet _____:

Cinsiyet doğaldır.

Cinsiyet biyolojiktir.

Cinsiyet her yerde aynıdır.

Toplumsal cinsiyet _____:

Toplumsal cinsiyet sosyo-kültürel, insan icadıdır.

Toplumsal cinsiyet eril ve dişi niteliklere, davranış modellerine, rollere, sorumluluklara vs. işaret eder.

Toplumsal cinsiyet değişkendir, zamana, kültüre hatta aileye göre değişir.

Cinsiyet değiştirilemez.

Toplumsal cinsiyet değiştirilebilir.

Cinsiyet, bireylerin kendilerini nasıl görmeleri ve diğer bireylere karşı nasıl davranmaları gerektiğini belirlemekte ve çoğu zaman sosyal farklılaşmaya temel oluşturmaktadır (Demirbilek, 2007: 13). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasında oluşan bu farklılığa da dikkat çekmektedir.

Bhasin (2003: 8), “her toplum; bir erkek ya da kadını, farklı nitelikleri, davranış modelleri, rolleri, sorumlulukları, hakları ve beklentileri olan bir erkek ve kadına, eril ve dişile yavaş yavaş dönüştürür” diyerek aslında toplumsal cinsiyetin öğrenilen ve öğretilen bir şey olduğunu vurgular.

Celalettin Vatandaş (2007: 31) cinsiyet ve toplumsal cinsiyet terimleriyle ilgili olarak, günlük yaşamda kullanılırken aralarında bir farklılık görölmezken bilim camiasında bir ayırım olduğunu söylemektedir.

Giddens’a (2012: 505) göre de cinsiyet farklılıklarını belirleyen biyoloji değil toplumdur. Toplumsal cinsiyet farklılığın sebepleri kadına ve erkeğe yüklenen rollerdir.

Judith Butler da (2010: 50) cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dair şunları söylemektedir:

Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayırım ilk başlarda “biyoloji kaderdir” ifadesine itiraz etmek için kullanılmıştı, aynı zamanda da cinsiyet biyolojik anlamda ne denli geri çevrilemez görölürse görölün toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa edildiği, dolayısıyla ne cinsiyetin nedensel sonucu ne de onun kadar sabit bir şey olduğu savı için kullanılmaktadır.

Sonuç olarak cinsiyet doğuştan sahip olunan biyolojik özellikleri ifade ederken; toplumsal cinsiyet kültüre bağlı olarak edinilen değerlerdir. Kültürün kadına ve erkeğe yüklediği roller farklıdır. Toplumsal cinsiyet kavramı burada devreye girerek kadın ve erkekten beklenen rolleri açığa çıkarmaktadır.

2.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerı

Cinsiyet kadın ve erkek olmanın biyolojik kısmını ifade ederken, toplumsal cinsiyet ise toplumun ve kültürün kadın ya da erkeğe yüklediği anlamlar, beklentiler yani rollerdir. Rol, çeşitli çalışmalarda belli bir toplumsal duruma ilişkin olarak

beklenen davranışlar veya belli bir toplumsal durumdaki kişiden beklenen işlemlerle onun gerçek edimlerinin toplamı veya belli bir toplumsal duruma ilişkin gerçek davranış kalıpları ya da beklenen davranış kalıpları gibi farklı ifadelerle tanımlanmıştır (Tan, 1979: 158; Aktaran Vatandaş, 2007: 33). Rol kavramının tanımı yapılırken dikkat çeken nokta rollerin toplumsal olarak beklentileri karşılaması gerektiği düşüncesidir. Toplumsal cinsiyet rolleri de bireylerin kadın ve erkek olmalarına bağlı olarak, nasıl davranmaları gerektiğiyle ilgili toplumun beklentileri şeklinde açıklanabilecek bir kavramdır. Peki bu roller doğal özellikler midir yoksa toplumsal özellikler midir? Bu soruya cevap olabilecek çeşitli kuramlar vardır. Dökmen (2009: 41) bu kuramları genel hatlarıyla üç ana başlık altında toplar ve şöyle sıralar:

- 1- Biyolojik kökenli açıklamalar getiren kuramlar (psikanalitik kuram, biyolojik kuram ve sosyobiyojik kuram),
- 2- Bilişsel yaklaşımlı kuramlar (bilişsel gelişim kuramı, toplumsal cinsiyet şema kuramı, sosyal bilişsel kuram),
- 3- Sosyal etkileri ve etkileşimi vurgulayan kuramlar (sosyal rol kuramı, benlik sunuşu kuramı). Bu kuramlardan her biri toplumsal cinsiyetin oluşmasındaki faktörleri farklı açılardan ele alarak anlatmaya çalışır. Biyolojik kökenli kuramlar, toplumsal cinsiyet ayrımında bireylerin biyolojik özelliklerinin belirleyici olduğunu vurgularken; bilişsel yaklaşımlı kuramlarda bireyin cinsiyetinin farkına varması ve bu farkındalıkla hareket etmesi üzerinde durulur.

Son olarak, sosyal etkileri vurgulayan kuramlarda ise model alma, taklit ve gözlemle toplumsal cinsiyet rollerinin benimsendiği anlatılır.

Kadın ve erkek daha dünyaya gelmeden belli bir kalıba sokulmaktadır. Kız çocuklar için pembe kıyafetler ve oyuncak bebekler alınırken, erkek çocuklar için mavi kıyafetler ve oyuncak olarak arabalar alınması bu rollerin kalıplaşmış olduğunu gösteren en güzel örnektir. Bunu takip eden süreçte kız çocukları ev içi işleri kapsayan oyuncaklarla oynarken, erkek çocukların daha çok ev dışı işleri kapsayan oyuncaklarla oynamaları da yine rollerin kalıplaştığının bir göstergesidir. Söz konusu toplumsal kalıp yargılara göre herhangi bir insanla ilgili beklentilerin neler olacağı, doğrudan cinsiyete bağlıdır. Buna göre erkeklerden güçlü olmaları, ailelerini

geçindirmeleri, çevre üzerinde belirli bir etkinlik ve kontrol sağlamaları; kadınlardan ise sabırlı, anlayışlı olmaları, evi çekip çevirmeleri ve insan ilişkilerini düzenlemeleri beklenmektedir (İmamoğlu, 1991:832).

Bahsedilen cinsiyet ayrımı her yerde olduğu gibi meslek seçiminde de kendisini göstermektedir. Kadınların öğretmenlik, sekreterlik, hemşirelik gibi meslekleri tercih etmesi beklenirken; erkeklerin doktor, mühendis, yönetici gibi meslekleri tercih etmesi beklentisi de yine oluşan toplumsal kalıp yargıların sonucudur.

Bütün bunlardan hareketle çocukluktan başlayarak kitaplarda, gazetelerde, dergilerde ve televizyonlarda aşama aşama kadın ve erkekte beklenen davranışlar oldukça belirgin bir şekilde insanların zihnine işlenir. Bunun sonucu olarak kişinin zihninde toplumsal cinsiyetle ilgili oluşan kalıplar, değişmez yargılara dönüşür ve kişi bu yargılar doğrultusunda hareket etmeye başlar. Oluşan bu toplumsal cinsiyet kalıp yargıları kadın ve erkeğin yüklenmesi gereken rolleri gözler önüne sermektedir.

2.2. Türk Kültüründe Kadın

Türk kültüründe kadın her zaman ön planda olmuştur. Geçmişten günümüze toplum içinde kadın, her zaman erkeğin tamamlayıcısı, yardımcısı konumundadır. Eski Türk toplumlarında, kadına toplumsal hayatın hemen her konumda yer verilmiş ve saygı gösterilmiştir. Fakat bu durum zamanla değişmiştir.

Eski Türk devletlerinde (İskitler, Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar) kadın önemli hak ve yetkilere sahipti (Gündüz: 2012: 131).

İskitlerde kadınlar, asker olarak yetiştirilirdi. Kadınlar ata biner, ok-yay kullanma talimleri yapardı. Sevim Şen (2008: 12) bu toplumda kadınların özellikle savaşçı yönleriyle ün saldıklarını ve becerikli olmaları yönüyle dillere destan olduklarını söylemektedir.

Hunlar döneminde kadın ve erkek yan yanadır. Elçiler yalnızca hakanların huzuruna çıkmaz, hatunla hakanın huzuruna çıkarlardı. Hakanın olmadığı zamanlarda hatunlar elçileri tek başlarına ağırlayabilirdi. Siyasi ve idari konulardaki

görüşmeleri dinleyerek fikrini beyan eder hatta harp meclislerine bile katılırdı (Gündüz: 2012: 131).

Göktürklerde ve Uygurlarda da kadının konumu hemen hemen Hunlarla aynıdır. Hatun ve hakan eşit söz hakkına sahiptir. Ahmet Gündüz (2012: 132) emirnamelerin yalnız kağan namına değil kağan ve hatun namına ortaklaşa imzalandığını söyleyerek kadının devlet işlerinde de önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır. Kadın, Göktürkler tarafından kutsal görüldüğünden onlara karşı yapılan ahlaksızlığı da büyük cezalar verilmiştir (Şen, 2008: 13).

Uygurlarda kadın; devlet yönetiminde etkili olmasına rağmen, toplum içerisinde özel mülkiyete sahip değildi. Fakat aile örf ve âdetleri arasında mülke ve mala vâris olmak yaygındı. Kadın ve erkek malda ortaktı. Ancak aile arasında erkek evlada bir, kız evlada yarım pay verilmekteydi. Bunun en önemli nedeni; kız çocuğunun başka bir yerde, kocasının sorumluluğunda yaşamasına karşın, erkek çocuğun yuva kurma ve devam ettirme sorumluluğunun bulunmasıydı (Çiftçi, Duman 2011:114; Aktaran, Eren: 2014: 48).

Selçuklular döneminde de kadın yine aktif olarak görülmektedir. Tıpkı önceki devletlerde olduğu gibi devlette ve sarayda önemli bir güce sahiptir. Hatun yine hakanın yanındadır ve rağbet görür, konukseverdir (Şen, 2008: 22). Zaman zaman hatunların bazılarının sultanın yanında değil geçici veya kalıcı olarak başka saraylarda kaldığı, bununla birlikte hatunun emrinde küçük çaplı idari ve askerî teşkilat, özel bir hazine, özel bir vezir ve diğer görevliler bulunduğu bilinmektedir (Gündüz, 2012: 140).

Osmanlı dönemine gelindiğinde kadın, diğer imparatorlukların da tanınmaya başlamasıyla yavaş yavaş önceki hareketliliğini kaybetmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde tıpkı önceki dönemlerdeki gibi faal olan kadınlar, zamanla sadece saray ve çevresinde yaşamışlardır. Osmanlı ailesinde erkek hâkimdir. Ev halkı erkeğin otoritesine bağlı olarak yaşar (Şen, 2008: 25). Buna bağlı olarak da kadın zengin fakat içe kapanık bir hayat yaşar. Bu dönemde kadınlar, cami, mescit, medrese, sebil, çeşme, tekke, türbe, hamam, imaret, darüşşifa, kütüphane gibi eserlerin yapımını üstlenmişlerdir (Uçak, 2013: 8).

I. Dünya Savaşı ve sonrasında Anadolu'nun işgaliyle kadınlar toplumsal hayatta aktif biçimde yer almaya başlamışlardır. Kimisi cephede erkeklerle omuz omuza savaşıp, kimisi cepheye mermi taşımış, kimisi de birlik ve beraberliği sağlamak adına mitingler yapmıştır. Kurtuluş Savaşı'yla cephede ve cephe gerisinde aktif şekilde rol oynayan kadınlar mücadelenin simgeleri haline gelmişlerdir. Cumhuriyetin ilanıyla Türk kadını, Osmanlı'daki konumunun aksine, erkekten ayrı ve bağımsız bir birey olarak kabul edilmiş, sırasıyla önce eşit eğitim hakkına (1924) sonra kanunlar önünde erkekle eşit haklara sahip (1926) olmuştur. Bunu takip eden süreçte oy verme hakkını (1933) ve sonrasında milletvekili seçilme hakkını da (1934) kazanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kadınlar peş peşe pek çok hak elde etmiş olsalar da bugün toplumsal cinsiyet rollerine bakıldığında kadının aleyhine bir durum söz konusudur. Görünürde eşit haklara sahip olsalar da uygulamada kadının geri planda olduğu görülmektedir.

I.BÖLÜM

TÜRK HALK EDEBİYATI METİNLERİNDE HEDİYE/HEDİYELEŞME MOTİFİ

Oldukça zengin bir uygulama alanı olan hediyeleşme geleneği edebiyat metinlerine de yansımıştır. Bu geleneği incelemek amacıyla seçilen türler hediyeleşmenin sık olarak görüldüğü türlerdir. Giriş bölümündeki hediye nin nitelikleri üzerinde yapılan tasniftten hareketle bu bölümde, türkü, mâni, masal, halk hikâyesi, atasözleri ve deyimler, dua ve beddua üzerinden hediyeleşme geleneği incelenenecektir.

1.1.Andaç, Armağan, Bergüzar, Hatıra, Hediye ve Yadigâr

Hediyeleşmenin andaç, armağan, bergüzar, hatıra, yadigâr gibi pek çok şekilde ifade edilebiliyor olması bu geleneğin oldukça köklü olduğunun bir göstergesidir. Hediyeleşme bir olay ya da kişi hatırlamak, karşıdakinin beğenisi kazanmak ve onu memnun etmek için gerçekleştirilen bir eylemdir.

Edebi metinler, içinde doğdukları kültüre ait izler taşırlar. Bu durum hediyeleşmenin insanlık tarihi kadar eski (Bardakoğlu, 1998: 151) olduğu düşüncesiyle birleşince, hediyeleşme geleneğinin edebi metinlere yansıdığı söylenebilir. Andaç, armağan, bergüzar, hatıra, hediye ve yadigâr başlığı altında, edebi metinlere yansıyan yönüyle hediyeleşme geleneği ve bu gelenek içinde alınıp verilen hediyeler incelenenecektir.

1.1.1. Türkülerde Andaç, Armağan, Bergüzar, Hatıra, Hediye ve Yadigâr

Türkü kavramı Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde (1998: 2267) "Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume" şeklinde tanımlanmaktadır. Boratav (1969: 162-163), türkünün bölgelere, ezgisine ya da sözlerine göre "şarkı", "deyiş", "deme", "hava", "ninni", "ağıt" gibi çeşitli adlar aldığını belirtmekle beraber, Türkiye'nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için (âşık şiirleri dahi) en çok kullanılan adın "türkü" olduğunu vurgular. Türkü kavramıyla ilgili yapılmış bütün tanımlarda

üzerinde durulan ortak özellik, türkünün ağırlıklı olarak ezgiye dayanan bir tür olmasıdır¹.

Gündelik hayatta karşımıza çıkabilecek hemen her şey türkülerle ifade edilebilir. İnsanların türküler vasıtasıyla özlemlerini, acılarını, aşklarını, umutlarını, beklentilerini ve bunlarla birlikte pek çok duygularını başkalarına aktarma fırsatı bulması türkülerin kişiler ve çağlar arası mesaj aktarmada etkili yollardan birisi olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, kültürel bir eylem olan hediyeleşme de türkülerin içinde kendine yer bulmuştur. Nasıl yer bulduğu ise örnek türkülerden hareketle bu bölümde tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu amaçla, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı tarafından ilk ikisi 2000 yılında, üçüncüsü ise 2002 yılında yayımlanan Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi I-II-III temel kaynak olarak kullanılmıştır.

Hediyeleşme gönüllülük esasına dayalı olarak bireyler arasındaki ilişkinin somut bir hale getirilmesidir (Akay, 1999: 42). Godbout'un (2003: 51) değişik tokuş edilen şeyin önemsiz olduğunu, armağanın ilişkilerin temeline yerleştirildiğini vurgulamıştır. Buradan yola çıkıldığında hediyeleşmenin ilişkileri pekiştirmek ve sağlamlaştırmak amacıyla yapıldığı söylenebilir.

Kişinin sevgisini göstermesinin yolu hediye vermekten geçer. Eğer bir ilişkide hediye alış veriş yoksa sevginin gerçek olmadığı aşağıdaki türküde şu şekilde ifade edilmiştir:

BU DÜNYADA MURADIMA

Dost Hatayı'm der varılmaz

Varılsa geri durulmaz

Hediyesiz yar sevilmez

Sevdim diyen yalan söyler (TRT, 2000: 177)

¹ Türkü türü hakkında ayrıntılı bilgi için Hikmet Dizdaroğlu, Halk Şiirinde Türler, Ankara, 1969, s. 102-121; Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul, 1969, s. 162-185; Ahmet Şükrü Esen, Anadolu Türküleri (haz. Pertev Naili Boratav- E. Özdemir), Ankara, 1986; Mehmet Özbek, Folklor ve Türkülerimiz, İstanbul, 1975; Doğan Kaya, Anonim Halk Şiiri, Ankara, 1999, s. 131- 240; Şükrü Elçin, Halk Edebiyatına Giriş, Ankara, 2004, s. 195-231; Ali Yakıcı, Halk Şiirinde Türkü, Ankara, 2007; İlhan Başgöz, Türkü, İstanbul, 2008; M. Öcal Oğuz vd., Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Ankara, 2010, s. 242-247 adlı eserlere bakılabilir.

Bir iletişim aracı olarak kullanılan hediye, birbirleriyle iletişim kurma imkânları sıkıntılı olan çiftlerin sevgilerini göstermesi için önemli bir vasıta olmuştur. Hediye olarak verilen nesneler sayesinde sevgilerini dile getirmişlerdir.

Altının kusursuz bir maden olarak geçmişten günümüze değerini hiç kaybetmeden hatta artırarak gelmesi kültüre yansımaya bir sebeptir. Aşağıdaki türküde hediye olarak verilen iki nesne bulunmaktadır. Bunlardan ilki üzerinde hediye edilen kişiye karşı hissedilen duyguları içeren altından bir kaşuktur. İkincisi ise yine altından yapılmış bir taraktır. İki hediyein de altın içerikli olması hediye verilen kişinin önemli ve değerli olduğunu ve dolayısıyla verilen hediyein de değerli olması gerektiği düşüncesini yansıtmaya bakımından önemlidir:

EVLERİNİN ÖĞÜ MERMER DÖŞELİ (ZEYNEL'İM)

Zeynel'e **yaptırdım altundan kaşuğ**

Üstüne yazdırdım ben sana aşuğ

İstedim size gelim yollar dolaşuğ

Bağlantı

Zeynel'e **yaptırdım altundan tarak**

Tara perçemlerin bir yana bırak

İstedim size gelem yollar çok ırak (TRT, 2000: 341)

Yüzük sıradan bir hediyein dışında maddi olarak güç gerektiren bir hediyedir. Reşat Ekrem Koçu (1969: 247) “*Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*”nde yüzükle ilgili açıklamalar yaparken “Güzel ve kıymetli bir yüzük, âşıktan sevgiliye gönderilecek mücevher hediye olarak ilk hatırlanan şey ola gelmiştir” diyerek yüzüğün sevgililer arasındaki hem maddi hem de manevi değerini belirtmiştir. Türküde de sevgililer arasında gönderilen hediyein “altın yüzük” olması Koçu’nun söylediklerini kanıtlar niteliktedir:

GELEMEDİM EMİNE’M

Kınalı parmağına kız

Altın yüzük takayım

Nereden geleceğün

(nereden geleceğün da)

Yollarına bakayım (TRT, 2000: 385)

Parmağa geçirilen metal halka şeklinde tanımlanan yüzük, kültürümüzde bir nişan olarak kullanılmakla birlikte evliliğin de sembolü olmuştur. Adem Aydemir (2010: 21), “*Türk Folklorunda Nişanlanma ve Evlilik Sembolü Olarak; ‘Gerdanlık, Küpe ve Yüzük’*” adlı makalesinde evlilik sembollerinin sırasıyla gerdanlık, küpe ve yüzük olduğunu söylemiştir. İki kişi arasındaki ilişkinin sürekliliğini, kişilerin birbirine bağlılığını gösteren ve ilişkinin bir ileri boyuta taşınmasını sağlayan yüzük, türkülerde şu şekilde görülmektedir:

GİTTİ GELİRİM DİYE

İndim derelerine

Bilmem nerelerine

Yârim yüzük yollamış

Gınalı ellerime (TRT, 2000: 413)

Yüzüğün taşıdığı anlamlar doğrultusunda sevgililer arasında alınıp verildiği bilinmekle birlikte hediye olarak verilen yüzüğün parmağa olmadığı aşağıdaki türkülerde şu şekilde ifade edilmektedir:

OĞLAN ADIN BEYDİ (MİRZE) (NANAY HAVASI)

Oğlan adın Usuftu (oy mirze mirze mirze)

Gün dağları süzüftü (gel gidek mennen size)

Verdiğin altın yüzük (oy mirze mirze mirze)

Barmağımı boğuftu (gel gidek mennen size) (TRT, 2000: 627)

ELMA ATTIM NAR GELDİ

Elma attım nar geldi

Dar sokaktan yar geldi

Gönderdiğin yüzükler

Parmağıma dar geldi (TRT, 2000: 312)

Sevgilinin hediye olarak verdiği yüzükte sevgiliye varlığını hissettirme, kendini unutturmama, geçmişini anımsatma, ona bir yadigâr bırakarak kendisine verdiği değeri ispatlama anlamı vardır. “Er Sabahtan Gavuştum Bir Geline” adlı türküde bu örneklenmektedir:

ER SABAHTAN GAVUŞTUM BİR GELİNE

Aşağı yoldan gelen sırmalı saçlı

Ağlamış ağlamış gözleri yaşlı

Bir yüzük yaptırdım cevahir taşlı

Taksın parmağına yadigâr olsun (TRT, 2002: 73)

Aşağıdaki türküde görüldüğü üzere hediye olarak verilen ilk nesne çoraptır. Çoraptan sonra verilen hediye kınadır. Kına ise özellikle kadınların ellerini ve saçlarını süslemek için kullandığı bir güzellik aracıdır (Koca, 2012: 91). Örnekte de görüleceği gibi bu hediyeler iletişim ve bağlılığın sağlanması için birer araçlardır:

KIZILCIKLAR OLDU MU

Kızılıcıklar oldu mu

Selelere doldu mu

Yolladığım çoraplar

Ayağına oldu mu

Bağlantı:

Mendili geline

Mendili verdim eline

Kara kına yollamış

Yar benim ellerime (TRT, 2000: 555)

Günün koşullarına bağlı olarak önemli kabul edilen hediyelerden biri de pabuçtur. Aşağıdaki türküde şu şekilde görülmektedir:

AK FASULLE OLDU MU

Ak fasulle oldu mu

Ambarlara doldu mu

Yolladığım pabuçlar

Ayağına oldu mu (TRT, 2000: 15)

Kişiyi güzelleştirecek, hoş görünmesini sağlayacak her şey, süslenmesi için bir nesne gereksinimi de gerektirir. Emine Gözen (2008: 116) “süslenme gereksinimi, kişinin toplumsal yerini belirleme, cinsel bakımdan bedenin belli yerlerinin çekici kılma arzusu süslenmede rol oynayan etkenlerdir” diyerek süslenmenin nedenine vurgu yapar. Süslenmek için kına, sürme, takı vb. pek çok araç vardır. Hoş görünmek veya başkasına hitap etmek maksadıyla kullanılan nesnelerden birisi olan koku türkülerde kendini hediye olarak şu şekilde göstermektedir:

AL KADİFENİN TOPU

Al kadifenin topu (da)

Ben yazam da sen oku

Önümüzde bayram var

Yolla bir şişe koku (TRT, 2000: 24)

Kültürel bir aktarım aracı olması sebebiyle kuşak, eski Türk giyim kuşamında hem erkek hem kadın belinde çok önemli bir yeri olan (Koçu, 1969: 160) beli sıkı ve sıcak tutmak, genç kızlıktan kadınlığa geçişi simgelemek, yuva hâkimiyetini sağlamak gibi çeşitli sembolik anlamlara sahiptir. Taşıdığı bu anlamlar sebebiyle hediye olarak tercih edilen nesneler arasında yer alan kuşak türküde şu şekilde görülmektedir:

DEĞİRMEN DÖRT DOLANIR

Değirmen dört dolanır (le le Güllican)

Suyu serhoş dolanır (le le Güllican)

Yâre bir kuşak aldım (le le Güllican)

Beline beş dolanır (le le Güllican) (TRT, 2000: 259)

Bakış anlamında Arapça nazar kelimesi, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır Türkçede (Boratav, 2013: 119). Bu olumsuzluklardan korunmanın kurşun dökme, köz söndürme, tütsüleme, tuz dolandırma (Çıblak, 2004) gibi çeşitli yöntemleri olmakla birlikte bir diğer yöntem de nazarlık takmaktır. Aşağıdaki türküde sevgilinin güzelliğini korumak ya da yaşanan ilişkiye nazar değmesini engellemek için verilen hediye nazarlık olduğu görülmektedir:

EVREŞE YOLLARI DAR

Yeleğimin içinde

Mavi boncuk nazarlık

Benim yâre hediyem

Bir ufacık nazarlık (TRT, 2000: 349)

Anadolu kültüründe bir çerez olarak tüketilen kavurga, Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde (1998: 1245) “Buğday, mısır gibi tahılların kuruyemiş gibi yenilmek için ateşte kavrulmuşu” şeklinde tanımlanmaktadır. Kültürde önemli bir yeri olduğu anlaşılan kavurga hediye olarak türküde şu şekilde görülmektedir:

KAVAKTA KURU DALLAR (MAVİLİM)

Kavakta garga garga

Vurdum düşürdüm arga

Yârim armağan salmış

Açtım baktım gavurga (TRT, 2000: 533)

Çiçeğe güzellik, gençlik, ayrılık, aşk, tutku, saflık, gibi anlamların yüklenmesi; halk hekimliğinde ve törenlerde kullanılması onun bir iletişim aracı olduğunu göstermektedir. Lady Montagü 16 Mart 1718 tarihli mektubunda, Türkler’de renk, çiçek, ot, meyva, taş, tüy... akla ne gelirse her şeyin bir manası ve özel bir mısraı bulunduğunu belirttikten sonra şöyle der : “İşte, böylece mürekkep kullanmadan küfür, azar, sevgi, dostluk, hatta havadisle dolu mektuplar gönderebiliyorlar” (Ayvazoğlu, 2010: 220). Çiçek de her türlü mesajı taşıyabilen bir mektuptur. Taşıdığı anlamların çokluğu kişiler arasında zahmetsiz bir iletişim kurulmasını sağlar. Hediyeler vasıtasıyla iletişim kuran, duygularını birbirine aktaran çiftler, taşıdığı anlamlar sebebiyle çiçeği hediye olarak tercih etmişlerdir. Bu durum türkülerde şöyle görülmektedir:

AK PINAR YAPISINA

Ak pınar yapısına

Gün doğmuş kapısına

Emine’ m çiçek yollamış

Uyandım kokusuna (TRT, 2000: 16)

SÜPÜRGEYİ BOYADIM

Konakları tabandan

Gelin gelir yabandan

Emine’ m çiçek yollamış

Koyun güden çobanlar (TRT, 2000: 711)

Sevginin ve sevgilinin güzelliğinin simgesi olan çiçek güldür. Tasavvufi düşüncede çokluk anlamına gelen katmer gül (Süme, 2017: 107) türkülerde de görülmektedir. Özellikle katmer gülün tercih edilmesi taşıdığı anlam dolayısıyla sevginin çokluğunu ifade etmek içindir ve hediye olarak türküde şu şekilde görülmektedir:

EY GÜLCÜ GÜLLERİN SATAN

Be bahçevan yaklaşına

Katmer gül toplanana

Göndereceğim o yâre

Kurban olayım sana (ah) (TRT, 2000: 351)

Türküde sevgiliye gönderilen gülün “demet demet” gönderildiğinin belirtilmesi sevginin büyüklüğünü, çokluğunu göstermek amacıyla:

KALENİN BEDENLERİ (ALLILAR)

(allılar) Damdan Dama ip gerdim

(allılar) İpekli mendil serdim

(allılar) **Yâre götürmek için**

(allılar) **Demet demet gül derdim** (TRT, 2000: 504)

Geçmişten günümüze meyvelerle ilgili çeşitli inanışların bulunması (Aça, 2005) elma, ayva, nar gibi meyvelerin bolluk ve bereketi sembolize ediyor olması sözlü ve yazılı ürünlere konu olmasını sağlamıştır. Şimşek (2008: 193), “*Ölümsüzlük İlâcı Elma*” adlı makalesinde elmanın verimliliğinin, zürriyetin, ebediliğinin, gençliğin, güzelliğinin, kuvvetin, sevginin ve inancın sembolü olduğunu söylemiştir. Ele alınan türküde kişinin sevgisini göstermek ve sevdiği kişinin gönlünü kazanmak amacıyla hediye olarak elma göndermesi şu şekilde görülmektedir:

AL ELMA GÖNÜL ALMA

Al elma gönül alma

Allanıp yenil elma

Seni yâre yolladım

Kazandım gönül alma (TRT, 2000: 22)

Roma medeniyetinde mutluluk kaynağı olarak düşünülen ayva, kadın ve erkek arasındaki bağlılığın işareti ve aşkın sembolü olarak kabul edilmektedir (Bayar, 2004: 2). Ayrıca sevgilinin yüzü, çenesi, gerdanı ve dudağı renk ve şekil yönünden ayvaya benzetilmiştir (Gülhan, 2005: 351). Türküde hediye olarak

gönderilen ayva hem bağlılığın işareti hem de sevginin göstergesi olarak şu şekilde görülmektedir:

KALANIN ARDINDA EKERLER KÜNCÜ

Kalanın ardında ekerler darı

Ekerler biçerler yarı ba yarı

Yar bana göndermiş ayvaylan narı (TRT, 2000: 498)

Nar Türk kültüründe elmayla birlikte zürriyeti ve bereketi temsil eden bir meyvedir (Aça, 2005: 16; Şenocak, 2016: 232). Mitolojide nar ruhun ölmezliği ve güçlülüğün işareti olarak kabul edilmiş; ayrıca parlaklığı ve kırmızı taneli yapısından dolayı sevgilinin dişi, güzelliği ve gözyaşı narla tanımlanmıştır (Cerrahoğlu, 2012: 643- 645). Ayvanın ve narın temsil ettiği anlamlara bakıldığında, hediye gönderen kişi hem bağlılığını hem de sevgisinin çokluğunu göstermek istemiştir denebilir. Bu durum türküyeye şu şekilde yansımıştır:

KALENİN DİBİNDE BİR DAŞ OLAYDIM

Kalenin dibinde ekerler darı

Ekerler biçerler yarı ba yarı

Yar mene göndermiş heyvaynan narı (TRT, 2000: 505)

Zenne bir tür kadın fesi çeşididir (Koçu, 1969: 249). Türküde makbul olan hediye bu olduğu görülse de âşığın bunu alacak durumu olmadığından hediye olarak terlik alacağını belirttiği görülmektedir. Buradan hareketle hediyeleşme geleneğinde makbul olan hediye, maddi olarak pahalı olandır denebilir. Maddi olarak pahalı olan hediye alınamadığı durumlarda onun yerine başka bir şey de hediye edilebileceği görülmektedir. Bu da göstermektedir ki bu gelenekte önemli olan nokta hediye verilmiş olmasıdır. “Gülüm Seni Alır Dağa Kaçarım” türküsünde bu durum şu şekilde görülmektedir:

GÜLÜM SENİ ALIR DAĞA KAÇARIM

Evlerinin önü uzunca erik

Gülümü sormayın kınalı ferik

Zenne alamazsam alırım terlik (TRT, 2000: 431)

Maddi açıdan fiyatı fazla olan hediyelerin makbul olması manevi özelliği bulunan hediyeleri önemsiz kılmamaktadır. Çünkü hediyeleşme geleneğinde önemli olan hediye vermiş olmaktır. Türkü metinlerinde hediyein parasal değerinin dışında manevi değerinin öne çıkması seven ve sevilen arasındaki bağın çıkarlar üzerine kurulmadığını gösterir. Bu bağlamda türkülerde hatıra olarak verilen nesneler arasında karşılaşılan bir diğer hediye, sevgilinin saçının telidir:

AŞAĞIDAN GELİR HOZALI GELİN

Gine mi göç oldu o yârin göçü
Nerelerde kaldın canımın içi
Koynumda sakladım **verdiğin saç**
Belki bir gün gelir ilâzım olur (TRT, 2000: 64)

Hatıra olarak istenilen saç teli bir başka türküde şu şekilde görülmektedir:

SABAHTAN CEMALİN SEYRAN EYLEDİM

Sensiz garip gönlüm karar eylemez
Eser bad-ı saba zilfin ırganmaz
Sen gidersen dertli gönlüm eylenmez
Dedim **ver bergüzar telinden** dilber (TRT, 2002: 156)

Zülûf, saçın ön kısmından bir tutam ayrılarak, çene hizasına kadar kesildikten sonra, ortadan veya yandan ikiye ayrılıp, hafif bükülerek kıvrılıp, kulak arkasına tutturulması ile alında oluşan saç şeklidir (Yıldırım, 2008: 279). Zülûf evli ve bekâr kadınları birbirinden ayırt etmek için kullanılan bir tür göstergedir. Bekâr olan kadınlar zülûf bırakırken evli olan kadınlarda zülûfün kesildiği uygulamalarda görülmektedir. Anadolu Türkmeninde, Yörüşünde, göçerinde (gerdekten önce veya sonra) gelin hamamı sırası gelinin zülûfleri kesilir, yanak üzerine düşürülür. Zülûflü kadın saç süslemesi gelenektir (Tansuğ, 1993: 257; Aktaran Sümbül, 2008: 147). Yukarıdaki ifadeden hareketle türküde saç telinin bekâr bir kadın tarafından

verildiğini söylemek mümkündür. Çünkü zülûf kadınlarda bekârlığı temsil eden bir semboldür. Bununla birlikte zülfün sevgililer arasındaki bağı gösteren, iletişimi sağlayan bir hediye olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum türkûde şu şekilde görülmektedir:

KAHRAMAN DA BENİM YÂRİM KAHRAMAN

Taze haber geldi kaşları karadan

(aman) Durmayıp sevdiğim gelesin demiş

Bergüzar göndermiş zülfün telinden

Tez günler içinde gelesin demiş (TRT, 2002: 116)

Ortaya çıkış şekilleri itibariyle halk edebiyatı ürünlerinin yazılı bir metnin olmaması, yayılmasının dinleyenler tarafından sağlanıyor olması aynı yöreye ait ürünlerin dahi çeşitlenmesine sebep olmuştur. Aşağıdaki türkûde de hediye olarak verilen nesne aynı olmakla birlikte sözlerin az da olsa farklı olması bahsedilen duruma örnek teşkil etmektedir:

TAZE HABER GELDİ DOSTUN ELİNDEN

Taze haber geldi dostun elinden

Durma ki sevdiğim gelesin demiş

Bergüzar göndermiş zülfün telinden

Tez günler içinde gelesin demiş (TRT, 2002: 174)

Çember, belli bir döneme kadar yalnızca erkekler tarafından kullanılmış nakışlarla süslenmiş, zaman zaman günümüzdeki fular ya da cep mendili gibi çeşitli amaçlarla kullanılmıştır (Koçu, 1969: 70). Bu söylemlerden hareketle çemberin kişiye has bir nesne olduğu ve belli bir amaçla kullanıldığı söylenebilir. Karşısındakine kendinden bir şeyler verme söz konusu olduğunda çember hatıra olarak verilen nesnelerden birisi olarak öne çıkar:

KÖPRÜDEN GEÇER İKEN

Giderim yırak yırak

Elimde altın orak (Emine'm de)

Başındaki çemberi

Bana hediye bırak (Emine'm de) (TRT, 2000: 563)

Mendiller sevdayı, ayrılığı ve hüznü (Tanrıbuyurdu, 2010: 197) sembolize ederler. Kadın ve erkeğin açık bir şekilde iletişim kurması kolay olmadığından birbiriyle iletişim kurmak isteyen çiftler, hediyeleşme geleneğinden faydalanarak mendili iletişim aracı olarak kullanmışlardır. Buradaki türküde sevgilisine kavuşamayan âşık, hatıra olarak mendilini bırakmaktadır:

AŞAM DEDİM AŞAMADIM DAĞLARI

Dumanlı dağlar belalı dağlar bir gelin ağlar

Al mendilim sende kalsın

Ben muradım alamadım mendilim murad alsın (TRT, 2002: 15)

Hediyeleşme geleneği hakkında kapsamlı bir çalışma yapan Mauss'a (2011:289) "manevi şeyler birer mülktürler, hediye değiş-tokuş nesnesidirler" diyerek hediyein sadece somut olarak verilen bir nesne olmadığını vurgulamaktadır. Buradan hareketle sevgi gibi soyut duyguların hediye olabileceğini söylemek mümkündür. Aşağıdaki türküde hatıra olarak verilen hediyein sevda olduğu şu şekilde görülmektedir:

BEN Mİ DEDİM SANA GÜZEL OLASIN

Aşk dediğim bir ateşten gömlektir

Başımızda dönen çark-ı felektir

Ele çirkin bana huri melektir

Bir güzelden yadigârdır bu sevda (TRT, 2000: 132)

Sürekli iletişim halinde olmak sevgililer arasında ilişkinin devamlılığını sağlamak açısından önemlidir. Bu süreklilik ise karşılıklı olarak verilen hediyeler

aracılığıyla sağlanmaktadır. Soyut olarak sadece sevginin değil sevgiliden gelen selamın da hediye olduğu şu şekilde görülmektedir:

AŞAĞIDAN GELİR DÜVELER GİBİ

Kır atın üstüne kuştüyü minder (bir sarı minder)
Atıyın yönünü bu yana dönder (gelinim güzelim)
Kuru mektubunan gönül eylenmez (eylenmez)
Gelip gidenin **bir selam gönder** (gelinim güzelim) (TRT, 2000: 64)

Sevda Önal (2008: 104), “Edebi Metinlere Yansıyan Yönüyle Osmanlı Toplumunda Hediyeleşme” adlı makalesinde bireysel olarak verilen hediyelerin özellikle edebî metinlerde görüldüğünü; şair ya da âşık için sevgilinin bakışının, gülüşünün veya sokağın başında görünmesinin de hediye olarak kabul edildiğini söylemektedir. Bu ifade tıpkı bundan önceki iki türküde belirtildiği gibi soyut olan şeylerin hediye olarak kabul edilebileceğini doğrular niteliktedir. Hediye olarak selam şu şekilde görülmektedir:

AMAN ECEL AMAN ÜÇ GÜN ARA VER

Aman ecel aman üç gün ara ver
Üç günden ne çıkar beş gün ara ver
Al benim selamım götür yara ver (TRT, 2000: 40)

Sevgililer birbirleriyle iletişim kurmak amacıyla çeşitli yollar geliştirmişlerdir. Bunlardan birisi, hediye göndererek sevgiliye haber vermek ve sevgiliden haber almaktır. Fakat bazen sevgililer arasında iletişimi kuvvetlendirmek, sevgiyi göstermek amacıyla gönderilen hediyeler yetersiz kalır ve sevgili doğrudan âşığını görmek ister. Bu durum türküde şu şekilde görülmektedir:

KALEDEN İNDİM İNİŞ

Kaleden indim iniş (oh nenni nenni nenni derdim çok deliganlı)
Mendilim dolu yemiş (oh nenni nenni nenni derdim çok deliganlı)
Yâre koydum yememiş (oh nenni nenni nenni derdim çok deliganlı)
Kendisi gelsin demiş (oh nenni nenni nenni derdim çok deliganlı) (TRT, 2000: 501)

Sevgililer arasında iletişimi sağlayan hediyeler aynı zamanda sevgililerin hasretlerini gidermelerini sağlayan bir araç haline gelmiştir. Dolayısıyla sevgilisinden haber almak ya da hasret gidermek isteyen kişi hediye beklemektedir ve türküden anlaşıldığı kadarıyla bu hediye nin ne olduğunun bir önemi yoktur. Önemli olan o hediye nin gelmesidir. Beklenen hediye nin gelmemesi de siteme neden olmaktadır. Bu durum “Gine Yeşillendi Germir Bağları” adlı türküde şu şekilde görülmektedir:

GİNE YEŞİLENDİ GERMİR BAĞLARI

Gine yeşillendi (de ağam aman) germir bağları (hey)

Bakarım erimez (erimez) dağların karı (hey)

Bergüzar yollamış (da ağam aman) ellerin yârî (hey) (TRT, 2000: 409)

Hediye alıp verme kişilerin birbirlerine olan duygularını ifade etmede etkili bir yoldur. Hediye nin verilme sebebi hissedilen duyguları ifade etmekken; hediye nin kabulü bu duyguların karşılıksız olmadığını göstermektedir. Aşağıdaki türküde hediye nin reddedildiği görülmektedir. Hediye nin reddedilmesinin sebebi hediye verilen kişinin karşı tarafla aynı hislere sahip olmamasıdır ve bu durum şu şekilde görülmektedir:

DEFİNİN DELİKLERİ

(nay ninni nay ninni) Var git oğlan işine

(nay ninni nay ninni) Düşme benim peşime

(nay ninni nay ninni) **Altın tarak yaptırsan**

(nay ninni nay ninni) Alıp takmam başıma (TRT, 2000: 259)

Mendil, her yerde ve zamanda âşıkların haberleşme vasıtası olmuştur (Ekinci, 2016). Türküde, mendilin hissedilen duyguyu ifade etmek amacıyla sevilen kadına verildiği fakat reddedildiği görülmektedir. Hediye nin reddedilme sebebi ise veren kişinin aile tarafından beğenilmemesidir. Şu şekilde görülmektedir:

HAYRİYE'YE MENDİL VERDİM ALMADI

Hayriye'ye **mendil verdim** **almadı**

Hayriye'yi halaları sarmadı

Hemen varıp anasına yalvardım

Anası da dediğime kanmadı (TRT, 2000: 460)

Türkülerde hediyeleşmenin sadece sevgililer arasında değil aile fertleri arasında da olabileceği görülmektedir. Bu türkülerde hediye tanımı gereği bir kişiyi memnun ya da mutlu etmek için verilmektedir. Aşağıdaki türküde verilen hediyeler sırasıyla potin, küpe ve yüzüktür:

A KIZIM SANA POTİN ALAYIM MI?

ERKEKLER

A kızım sana **potin** alayım mı

KADINLAR

Al babacığım al

Potinimi alayım

Ayağıma giyeyim

Ben ablama gideyim

Şura şuralarıma

Bura buralarıma

İlle de şuralara hoş yakışır

ERKEKLER

A kızım sana **küpe** alayım mı

KADINLAR

Al babacığım al

Ben küpemi alayım

Kulağıma takayım

Ben yengeme gideyim

Şura şuralarıma

Bura buralarıma

İlle de şuralara hoş yakışır

ERKEKLER

A kızım sana **yüzük** alayım mı

KADINLAR

Al babacığım al

Ben yüzüğü alayım

Parmağıma takayım

Nişanlıma gideyim

Şura şuralarıma

Bura buralarıma

İlle de şuralara hoş yakışır (TRT, 2000: 2)

Aile içinde verilen hediyeler de âşıklar arasında verilen hediyelerden pek farklı değildir. Hediye olarak verilen nesneler fistan ve potindir:

KIZIM SANA FİSTAN ALDIM

Kızım sana **fistan** aldım

Fistan sana pek yakışır

Geyi geyi bize gel

Kızım sana **fotin** aldım

Fotin sana pek yakışır

Geyi geyi bize gel (TRT, 2000: 555)

Aşağıdaki türküde verilen hediyeler ise fistan, terlik ve rastıktır:

KIZIM SANA FİSTAN ALDIM VARDI M'OLA

Kızım sana **fistan** aldım vardı m'ola oy oy

Bağlantı:

Kim Göndermiş Onu

Ben Gönderdim Onu

Ben Almadım Onu

Beşikleri Çamdan

Yuvarlandı Damdan

Seni Zalımın Oğlu
Vazgeçmedin Benden

Kızım sana **terlik aldım** vardı m'ola oy oy

Bağlantı

Kızım sana **rastık aldım** vardı m'ola oy oy (TRT, 2000: 555)

Bu türküde ise hatıra olarak verilen resim yine birbirini unutmama, hasret giderme amacıyla verilmiştir:

HASTA DÜŞTÜM DE TUTMAZ ELİM KALEMİ

(aman) Hasta düştüm de tutmaz elim kalemi

Acep ben de görür müyüm sılamı

Söyleyin pedere benden selamı

Yadigâr resmime baksın ağlasın (TRT, 2002: 104)

1.1.2. Mânilerde Andaç, Armağan, Bergüzar, Hatıra, Hediye ve Yadigâr

Mâni, söyleyeni belli olmayan, genellikle 7'li hece ölçüsüyle yazılan, birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı olan ve edebiyatımızda en çok kullanılan türlerden birisidir² (Elçin, 1990: 7). Hayatta karşılaşılabilecek her şey mânilerin konusu olabilir. İlk iki dize konuya giriş niteliğinde olup farklı mânilerde de görülebilir. Son iki dizede ise söylenilmek istenen her ne ise o verilir. Mâni konularının sınıflandırılması ele alındığında Akalın (1972: 1) ve Elçin'in (1990: 7) söylediklerinden yola çıkarak çoğunlukla mânileri üretenlerin kadınlar olduğunu söylemek mümkündür. İncelenen mânilerde ele alınan en önemli konunun aşk ve sevgi üzerine olması bu görüşü destekler niteliktedir. Bunu takip eden konuları memleket hasreti, gurbete giden sevgiliye duyulan hasret, vefasızlık, güzellik, ölüm, evlilik düşüncesi, gelin-kaynana ilişkisi şeklinde sıralamak ve çoğaltmak mümkündür.

² Mani hakkında ayrıntılı bilgi için Kilisli Rifat, Mâniler, İstanbul, 1928; Niyazi Eset, Mukayeseli ve Neşredilmemiş Mâniler, Ankara, 1944; İlhan Başgöz, Mânilerimizden, Ankara, 1959, s. 7-12; Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Ankara, 1969, s. 170-193; M. Öcal Oğuz vd., Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Ankara, 2010, s. 240-242 adlı eserlere bakılabilir.

İncelenen mânilerden hareketle bir önceki bölümde olduğu gibi hediye olarak alınıp verilen nesneler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Hasan Göksu Mânilerimiz, Necati Demir Türk Mânileri, Sami Akalın Türk Manileri I-II, Şerif Oktürk Türk Mânileri Antolojisi ve Şükrü Elçin Türkiye Türkçesinde Mâniler adlı eserler temel kaynak olarak kullanılmıştır.

Mâniler içerdiği yoğun sembolik anlatım sebebiyle insanların söylemek istediklerini daha az cümleyle daha net ve akılda kalıcı bir şekilde anlatmasını sağlar. Hediyeleşme geleneğinde istenilen hediye karşı tarafa söylemek şöyle dursun hediye istemek hoş karşılanmadığından insanlar isteklerini veya beklentilerini sembolik bir şekilde ifade etmek için mânilere başvurmuşlardır.

Türkülerde var olan kadın erkek ilişkisi mânilerde daha belirgin olarak kendini göstermektedir. Bir ilişki söz konusu olduğunda varsa sevgililer birbirlerinin gönlünü hoş tutmak ve aradaki ilişkiyi pekiştirmek amacıyla karşı tarafa hediyeler yollayabilir. Bu sayılan nitelikteki hediyeler aşağıdaki mânilerde ele alınacaktır.

Mânilerde âşıklar arasında en çok verilen hediye yüzüktür. Sevgiliye gönderilen yüzüğün hangi madenden yapılmış olduğu, sevgiliye verilen hediye sıradan bir hediye olmadığını vurgulamak açısından önemlidir. Bu bağlamda değerli olan madenlerin başında altın gelmektedir.

Mânide hediye olarak verilen yüzüğün altın olduğu vurgulanmaktadır. Bunu hem altının bir mertebe işareti sayılmasıyla (Aydemir, 2010: 22) hem de hediye edilen kişiye verilen değerle ilişkilendirmek mümkündür:

Bergama'nın dağına

İniverdim bağına

Altın yüzük yaptırdım

Yârimin parmağına (Göksu, 1970: 98)

Mânide gönderilen altın yüzüğün nişan için olduğu belirtilmektedir. Buradan hareketle evliliğin ya da evlilik isteğinin gösterilmesi için yüzüğün hediye olarak tercih edildiği söylenebilir. Bu durum mânide şu şekilde görülmektedir:

Mavi atlas yakası

İpektendir tokası

Yârime dün gönderdim

Altın nişan halkası (Oktürk: 1985: 52)

Takı ve süslerin statü ile ilişkisi, daha çok kültürel değerlerle ilgilidir (Yıldırım, 2008:274). Bu ifadeden hareketle aşağıdaki mânide istenilen yüzüğün hem verecek olan kişinin statüsünü belirleyeceği hem de kişiye nişanlı olma statüsü kazandıracağı söylenilebilir:

Evin başında tarla

Parla Fadime'm parla

Abim askere gidiyor

Altın yüzük ısmarla (Demir, 2013: 158)

Değerli olarak görülen bir diğer maden gümüştür. Aşağıdaki mânilerde hediye olarak gümüş yüzük şu şekilde görülmektedir:

Araba gider ırmağa

Söğüt dalı kırmağa

Gümüş yüzük yaptırdım

Sol kınalı parmağa (Göksu, 1970: 43)

Bebem gider ırmağa

Söğüt dalı kırmağa

Gümüş yüzük yaptırdım

O kınalı parmağa (Oktürk, 1985: 202)

Evliliğin sembolü sayılan yüzük bir diğer mânide şöyle görülmektedir:

Suya giden ak gelin

Dön ardına bak gelin

Sana bir hediyem var

Şu yüzüğü tak gelin (Oktürk, 1985: 436)

Yüzük de tıpkı bilezik, kolye ve küpe gibi kadının süslenme araçlarından birisidir. Süslenme, süs ve takı kullanma; ilk çağlarda bir inanca dayalı olarak veya süslenme gereksinimi nedeniyle ortaya çıkmış ve gelenekselleşerek günümüze kadar gelmiştir (Artun, 2008: 72). Eskiden uzun süre mühür olarak kullanılan yüzükler, aynı zamanda bir güç ve onur belirtisi olmuştur (Özbaşı, 2002: 792). Aşağıdaki mânide yüzük hediye almış olmak hem bir onur belirtisi hem de övünme sebebi olarak görülmektedir:

Dağlar darı harmanı

Yok dizimin dermanı

Parmağımdaki yüzük

Yârimin armağanı (Akalın, 1972: 308)

Bu mânide ise sevgilinin sevdiği kişiye yüzük gönderdiği ve olup olmadığını merak ettiği görülmektedir:

Dereye güğüm koydum

Varın bahın doldu mu

Yâre bir yüzük saldım

Barnağına oldu mu (Demir, 2013: 138)

Aşağıdaki mâni de bir önceki mâniyle aynı duyguya sahiptir:

Suya bıraktım testi

Varın bakın dolmuş mu

Gönderdiğim yüzükler

Parmağına olmuş mu (Demir, 2013: 336)

Ayrıca incelenen mânilerde yüzüğün hatıra niteliği taşıyan bir hediye olduğu da görülmektedir:

Ver yüzüğün saklayım

Parmağıma takayım

Ahtım ile aht olsun

Gül yerine koklayım (Oktürk, 1985: 486)

Giyim kuşam kültüründe geçmişte olduğu gibi günümüzde de hala bazı bölgelerde aksesuar olarak kuşak kullanılmaktadır. Kuşak hem kadın hem de erkekler tarafından beli sıkı ve sıcak tutmak amacıyla kullanılan bir tür kıyafet parçasıdır (Demirbağ, 2008:291). Mânide kadına hediye olarak verilen kuşak şu şekilde görülmektedir:

Ey sevgili Emine

Gel bahçenin dibine

Aldım ona bir kuşak

Sarıversin beline (Oktürk, 1985: 288)

Hediye olarak verilen yüzükte ve çiçekte olduğu gibi kuşakta da çeşitli türler vardır. Bunları Trablus kuşak, şal-kuşak, Tosya kuşağı, Ahmediye, arkalaç kuşak, kozalı kuşak ve direm kuşak olarak sıralamak mümkündür (Demirbağ, 2008; Erkan,2008; Ölmez, 2008). Aşağıdaki mânide gönderilen kuşağın cinsi bilinmese de sevgililer arasında gönderilen bir hediye olduğu anlaşılmaktadır ve şu şekilde görülmektedir:

Değirmen boş dolanır,

Suyu sarhoş dolanır

Yardan bir kuşak gelmiş

Belime beş dolanır. (Elçin, 1990: 76)

Türk kültüründe gelinlere takılan kuşak genç kızlıktan kadınlığa geçişi simgelemektedir. Gelinin beline al kuşak bağlanması yeryüzüne inişi, bekâreti ve yuva hâkimiyetini sembolize etmektedir (Çelik, 2004: 104; Aktaran: Ergun, 2010: 278). Aşağıdaki mânilerde ise al kuşağın yerini “altın kuşak” almıştır. Bunun sebebi ise altının önemli bir cevher olması ve kişinin statüsünü ön plana çıkarıyor olması şeklinde açıklanabilir. Hediye olarak verilen “altın kuşak” mânilerde şu şekilde görülmektedir:

Deniz dibinde midye

Altın kuşak hediye

Gel sarılıp yatalım

Saat geldi yediye (Göksu, 1970: 138)

Deniz dibi midiye

Altın kuşak hediye

Gel nazlı yar yatalım

Daha gelmem geriye (Oktürk, 1985: 281)

Kadına ait bir takı çeşidi olan küpe, aynı zamanda bir süslenme aracıdır. Taşıdığı anlamlar bakımından mânilerde de hediye olarak küpenin verilmesi karşı tarafı mutlu etme amacıyla birlikte; Aydemir’in (2010: 3) makalesinden hareketle evliliği temsil ettiği düşünüldüğünde hediye veren tarafın böyle bir niyetinin olduğu da düşünülebilir. Hediye olarak verilen küpe mânide şu şekilde görülmektedir:

Konya bağlarına

Gül diktim yollarına

Elmas küpe yaptırdım

Yârimin kulağına (Oktürk, 1985: 377)

Ayrıca küpenin yapıldığı maden, tıpkı yüzükte olduğu gibi, kişinin statüsünü artırmış ve karşı tarafa verdiği değerin de ne kadar fazla olduğunun bir göstergesi olmuştur:

Üsküdar'ın bağına

Mailim çardağına

Elmas küpe yaptırdım

Yârimin kulağına (Akalın, 1972: 128)

Verilen bir başka hediye de pabuçtur. Mânide de “şingirdaklı pabuç” olarak ifade edilmektedir:

Sıra sıra alçılar

Üstünde kırlangıçlar

Ben yârime yaptırdım

Şingirdaklı pabuçlar (Akalın, 1972: 52)

Erhan Ayaz (2011: 144) “*Gül Sözcüğünün Türk Dili ve Edebiyatındaki Yeri*” adlı makalesinde gülün kimi zaman sevgilinin kokusuna, kimi zaman boyuna kimi zaman da yanaklarına benzetildiğini söylemiştir. Ayrıca gülün güzelliğın, tutkunun ve aşkın sembolü olduğunu da belirtmiştir. Burada görülen mânide de hediye olarak gülün yollanması ve sayı bakımından çok olduğunun belirtilmesi hissedilen duyguların yoğun olduğuna işaret ediyor denebilir:

Mani dedim tuttun mu

Yar beni unuttun mu

Bir deste gül yolladım

Koynunda kuruttun mu (Akalın, 1972: 65)

Tıpkı türkülerde olduğu gibi mâni türünde de hediye olarak verilen parfüm kadınların süslenmesine yardımcı olan bir araçtır. Ulaşılmasının zor olması parfümün değerli bir hediye olduğunu gösterir. Aynı zamanda hediye verilecek kişinin de bu değere layık olduğu anlaşılır:

Yeşil yaprak şişede

Otur yârim köşede

Kasabadan gelirken

Kokluk getir şişede (Akalın, 1972: 216)

Armudiye Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde "armut biçiminde nazarlık olarak takılan altın" (1998: 135) şeklinde tanımlanmaktadır. Kişinin maddi durumu yetiyorsa altın hediye öncelikli tercih olmuştur. Bu sebeple birlikte altının güneşin simgesi olması ve bundan dolayı kutsal bir maden olarak görülmesi (Özcan, 2011: 38) hediye olarak özellikle altın içerikli nesnelerin tercih edilmesinin bir başka sebebidir. Mânide şu şekilde görülmektedir:

Cebimde armudiye

Hediyedir hediye

Kuru dudaklarım

Cilvelim diye diye (Oktürk, 1985: 233)

Anadolu kültüründe sevgili ya da ailesi hediye olarak geline beşi birlik takar. Beşi birlik aksesuar olarak kullanılan, genellikle boyna takılan cumhuriyet altınıdır ve boyunda V (ve) harfi şeklinde durması için sayının tek olmasına dikkat edilir (Ölmez ve Şimşek, 2008: 285). Burada ele alınan mânide de sevgiliye verilen ve kadın süslenme malzemelerinden biri olan beşi birlik şu şekilde görülmektedir:

Fasulyenin ezmesi

Ne hoş olur yemesi

Boynumda beşı birlik

Yârimin hediyesi (Akalin, 1972: 74)

Sadece el örgüsü çorapların giyildiği devirde Türk çorapları, üzerlerinde pek çok deseni taşımışlardır. Bu desenler hem görselleri, hem de kullanılan renklerin ahengi, örgüsü ne kadar kaba da olsa, o çoraplara sanat değeri katmıştır (Koçu, 1967: 79). Sanat değeri katmanın yanı sıra çoraplar ve bu çoraplardaki desenler çeşitli anlamlar da taşımaktadır. Örneğin Sinop'ta kız istemeden sonra kız evi düşünme süresi ister ve bu süre sonunda aile kızı vermekten yana olursa “damak” adı verilen motiflerle örülmüş çorabı oğlan evine gönderir. Aksaray'da ise nişanlı kız “güvey çetneviri” veya “lokumlu” adı verilen motiflerle ördüğü çorabı giymesi için damada gönderir. Eğer damat birkaç gün içinde çorabı giymezse kız istemediği anlamına gelir (Öztürk, 2007: 160). Dolayısıyla aşağıdaki mânide hediye olarak verilen çorap ve üzerindeki motif sevgiliye mesaj iletmek amaçlı gönderilmiştir:

Çorabın ağına bak

Dönder de gülüne bak

Yâre çorap yolladım

Şu benim halime bak (Demir, 2013: 119)

Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Akçakışla bucağında gençlerin anlaşılarak evlenmeleri belli bir gizlilik içinde olur. Gizlice anlaşılan gençler birbirlerine armağan verirler. Bu armağanların adına “dutu” denir. Kızın verdiği armağan genellikle çoraptır. Bu çorabın yöredeki adı da “oynaş çorabı”dır. Kız, çorabı örerken dikkat çekmemeye özen gösterir ve çorapta hiçbir nakış ya da simge kullanmaz (Öztürk, 2007:159). Bu gizliliğin sağlanamaması ve konu edilen çorabın başkaları tarafından konuşulması mânide şu şekilde ele alınmaktadır:

Çorap ördüm birine

Düştüm elin diline

Götür şu çorabı ver

Sevdiğimin eline (Demir, 2013: 121)

Kadınların kendine çeki düzen vermesi, süslenmesi ve kendini görmesi için ayna nesnesine ihtiyaçları vardır. Ele alınan mânide ise ayna, sevginin göstergesi olarak yansıtılmaktadır:

Yüksek yaptır binayı

Fazla yolla kınayı

Madem beni seversin

Ver eldeki aynayı (Akalın, 1972: 252)

İskender Pala (2004: 57) “*Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*”nde aynayı tanımlarken kullanılış sebebini süs malzemesi olmasına bağlarken; ayna vesilesiyle kendi güzelliklerinin farkına vardıklarını da belirtir. Buradaki mânide sevgilinin hem güzelliğini onaylamak hem de âşığın sevgisine karşılık vermek için hediye olarak ayna istemesi şu şekilde görülmektedir:

Mânime mâni getir

Yanıma yakın otur

Eğer beni seversen

İlk önce ayna getir (Demir, 2013: 273)

Sevgililer arasındaki haberleşme araçlarından birisi olan mektup sevginin ispatının ve hislerin karşılıklı olduğunun bir göstergesidir. Diğer hediyelerde olduğu gibi mektubun da zaman zaman hatıra özeliği taşıdığı görülmektedir:

Baklayı ayıklarım

Hep seni sayıklarım

Tek **yadigârın** odur

Mektubunu saklarım (Oktürk, 1985: 161)

Günümüzde fazla bir öneme sahip olmasa da aşağıdaki mâniden anlaşılacağı üzere ambalajlı şeker geçmişte kişinin toplumdaki konumunu belirleyen önemli bir unsur olarak görülmektedir. Ulaşılması zor ve maddi olarak değerli olan bir şeyi hediye etmek kişinin ekonomik olarak durumunun iyi olduğunu gösterir ve dolayısıyla toplumdaki statüsünü artırır. Bununla birlikte böyle değerli görülen bir hediye sevginin ispatı için de bir araç olacaktır:

Kırcalı ireyizi,

Mestanlı'dan mal çeker;

Madem bende göynün var,

Yolla kâyıtlı şeker. (Elçin, 1990: 131)

Dış güzelliği –dar anlamda yüz güzelliğini- tamamlamada en önemli unsur şüphesiz ki saçtır (Tanyıldız, 2009: 976). Saçın bu tamamlayıcı özelliği sevgilinin güzelliğini daha da arttırdığı için âşıklar çoğunlukla hatıra olarak, sevgiliyi en güzel haliyle hatırlamak için, sevgiliden saçlarından bir tutam istemektedir denebilir:

Mani derim dilinden

Vallah korkmam elinden

Ver bana bir bergüzar

Perçeminin telinden (Akalın, 1972: 380)

Sevgililer herhangi bir sebeple birbirlerinden ayrı kalacaksa, birbirlerini hatırlamak ve hasret gidermek amacıyla özellikle manevi olarak anlam taşıyan hediyeler alınıp verilir. Mauss'un (2011: 221) da belirttiği gibi birine bir şey sunmak kendinden bir şey sunmaktır. Dolayısıyla sevgiliden gelen hediye âşık için ondan gelen bir parçadır. Bu durum mânide şu şekilde görülmektedir:

Yakaladım belinden

Gülü düştü elinden

Yavrum bir hatıra ver

Saçlarının telinden (Oktürk, 1985: 505)

Halk şiirinde saç sevgilinin güzelliğinin bir parçası ve somut bir öge şeklinde ele alınmıştır (Asiltürk,2003: 437). Aşağıdaki mânide sevgilisinin somut temsilcisi olan saç telini âşığın hatıra olarak istemesi şu şekilde görülmektedir:

Ah sun yârim sun yârim

Ah benim tosun yârim

Saçından üç tel al da

Yadigâr olsun yârim (Akalın, 1972: 314)

Saç, halk şiirinde sevgili tasvirinin ayrılmaz bir parçası olarak en çok işlenen temalardandır (Asiltürk,2003: 437). Aşağıda görülen mânide de yine âşık sevgilisinden saç telini hediye olarak istemektedir:

Merdivenden insene

Sağ yanına dönsene

Saçındaki tellerden

Birini bana versene (Demir, 2013: 292)

Kâkül Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde, "Alnın üzerine düşen kısa kesilmiş saç, perçem." (1998:1162) şeklinde tanımlanmakta olup aşağıdaki mânide görüldüğü üzere sevgiliyi hatırlamak için istenilen hatıralar arasında yerini almaktadır:

Sıktım ince belinden

Gülü düştü elinden

Yavrum bir hatıra ver

Kâkülünün telinden (Göksu, 1970: 285)

Kadınlar arasında takılan ve bir tür başlık olan fes, genç kız başlığı, yeni evli kadın başlığı, gelin başlığı, çocuklu kadın başlığı, oğlu askere gitmiş ana başlığı ve nine başlığı gibi çeşitlere ayrılır ve bu fesler kişinin sosyal durumuna göre altın, gümüş, mavi boncuk ve istiridye kabuklarıyla süslenir (Artun, 2008: 73). Koçu'nun (1969: 113) yaptığı fes tanımlarından hareketle fesin hem erkekler hem de kadınlar tarafından kullanıldığını söylemek mümkündür. Buradaki mânide âşık önce kendisi için kadının başına taktığı fesi hatıra olarak istemekte; fakat sonra eğer o yoksa istediği hatıranın sevgilinin zülfü olduğunu belirtmektedir:

Yârim bana fes yolla

Ham yollama has yolla

Yadigârın yok ise

Zülûfünden kes yolla (Akalın, 1972: 383)

Sevdiğinden ayrı kalacak olan âşık da ondan hatıra olarak saçını ister:

Yârim bize nar gönder

Yandı yürek kar gönder

Hasrete dayanamam

Saçlarını sar gönder (Akalın, 1972: 177)

Değerli ve ulaşılması zor nesneler hediye olarak tercih edildiğinde hem hediye veren kişinin prestijini artırır hem de hediye verilen kişiye özel olduğunu hissettirir. Mânide görülmektedir ki hediye olarak fildişi tarak tercih edilmiştir.

Kaşların gözün kara

Varırım ara ara

Fildişi tarak aldım

Yavrum zülfünü tara (Akalın, 1972: 137)

Şal, en güzelleri İran'da ve Hindistan'da dokunmuş esvaplık, omuz ve boyun için atkılık, kuşaklık ve sarıklık kıymetli bir yünlü kumaşın adı (Koçu, 1969:213) şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımından hareketle mânide de özellikle acem şalı gönderilmiş olmasını güzelliğine bağlamak mümkündür. Hediye olarak verilen nesneler arasında acem şalı şu şekilde görülmektedir:

Yemenin yele yele

Yar gitti gurbet ele

Gönderdim **acem şalı**

Sar diye ince bele (Göksu, 1970: 323)

Türk kültüründe mendil üzerindeki işlemleriyle, rengiyle, kullanıldığı çeşitli yerlerle her zaman pek çok anlama sahip olmuştur. Özellikle sevgililer arasında iletişim kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Ekinci'nin (2016) mendille ilgili olan yazısından edinilen bilgilere göre mendilin ucunu yakmak ateşli bir aşka işaret ederken; mendili sallamak onay vermek anlamına geliyordu. Aynı yazıda mendilinin renklerinin de çeşitli anlamlara geldiği söylenmiştir. Örneğin; beyaz mendil seni seviyorum; mor mendil seni çok beğeniyorum; mavi mendil vefasızsın gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca bu mendiller birer hatıra niteliğine sahip olmakla birlikte kişiler arasındaki bağlılığın da bir sembolüdür. Bu durum mânilerde şu şekilde ifade edilmektedir:

Gülüm gülüm gülüşan

Benim halim perişan

Asker oldum gidiyom

Mendilim sana nişan (Akalın, 1972: 26)

Somut hediyelerin yanı sıra soyut şeylerin de hediye olabileceğinin örnekleri türkü türünde görülmüştü. Hediye, tanıma gereği bir kişiyi sevindirmek amacı da taşır. Buradan hareketle, mânide sevgiliden gelecek bir söz âşığı sevindireceği için sözü de hediye olarak kabul etmek mümkündür:

Bülbül geldi güz geldi
Yanıma bir kız geldi
Ben cihanı nideyim
Yârimden **bir söz geldi** (Akalin, 1972: 42)

Aşağıda karşılaşılan mânide sevgili tarafından hatıra olarak verilen şeyin, soyut olan sevda olduğu şu şekilde görülmektedir:

Limonu size saklarım
Alır alır koklarım
Yârimin yadigârın
Can evimde saklarım (Oktürk, 1985: 393)

Bazı durumlarda verilen hediye, beklenen gerçekleşmediyse geri istenebilir:

Ağıl önü çengel
Çoban koyunu dönder
Yârimi bana vermezlerse
Hediyemi geri gönder (Demir, 2013: 41)

İlişkinin boyutlarının belirlenmesi verilen hediyeyle doğru orantılıdır. Ayrıca hediyein hem alan hem veren kişiye prestij sağladığı düşünüldüğünde aşağıdaki mânide olduğu gibi başkalarını kıskandırmak amacıyla kullanılması da olağan bir durum olarak görülmektedir:

Sümbül teber kaynana
Bu ne haber kaynana
Oğlun bilezik aldı
Çatla geber kaynana (Oktürk, 1985: 446)

Kimi zaman da hediye nispet yapmak amacıyla alınıp verilen bir nesne olarak görülmektedir:

Sen bir yeşil baklasın

Mevla'm seni saklasın

Dosta hediye gönder

Düşman görsün patlasın (Oktürk, 1985: 448)

Bazı mânilerde ise sadece hatıra olarak verilen bir nesnenin var olduğu görülmektedir. Fakat bu nesnenin ne olduğu belli değildir:

Altınım eritirim

Sözümü yürütürüm

Verdiğin belgüzarı

Cebimde gezdiririm (Demir, 2013: 55)

Manici başı mısın

Cevahir taşı mısın

Sana bir yadigârım var

Cebinde taşır mısın (Demir, 2013: 290)

Geçiş dönemlerinden ilki olan doğumda anneye ya da çocuğa çeşitli hediyeler verildiği bilinmektedir (Örnek, 1977: 144). İncelenen mânilerde bu duruma örnek olarak gösterilebilecek iki mâni tespit edilmiştir. Bu mânilerde hediye altın beşik olarak görülmektedir:

İğne soktum söğüde

Kadriye'm gelmez öğüde

Altın beşik yaptırđım

Karnındaki bebeye (Göksu, 1970: 202)

İğne soktum söğüde

Yar gelmiyor öğüde

Altın beşik yaptırđım

Bebesini büyüde (Akalın, 1972: 21)

Bazı mânilerde karşı taraftan beklenen hediyeler yüksek değerliyen karşılanmayacağı bilindiğinde düşük bir duruma razı gelinebilir. İstenilen hediye maddi olarak değerli olan altındır. Fakat âşık bu hediye vermeye kıyamayınca sevgili, maddi olarak daha düşük bir değere sahip olan hediyeye de razı olacağını şu şekilde belirtmiştir:

Hafız ağam yan yatır

Cebinde altın şakır

Altına kıyamazsan

Bir beşlik bari getir (Akalın, 1972: 21)

Godbout (2013: 100) “dayatılan bir armağan, armağan değildir” dese de armağan; ilişkilerin temeline yerleştirilmiştir. Hediye edilmesi istenen ya da beklenen nesneler maddi olarak değeri yüksek olan hediyeler olsa da; hediye beklenen kişinin durumu buna müsait değilse aşağıdaki mânilerde görüldüğü gibi değerine bakılmaksızın herhangi bir şey vermiş olması da yeterli olarak görülmüştür. Bu durum mânilerde şu şekilde görülmektedir:

Mânime mâni getir

Yanıma yakın otur

Hiçbir şeyin yok ise

Bir acı soğan getir (Demir, 2013: 290)

Mânime mâni getir

Yanıma yakın otur

Hiçbir şeyin yoksa

Bir helvalık un getir (Demir, 2013: 290)

Bu başlık altında ele alınacak olan son mânide hediye olarak çürük elma şu şekilde görülmektedir:

Gezerim yanma ile

Belimde kama ile

Yar beni hatırlasın

Bir çürük elma ile (Akalın, 1972: 387)

1.1.3. Masallarda Andaç, Armağan, Bergüzar, Hatıra, Hediye ve Yadigâr

Masal, Anonim Halk Edebiyatı mahsullerinin en yaygın olan türlerinden birisi olarak görülmektedir. ³Boratav (1969: 80), masalı; “Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı” şeklinde tanımlamaktadır.

Genellikle yaratıcısı belli olmayan masalların dili sade, içeriği ise oldukça yoğundur. Diğer türlerdeki gibi uzun uzun betimlemelere yer verilmezken olağanüstü olaylar oldukça sık şekilde görülebilir. Şükrü Elçin (2004: 369), bu türün anlatıcısının daha çok kadınlar olduğunu söylemektedir. Masallarda zaman ve mekân çoğunlukla belirsizdir. Fakat bazı masallarda Hint, Çin, Maçin gibi klasik masal mekânlarıyla birlikte bilinen mekânlara da yer verilmektedir (Öcal, Ekici vd., 2010: 150). Masalların kahramanları insanlar, hayvanlar, eşyalar ya da hayali varlıklar olabilir. Masallarda iyilik ve kötülük, güzellik ve çirkinlik, zenginlik ve yoksulluk gibi birbirinin zıttı olan şeylerin mücadelesi anlatılır. Çoğunlukla mutlu sonla biterken masalın sonunda daima iyiler kazanır ve kötüler cezalandırılır.

Masallarda geçen hediyeleşme geleneğini tespit etmek amacıyla Taşeli Masalları (Alptekin, 2002), Erzurum Masalları (Seyidoğlu, 2006), Masallar ve Eğitimsel İşlevleri (Yavuz, 2002), Az Gittik Uz Gittik (Boratav, 1969) ve Zaman Zaman İçinde (Boratav, 2009), Gümüşhane ve Bayburt Masalları (Sakaoğlu, 2001), Elazığ Masalları (Günay, 2011) temel kaynaklar olarak kullanılmıştır. Toplamda 370

³ Masal hakkında ayrıntılı bilgi için Tahsin Yücel, Anadolu Masalları, İstanbul, 1957; Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Ankara, 1969, s. 80-90; Vladimir Propp, Masalın Biçimbilimi, İstanbul, 1985; Ignaz Kúnos, Türk Masalları, İstanbul, 1987 Saim Sakaoğlu, Masal Araştırmaları, Ankara, 1999; Zeynalâbidin Makas, Türk Dünyasından Masallar, İstanbul, 2000; Ali Fuat Bilkın, Masal Estetiği, İstanbul, 2001 adlı eserlere bakılabilir.

masal incelenmiş ve bu tür içindeki hediyeleşme geleneği ve bu gelenek çerçevesinde verilir alınan hediyeler tespit edilmeye çalışılmıştır. -

Tanımı gereği bir kişiyi hatırlatma niteliğine sahip olan hediyeler, masalarda zaman zaman birbirini seven ve herhangi bir sebeple ayrı kalmış çiftlerin birleşmesine vesile olan araçlar haline gelmişlerdir. “Gül ile Sinaver” masasında (Sakaoğlu, 2001: 455) hatıra olarak verilen yüzük tam olarak böyle bir görev üstlenmiştir:

“Kızın güzelliği karşısında dayanamayan kaptan bu emri yerine getirmeye çalışır. Kalkıp bir sandık yaptırır, doktor da raporu verir. Sinaver’i sandığın içine koyarlar. Fakat kız kaptandan habersizce yüzüğünü Sinaver’e verir:

Al, bu benden sana **yadigâr** olsun, sakın kimseye verme, sakla. İnşallah bu **yüzük** bizi aydınlığa çıkarır.” (Sakaoğlu, 2001: 455)

“Padişahın Kızının Ahlaksızlığı” (Alptekin, 2002: 432-433) adlı masalda da bir önceki masalda olduğu gibi hatıra amacıyla alınan nesneler daha sonra kahramanların birleşmesi için birer araç olacaktır. Bu nesneler yüzük ile mendildir ve şu şekilde görülmektedir:

Analığı kızın bir gün gelinliğini geydiriyor, telini, tacını, duvağını, elmasını dakıyor. Altın bir tepsinin üzerine bir çerez goyar. Padişahın oğlunun odasına goyar. Padişahın oğlu geceden keyri geliyor:

“Allahım düşüm mü, işim mi, garanlık odada pır pır bir dünya güzeli kız nedir acaba?”

Analığı gıza diyor ki:

“Sabaha gadar yatma, her geldiğinde oğlandan bir şey getir.”

O gün de oğlan gıza bir **yüzük** veriyor. İkinci gün analığı gıza bir pembe elbise geydiriyor, üçüncü gün mavi bir elbise geydiriyor, tekrar oğlanın evine vardığında, oğlanın **mendilini** alıp geliyor. Ondan sonra da getirmiyor. (Alptekin, 2002: 432-433)

“Benli Dilber” (Alptekin, 2002:278) adlı masalda hatıra olarak alınan nesneler arasında yüzük şu şekilde geçmektedir:

Periler gederler dağlarda gezerlermiş, akşam gelirler padişaha hizmet ederler yatarlarmış. Bir gün padişah ordan galkıyor, uçuyor doğru Hint padişahının gonağının başına gonmuş.

Sarayda bir delik varmış, ordan ışık sızarmış, o delikten aşağıya inmiş. Periler padişahının adını Bahtiyar goymuşlar. O delikten odaya iniyor gızı bir öpüyor, bir seviyor gızı o fakat heç uyanmamış. Gızın barmağındaki **yüzüğü** olarak doğru gidiyor. (Alptekin, 2002: 278)

“Padişahın Oğluyla Hizmetkârı” (Alptekin, 2002: 394) adlı masalda hatıra olarak verilen nesneler birbirlerini seven çiftler tarafından karşılıklı olarak verilmiştir. Verilen hediyeler ise sırasıyla yüzük ve altın tarak olarak şu şekilde görülmektedir:

Gız gendi odası sanırmış. Biraz öyle böyle gonuştuktan keyri, gız bakmış ki gendi odası d eğil, oğlanın odası olduğunu anlamış. Daha sonra oğlana bir **yüzzük** vermiş, oğlan da buna **altın darak** vermiş. (Alptekin, 2002: 394)

“Şah İsmail” (Alptekin, 2002:446) adlı masalda birbirinden ayrı kalmak zorunda olan çiftler arasında hatıra amacıyla verilen ilk hediye, sevgililer arasında nişan olarak kabul edilen mendildir. İkinci hediye ise taraktır ve şu şekilde görülmektedir:

Gıza Şah İsmail bir **mendil** vermiş. Gız da oğlana bir **darak** vermiş. Hatıra olarak birbirlerinden bunları alırlar ve ayrılıp gederler. (Alptekin, 2002: 446)

“Ağlayan Nar ile Gülen Ayva” (Alptekin, 2002: 452) adlı masalda da hatıra olarak verilen hediye mendildir ve fakat burada bir önceki masaldan farklı olarak ayrılığı simgelemektedir:

Keçe külahı geymiş, heç kimse bunları görmemiş. Girmişmiş, o günkü peri padişahının oğlu gızı getirmiş evde gonuşırlarmış. Gız diyormuş ki:

“O oğlanın elinden gurtuluş yok, yüzde yüz beni alacak, şu **mendilim** yadigârım olsun.” (Alptekin,2002: 452)

Masallarda padişahlara verilen hediyelerde, padişahın verilen hediye karşılık vermesi gerektiğini düşünmesi, Mauss’un “alınan hediye karşılığının

verilmemesi kişiyi aşağı bir konuma iter” düşüncesinin somut bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Verilen hediye, veren kişiye ait özellikleri yansıtmaktadır. Masallarda özellikle padişahların, hediye verirken dikkatli davrandıkları ve statülerini korumak için aldıkları hediyeden daha değerli olan hediyeler vermeye çalıştıkları görülmüştür. Bu bağlamda “Çiftçi Mehmed Ağa” (Boratav, 1969: 287-289), “Ahmet Ağazade Mehmet Ağa” (Alptekin, 2002: 299-301) ve “Ahmet Bezirgân” (Seyidoğlu, 2006: 345-346) adlı masallar örnek olarak gösterilebilir. Adı geçen masallarda kahraman tesadüfen değerli hediyeler bulur ve bu hediyeyi yine tesadüfen orada bulunan kervancı başı veya bezirgâna vererek gittikleri yerin padişahına hediye etmesini söyler. Hediyeleri alan ve çok değerli olduğunu gören padişahlar, kendilerine hediye edilen nesne kadar değerli olduğunu düşündükleri cariyeye, halı, inci, mercan, zümrüt, platin, para, kızları veya kız kardeşleri gibi şeyleri alınan hediye için karşılığı olarak gönderirler. Çiftçi Mehmet Ağa masalı dışındaki masalların sonu mutlu şekilde biter. Bu masallarda dikkat çeken bir konu da hediye olarak kadınların verilmesidir. Kadınların akrabalık ilişkilerini geliştirmek ve savaşları engellemek için ilk çağlardan beri mübadele edildiği ve en değerli armağanlardan olduğu bilinmektedir (Akay,1999: 33; Mauss, 2011: 221-223; Reed, 2003: 133-134). Adı geçen üç masalda da kadınlar hediye edilerek hem hediye alışverişinde üstünlük sağlanmak istenmiş hem de akrabalık ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Kadına, hediye için işlevlerinden birisi olan ilişkileri pekiştirip geliştirme görevi yüklenmiştir. Bu masallar hediyeleşmenin her ne kadar isteğe bağlı gibi gözükse de altında dile getirilmeyen bir zorunluluk yattığının, hiçbir şeyin karşılıksız olamayacağının bir göstergesidir.

Günümüzde herhangi bir sebeple gidilen şehirlerden eş, dost veya akrabaya hediye getirilmesi bir gelenek halini almıştır. “Yatalak Mehmet” (Boratav, 2009: 142) adlı masalda bu durumun günümüze özgü olmadığını eskiden beri sürüp gelen bir gelenek olduğunu göstermektedir. Herhangi bir sebeple gidilen şehirlerden eş, dost veya akrabaya hediye getirilmesi eskiden beri sürüp gelen bir gelenektir. Bu durum masalda şu şekilde görülmektedir:

Günün birinde varacakları memlekete varırlar. Tüccarlar alışverişlerini yaparlar. Mehmet de anasına, misafirlerine **hediyeler alır**. İşleri bitince gene yola düzülürler, bir ay sonra memleketlerine gelirler. Mehmet de evine varır, hediyeleri anasına, misafirine dağıtır. (Boratav, 2009: 142)

İstenilen ya da beklenen hediyein verilmemesi, hediyeı verecek olan kişi üzerinde olumsuz etkilere sebep olur. Bu durum “Telli Top” (Boratav, 1969: 205-206) adlı masalda ele alınmaktadır. Masalda zengin bir tüccar Mısır’a gidecektir ve gelirken kızlarına ondan ne hediye istediklerini sorar. Kızlar sırasıyla “nalın, altın bir hamam tası” ve “telli top” isterler. Telli topu hediye olarak isteyen kızın hediyeı istedikten sonra “Telli topu unutursan önün karanlık, arkan aydınlık olsun.” demesi aslında beklenen hediyein unutulması durumunda kahramanın başına gelecek olayların habercisidir. Buradan hareketle istenilen ya da beklenen hediyein verilmemesi durumunda kişinin üzerinde olumsuz etkileri olacağını söylemek mümkündür. Bu durum masalın devamında şu şekilde görölmektedir:

Babası gitmiş Mısır’a. İşlerini bitirdikten sonra **iki kızının hediyeılerini almış**, küçük kızıninkini unutmuş. Vapura binmiş. Vapur açılacak artık, ama ne mümkün: geminin ön tarafında deniz simsiyah kesilmiş. “Aman, ne oldu, ne oldu?” diye herkes telaşa düşmüş. “Acaba unutulana bir hediye mi, tutulmayan bir söz mü var?” demişler. O zaman adamın hatırına gelmiş küçük kızın hediyeı. İnmiş vapurdan, gitmiş telli topu almış gelmiş. Vapurun yolundan da duman sıyrılmış. (Boratav, 1969: 205-206)

Doğum için verilen hediyeıler masal metinlerinde de görölmektedir. Verilen hediyeıler ailesinden uzakta olan kahramana ait nesnelerdir. Kahraman herhangi bir sebepten dolayı ailesinden uzakta kalmıştır ve çocuklarının doğumunda yanlarında olamamıştır. İlerleyen zamanlarda gerçekleşecek olan kavuşmada doğduktan sonra çocuğa verilen hediyeıler, çocuğun aileden olduğunun ispatı için kullanılan araçlar olarak görölmektedir. Masalda hediye olarak verilen elmaslı maşallah, hamayıl ve incili çevre bu özelliğe sahip hediyeılerdir:

“Anneciğim karımla doğacak evladım sana emanet” der bırakır gider.

Günü, saati gelir, çocuk doğar. Tosun gibi bir oğlan evladı. Valide sultan ne yapacağını şaşırr. şehzadenin bir **elmaslı maşallahı** varmiş, getirir çocuğun başına takar.

[...]

Vakti saati gelir, Sitti Nusret bu sefer de bir oğlan doğurur. Valide Sultan bu defasında, şehzadenin bir **hamayılı** varmiş, çocuğun boynuna onu takar.

[...]

Ferdası sene Şehzade gene Hicaz'a gider. Bu defa Sitti Nusret güzel bir kız dünyaya getirir. Velide Sultan çocuğu kucağına alır... Şehzadenin **incili bir çevresi** varmış, onu yüzüne örter; kucağında sımsıkı tutarmış, gene korktuğu başına gelmesin diye. (Boratav, 2009: 184-185)

1.1.4. Halk Hikâyelerinde Andaç, Armağan, Bergüzar, Hatıra, Hediye ve Yadigâr

Halk hikâyeleri, genellikle iki âşğın sevdasını veya bir kahramanın başından geçen olayları konu edinen uzun bir anlatımlık türdür⁴. Ali Berat Alptekin (2002: 18) tarafından “göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık, vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslam ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım-nesir karışımı anlatımlardır” şeklinde tanımlanmıştır. Şükrü Elçin (2004: 444) bu türü, “zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde ‘efsane, masal, menkabe, destan, vb.’ mahsullerle beslenerek, dinî, tarihî, içtimaî hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir” diyerek tanımlamıştır. Bu tür, şekil itibarıyla nazım-nesir karışık yazılır. Masallarda olduğu gibi başlangıçta ve bitişte formel ifadeler yer verilir. Kullanılan dil açık ve anlaşılırdır. Türkölü ve türkölü hikâyeler olarak ikiye ayrılır. Türkölü hikâyelerde kahramanların başından geçen olaylar nesirle, karşılıklı konuşmalar ise nazımla anlatılır. Türkölü halk hikâyeleri ise sadece nesirle anlatılan hikâyelerdir. Konuları aşk ve kahramanlık olan bu hikâyelerde tıpkı masallarda olduğu gibi çeşitli olağanüstü durumlar vardır. Mutlu sonla biten hikâyeler olduğu gibi sonu mutlu bitmeyen hikâyeler de mevcuttur.

Halk hikâyelerinde geçen hediyeleşme geleneğini tespit etmek amacıyla Halk Hikâyeleri (Sav, 1974), Âşıklardan Halk Hikâyeleri I-II (Yılmaz, 2011), Âşık Garip (Türkmen, 1995), Mahmut ile Nigar (Kaya, 1987), Elif ile Yaralı Mahmut (Korgunal, 1971), Yaralı Mahmut (Aslan, 1990), Asüman ile Zeycan (yy.1947), Derdiyok ile Zülfüsiyah (Akkaş, 1999) ve Tahir ile Zühre (Türkmen, 1998), Kerem ile Aslı (Duymaz, 2001), Ercişli Emrah ile Selvihan (Bali, 1973), Hurşit ile Mahmihri (Sakaoğlu- Duymaz, 2001) hikâyeleri incelenmiştir.

⁴ Halk hikâyeleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için Metin Ekici, Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekköl Eden Halk Hikâyeleri, Ankara, 1995; Ali Berat Alptekin, Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Ankara, 1997; Şükrü Elçin, Halk Edebiyatına Giriş, Ankara, 2004; Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı-I, Ankara, 2011; Pertev Naili Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, İstanbul, 2014 adlı eserlere bakılabilir.

Birbirini hatırlamak ve hasret gidermek için hatıra olarak eşya veren âşıklar, verilen hediyein altında kalmamak için elinde olanın en iyisini vermeye çalışan padişahlar halk hikâyelerinde de görülmektedir.

Âşıkların birbirlerine verdikleri hediyeler “Elif ile Yaralı Mahmut” (Korgunal, 1971) ve “Abdullah Bey ile Cihan Hanım Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011b) görülmektedir. Hatıra olarak verilen hediyeler arasında en sık karşılaşılan nesne olan saç teli “Elif ile Yaralı Mahmut Hikâyesi”nde (Korgunal, 1971: 28) de görülmektedir ve âşığa sevgilinin yokluğunu hissettirmemesi için verilmektedir:

—Madem öyle, ben sana **saçımdan bir miktar** kesip vereyim, beni hatırladığın zaman saçıma bak. Yokluğumu hissetmezsin. (Korgunal, 1971: 28)

Türk kültüründe kuşun önemli bir yeri vardır. Kuşların güzelliği, yüceliği, ululuğu temsil ettiği, ötüşünün eşle bağ kurmak ve bu bağı sürdürmek, yaklaşan tehlikeyi duyurmak gibi (Akalin, 1993) çeşitli anlamlara sahip olduğu söylenmektedir. “Abdullah Bey ile Cihan Hanım Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011b) terlan kuşunun hediye olarak birbirinden ayrı kalmak zorunda olan âşıklar arasında bağ kurmak için verildiği şu şekilde görülmektedir:

— Abdullah, son olarak söylüyorum, artık duramam. Çünkü eğer ben gitmezsem, babama gider söylerler. Babam çok sinirli bir adamdır, bu nişanı da burada keser, tekrar beni alır memleketimize götürür. Onun için gitmem lazımdır.

Böyle dedi ve vedalaştı Abdullah’la. Cihan gitmede olsun, Lala da Taya Neneyle vedalaştı. Bunlar hemen çıkıp çadıra geldiler. Yalnız, Abdullah’a terlan kuşunu verdi. Dedi:

— Bu **terlan kuşu** artık benden sana hediye olsun. Bu terlan kuşunu sakın bırakma; ondan önce bırakırsan seni terk eder, tekrar bana gelir. (Yılmaz, 2011b: 57)

Yağlık, çevre, mendil ve yemeniye göre boyutları biraz daha büyük olan bir bez türüdür. Tıpkı mendil gibi yağlığın da kenarları işlenmektedir. Bu da yağlığı manevi olarak değerli kılmakta ve dolayısıyla hediye olarak verilen değerli bir nesne haline getirmektedir. “Mahmut ile Nigar Hikâyesi”nde (Kaya, 1987: 142) sevgilinin kendisini hatırlaması için âşığın verdiği hediye yağlık olarak şu şekilde görülmektedir:

—Evet Mahmud, dedi. Ben sana bir belgüzar verecedim ki ben ahlına düşdüğe ona baha da gözünü gönünü eliyessin. Dur veriyim, dedi.

Nigar Hanım sandının başına getdi ki, Mahmud’a nişan Belgüzar getirsin.

—Mahmud, bu yalılı benden sana belgüzar olsun. Ben ahlına düşdüğe buna bah da gözünü gönünü ele, deydi Mahmud’un goynuna sohdu. (Kaya: 1987:142)

Âşıklar arasında hatıra olarak alınıp verilen hediyeler, incelenen bir diğerk halk hikâyesi olan “Asüman ile Zeycan”da da görölmektedir. Hikâyede âşıklar bir süre ayrı kalmak zorundadır ve ayrılık süresi boyunca birbirlerini hatırlamak için karşılıklı olarak verdikleri hatıra niteliğı taşıyan hediyeler sırasıyla altın bilezik ve karşılığında çevreye sarılı bir tutam saç olarak şöyle görölmektedir:

—Bu memleketten gider ve bir müddet görünmezsem, babanın öfkesi geçer, bana karşı kini ve düşmanlığı kalmaz, diye düşünüyorum. Seni kime bırakacağıma gelince: Seni Kadir Mevlâya emanet edeceğim. Yalnız senden bir yadigâr isterim... dedi.

Kız da kolundaki **altın bileziğı** çıkarıp Asümana verdi. Bu bileziğın üzerinde elmas taşlarla bir yürek şekli vardı...

Dedi ki:

—İşte sana bir yadigar. Bunun üzerindeki yürek şeklini gördükçe yüreğimin, sende ve seninle beraber olduğunu hatırlarsın.

Asüman da **saçlarından bir parça** kesip gözyaşları ile ıslatmış olduğı çevresine sararak kıza verdi. “İnşallah yakında görüşür ve kavuşuruz” diyerek bahçeden çıkıp evine geldi. (1947: 12)

Aynı hikâyenin ilerleyen kısımlarında derviş Asüman’a sevdiğinden bir haber getireceğini söyleyerek Zeycan’ın yanına gider. Zeycan ve Pîr karşılıklı olarak atıştıktan sonra Zeycan dervişin Asüman tarafından gönderildiğini anlayınca olaylar şu şekilde gelişir:

Asümanın gitmezden evvel kendine yadigâr olarak verdiği çevreyi koynundan çıkardı. İçine kendi elile topladığı **gülleri** doldurup dervişe verdi.

Hazreti Hızırdan başkası olmayan bu derviş baba, göz yumup açincaya kadar Basra şehrine gidip Afyoncu baba kahvesine oturup Asümana kızın hediyesini verdi. (1947: 31)

“Hurşit ile Mahmişri Hikâyesi”nde verilen hediyeinin ne olduğı bilinmese de âşıklar arasında gerçekleşen hediyeleşme şu şekilde görölmektedir:

Şimdi kız oğlana, oğlan kıza belgüzar virüb ayrılub gitdiler. (Sakaoğlu- Duymaz, 2001: 109)

“Âşık Garip Hikâyesi”nde (Türkmen, 1995) Garip başlık biriktirmek için giderken ailesine sazını yadigâr bırakır. Bu durum hikâyede şöyle görülmektedir:

“Ey anne, ey baba, ey bacı, sazımın birini, yadigâr, size duvarda asıram, kendi odamda.”
(Türkmen, 1995: 215)

Halk hikâyelerinde de kendisine hediye gelen padişah, itibarının zedelenmemesi ve konumunun sarsılmaması için gelen hediyenin değerinde ya da ondan daha kıymetli hediyeler göndermeye çalışır. Bu durum “Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011a: 312) tıpkı yukarıda adı geçen “Çiftçi Mehmed Ağa”, “Mehmet Ağazade Mehmet Ağa” ve “Ahmet Bezirgân” adlı masallarda olduğu gibi görülmektedir. Bu hikâyede ise kahramanın gönderdiği hediye değerli bir madendir. Bunun karşılığında alınan hediye ise yine kıymetli madenlerden ve taşlardan oluşan bir bohçadır. Devlet büyükleri ya da halkın ileri gelenleri arasında hediyeleşme tamamen gücün göstergesidir. Armağanın da kişinin sosyal statüsünü, prestijini artırıp bu sırada elde edilen gücün korunmasını sağladığı bilinmektedir (Akay, 1999; Bataille, 2010; Birekul, 2014; Reiter, 2016). Kişi ne kadar çok verirse o kadar saygınlık kazanır ve o kadar güçlüdür. Vermediği durumda ise hem itibarını hem de gücünü kaybeder. Bu hikâyelerde de elde olan gücün kaybedilmemesi için çeşitli hediyeler verildiği görülmektedir.

1.1.5. Atasözleri ve Deyimlerde Andaç, Armağan, Bergüzar, Hatıra, Hediye ve Yadigâr

Güçlü bir anlatım aracı olan atasözleri dilin tüm imkânlarını kullanan bir türdür ve bu türü tanımlarken çeşitli tanımlamalar yapılmıştır⁵. Şükrü Elçin (2004:

⁵ Atasözleri ve deyimlerle ilgili ayrıntılı bilgi için 1945; Cevdet kudret, Atasözleri ve Deyimler, Ankara, 1970; Aydın Oy, Tarih Boyunca Türk Atasözleri, İstanbul, 1972; Dehri Dilçin, Edebiyatımızda Atasözleri, Ankara, 2000; Doğan Kaya, Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Ankara,

626); atasözünü “Nazım, nesir, her iki şekli ile eski tecrübeleri, ‘tam bir fikir’ kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat gibi edebî sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız hususıyla yetişecek gençlere aktaran” sözler şeklinde tanımlarken Ömer Asım Aksoy (1994: 37) ise “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş öz özlükler” şeklinde tanımlamaktadır. Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlük’ünde (1998: 155) atasözü şöyle tanımlanmaktadır: “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz: dardbimesel” . Atasözleriyle ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde hemen hepsinin belirli ortak noktalarda bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu ortak noktalar şunlardır; gözleme dayalı olmaları, kalıplaşmış olmaları ve nasihat niteliği taşımaları.

Atasözlerinin biçim özelliklerine bakıldığında; kalıplaşmış oldukları, kısa ve özlü bir anlatıma sahip oldukları görülür. İşlevleri ise tarafsız olmak, nasihat niteliği taşımak, yol göstermek, töre, gelenek ve inanışları bildirmek şeklinde sıralanabilir (Aksoy, 1994: 16-19).

Atasözlerinde işlenen konular incelendiğinde herhangi bir konu sınırlaması olmadığı görülmektedir. İnsanın başına gelebilecek her türlü olayla ilgili söylenmiş bir atasözü vardır.

Tüm bu açıklamalardan hareketle atasözünü şu şekilde tanımlamak mümkündür: Söyleyeni belli olmayıp uzun gözlemlere ve deneyimlere dayalı olarak ortaya çıkmış, daha çok nasihat niteliği taşıyan kalıplaşmış sözlerdir.

Deyimler de atasözleri gibi bir olayı anlatmak için kullanılan, çoğunlukla gerçek anlamı dışında bir anlam taşıyan kalıplaşmış sözcüklerdir (Elçin, 2004; Aksoy, 1994). Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış olduğundan kullanılan sözcükler değiştirilemez. Atasözleri gibi nasihat vermek için değil, anlatımı güzelleştirmek ve pekiştirmek için kullanılırlar. Söz sanatları atasözünde olduğu gibi burada da kullanılmaktadır.

İncelenen atasözleri ve deyimlerden hareketle bu türlerde de hediyeleşme geleneğiyle ilgili örnekleri görmek mümkündür. Atasözü ve deyimlerde hediyeleşme daha çok vermek ve almak eylemine vurgu yapacak şekillerde kullanılmıştır. Hediyeleşme geleneğini göstermek amacıyla Ömer Asım Aksoy Atasözleri Sözlüğü ve Deyimler Sözlüğü (1994), Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler (1996), Türk Atasözleri ve Deyimleri I-II (1971) kaynak olarak kullanılmıştır.

Atasözleri ve deyimlerde üzerinde durulan nokta hediye verme eylemidir. Ayrıca hediye olarak verilen nesnenin ne olduğundan ziyade hediyeenin hatırlamak/anılmak, değer vermek, dostluğu pekiştirmek gibi işlevlerine, yani manevi değerine vurgu yapılmaktadır. Bununla ilgili atasözleri ve deyimler şöyledir:

An beni bir kozla, o da çürük çıksın. (Aksoy, 1994: 148)

Hatır alma bir elma. (Aksoy, 1994: 304)

Yar beni ansın bir koz ile o da çürük çıksın. (Aksoy, 1994: 467)

Yarım elma gönül alma. (Aksoy, 1994:467)

Adam adamı bilsin, bir çürük elma ile olsun. (BAAVD, 1996: 29)

Dost beni ansın da bir çiğnem sakız olsun. (BAAVD, 1996: 97)

Ağalık vermekle yiğitlik vurmakla. (TAVD, 1971: 14)

Ansınlar beni bir çürük elma ile. (TAVD, 1971:)38

Çam sakızı çoban armağanı. (TAVD, 1971: 109)

Çoban armağanı, çam sakızı. (TAVD, 1971: 115)

Çoban armağanı kuru kızılçık. (TAVD, 1971: 115)

Dostum beni ansın da bir elma ile olsun. (TAVD, 1971: 147)

Tek beni yâr ansın da bir çürük elmayla olsun. (TAVD, 1971: 352)

Yâr ansın da beni bir yeşil yaprak ile olsun. (TAVD, 1971: 372)

Yâr beni ansın bir çürük elma ile olsun. (TAVD, 1971: 372)

İncelenen atasözlerinin hepsinde hediye vermeyle birlikte bir hatırlanma isteği söz konusudur. Bilindiği gibi hediyeenin boyutunu kişinin maddi durumu belirlemektedir. Burada da bu durum geçerlidir. Fakat en çok dikkat edilen nokta “bir çürük elma” dahi olsa o hediyeenin gönüllü bir şekilde verilmiş olması ve veren kişiyi

hatırlatıcı bir niteliğe sahip olmasıdır. Hediye vermenin yiğitlik göstergesi sayıldığı yine metinlerden anlaşılmaktadır. Bu durum hediyeenin, kişinin güç ve prestijini artırdığı düşüncesini destekler niteliktedir.

1.1.6. Dua-Bedduaada Andaç, Armağan, Bergüzar, Hatıra, Hediye ve Yadigâr

Dua iyi dilekleri ifade ederken beddua kötü dilekleri ifade eden türdür.⁶ Elçin (2004: 662) duayı “insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddi refah ve manevi saadetinde yardım ve merhametini istemek üzere Tanrı’ya yaptığı bir hitap, bir sesleniştir” şeklinde tanımlarken; bedduayı “duanın aksi ve zıddı olan lâ’net, inkisar, bela ve gazap ifade eden menfî sözlerdir” şeklinde tanımlamaktadır.

Duaların biçim özelliklerine baktığımızda kısa ve anlaşılır olduğu, söz sanatlarını kullandığı görülmektedir. Anlam olarak bakıldığında, yapılan bir iyiliğe karşılık ya da herhangi bir şey yapılmasa da karşıdaki kişinin iyiliğini istemek amacıyla dua edildiği görülmektedir. Bedduaların biçim özelliği de duanınkinden farklı değildir. Fakat anlam olarak bakıldığında duayla taban tabana zıt olduğu görülür. Beddualar zor durumda olan kişilerin öfkelerini yansıtmak amacıyla söylediği kötü dileklerdir. Akalın (1990: 61-73), dua ve bedduaların temellerini sırasıyla şunlara dayandırmaktadır: Antropolojik temel, dinsel temel, kadın erkek ayrımı, ekonomik temel, eğitim öğretim düzeyi, yaş, psikolojik temel. Dualar da beddualar da kişilerin başına gelebilecek her türlü olaya karşılık iyi ya da kötü dilekleri ifade etmek için kullanılabilecek sözcüklerdir.

İbrahim Canan’ın Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi kitabının hediyeyle ilgili bölümündeki "Kim size bir iyilik yaparsa ona karşılığını verin, bir [karşılık] bulamazsanız, ona dua edin. Hatta bilin ki, dua ile onun karşılığını verdiniz" (Canan, 2016: 239- 240) hadisinden yola çıkarak edilen duaların hediye olabileceği düşüncesiyle Sami Akalın Alkışlar Kargışlar (1990), Halil Ersoylu Türk Dilince Dualar Beddualar Sözlüğü (2012), Doğan Kaya Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar (2001) temel kaynak olarak kullanılmıştır.

⁶ Dua beddua hakkında ayrıntılı bilgi için Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul, 1969, s. 136-145; Fikret Türkmen, “Kargış”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul, 1982, C. 5, s. 196; Mustafa Çağrı, “Beddua”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1992, C. 5, s. 297-298; Osman Cilacı, “Dua”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994, C. 9, s. 529-530; Yaşar Kalafat- Necdet Yaşar Bayatlı, Türk kültürlü Halklarda Alkışlar-Kargışlar, Ankara, 2011 adlı eserlere bakılabilir.

İncelenen dua ve beddua metinlerinden hareketle beddualarda hediyeleşmeye dair bir bulguya rastlanılmazken yukarıda verilen hadis gereği bir kişinin iyiliği için edilen duaları hediye olarak kabul etmek mümkündür.

Dualar genellikle yapılan bir iyiliğe, yardıma karşılık olarak yapılır. Bu durum Mauss'un çokça bahsettiği karşılıklılık ilkesine de uygundur. Hediyeinin karşılıklı olmasının dinî olarak da uygun olduğu şu hadiste görülmektedir: “Hz. Aişe (radiyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hediyeyi kabul eder, ona karşılıkta bulunurdu” (Canan, 2016: 245). Buradan yola çıkarak; bir hediyeinin sözle dahi olsa karşılığının verilmesinin önemli olduğu söylenebilir.

1.2. Adak

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde (1998) adak kelimesi “ adamak işi veya adanılan şey” olarak tanımlanırken; adamak kelimesi “bir dileğin gerçekleşmesi amacıyla kurban kesip yoksullara dağıtmak veya kutsal bir güce yönelik bir niyette bulunmak, nezretmek” şeklinde tanımlanmaktadır.

Kurban, kanlı kurban ve kansız kurban olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Bekki 1996: 18). Kansız kurbanlar canlı varlıklar dışında Tanrılara sunulan hediyeleri kapsarken; kanlı kurbanlar Tanrılara sunulan insan ve hayvanlardır. Bu hayvanları sığır, koyun, keçi, koç vs. şeklinde sıralamak mümkündür. Bekki (1996: 19), makalesinde adak için şunları söylemektedir: “İnsanlar bazı isteklerinin Tanrı/Tanrılar tarafından kabul edilmesini istemişler/ dilemişlerdir. Dilekleri yerine gelince de Tanrı'ya bu lütfun karşılığı olarak kurban sunmuşlardır”. Oya Morva'ya (2012: 18) göre; “kurban ritüelindeki esas nokta, bu armağanın Tanrı'nın inayetini, sevgisini kazanmak, tüm lanetlerden uzak durmak adına gerçekleştirmesidir. Dolayısıyla kurban etme eylemi bir karşılık beklentisini içinde barındırır. Kurban, insanın doğaüstünün sahip olduklarını kendi lehine kullanmasını sağlama arzusundan kaynaklıdır. İnsan ve Tanrı arasında kurulan döngüsel, sürekli bir ilişkidir. Tanrı'nın armağana karşılık verip vermeyeceği her zaman belirsizdir.” Her ne kadar “almadan vermek Allah'a mahsustur” düşüncesini benimseyen bir kültüre sahip olursa da armağan kimden gelirse gelsin karşılığını vermeden almak hoş karşılanmamaktadır. Aşağıda verilecek olan örnekler de bu söylenenleri kanıtlar niteliktedir.

1.2.1. Türkülerde Adak

Sevgiliye kavuşmak aşığın en büyük isteğidir. Burada ise âşık kavuşma isteğini sevgiliye değil her şeye kadir olan tanrıya iletmeye çalışmaktadır ve bunu yaparken de tanrının ikna olmasını sağlamak için kurbanlar adamaktadır. Türküde sevgiliye kavuşmanın karşılığında “on koç kurban” kesileceği söylenmiştir. Türk kültüründe sayılar önemli bir yere sahiptir ve bunların büyük bir bölümü dini inanmalardan kaynaklanmaktadır (Yardımcı, 1998: 635). Tanrıya adanan kurban sayısı sembolik olarak kullanılan bir sayı olan “on”dur. İslami gelenekte beş içsel duyu ve beş dışsal duyuya karşılık gelmesi, cennetin on kişiye vaat edilmiş olması (Çoruhlu, 2002: 203; Schimmel, 2000: 196) gibi sebeplerden dolayı bu sayı özel olarak kabul edilmiştir. Türküde adanan kurban sayısının on olması da hem bu sebeplere hem de sayının çokluğunun tanrıyı memnun edeceği düşüncesine bağlıdır:

ARG ALTINDA BENDİM VAR

Arg altında bendim var (bük bük bük bük)

Al yeşil tül bendim var (çek çek çek çek)

O yar da benim olursa (bük bük bük bük)

On goçtan gurbanım var (çek çek çek çek) (TRT, 2000: 51)

“Arpa Ektiğim Leğene” adlı türküde adak adanmasının temelinde yine sevgiliye kavuşma isteği yatmaktadır. Âşık o kadar umutsuzdur ki sadece sevgilinin eline dokunmanın karşılığında “on iki kurban” adadığını belirtmiştir. Burada da Türk kültüründe sembolik özelliklere sahip bir diğer sayı olan on iki kullanılmıştır. On iki sayısı özellikle on iki imam ya da yeniden ortaya çıkacak ve insanlara yardım edecek olan on ikinci imamı temsil ettiğinden özellikle Bektaşî geleneğinde önemli bir yere sahiptir (Çoruhlu, 2002: 203). Tıpkı bir önceki türküde olduğu gibi bu türküde de adanan adak sayısı hem taşıdığı sembolik anlamlar sebebiyle hem de fazla olması bakımından tanrıyı memnun etmek amacıyla tercih edilmiştir:

ARPA EKTİM LEĞENE

Arpa ekim leğene (abutel)

Sümbül boynun eğene (garagöz)

On iki gurban demişem (abutel)

Elim elime değende (garagöz) (TRT, 2000: 54)

Aşağıdaki türküde de sevgiliye kavuşmak için adak adandığı ve bunun da çifte kurban olduğu şu şekilde görülmektedir:

FESİMİN KOZASINA

Karanfilin moruna

Uzat yârim koluna

Çifte kurban kesem

Güzel senin yoluna (TRT, 2000: 359)

1.2.2. Mânilerde Adak

Adak tanrının lütfuna karşılık olarak veya tanrının lütfunu kazanmak için sunulan bir hediyedir. Mânide de sevgiliye kavuşmak tanrının bir lütfu olarak görülmüş ve bunun karşılığında “çifte kurban” kesileceği vurgulanmıştır:

Ağaca attım urgan

Dibinde sarı yorgan

O kız benim olursa

Keseceğim çifte kurban (Demir, 2013: 39)

Adakla ilgili açıklamalar yapılırken kanlı ve kansız kurbandan bahsedilmişti. Eski Türklerde kanlı kurbanların en önemlisi at olup, ikinci sırayı koyun almaktadır. Koyun olmadığı zamanlarda ise kesilecek olan hayvan koçtur (Kılıç, 2003:271). Sevgiliye kavuşmak güç bir durum olduğundan, mânide Türk kültüründe tanrıyı memnun edeceği düşünülen ve önemli bir hayvan olan koçun adandığı görülmektedir:

Vurma tabip neşteri

Fitil iki yara bir

Koç kurban adağım var

Kavuşursam yâre bir (Oktürk, 1985: 36)

Sevgiliye kavuşma amacıyla adanan kurban burada kendisini “kara koç” olarak göstermektedir. Kara renk kimi zaman olumsuz anlamlar taşısa da kimi zaman da güç, kuvvet gibi anlamlar taşımaktadır (Küçük, 2010: 200). Mânide adak olarak adanan hayvanın kara renkli olması da bu rengin güç ve kuvveti simgeliyor olmasından kaynaklıdır:

Demirden urganım var

Kafesten yorganım var

O yâri alır isem

Kara koç kurbanım var (Demir, 2013: 132)

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan ve sembolik olarak kullanılan üç sayısı; baba-anne ve çocuk şeklinde kutsal bir birleşim ve onun sonucu olan çocuğu ifade ettiği gibi beden-can-ruh üçlemesi şeklinde insanı sembolize etmek için de kullanılmıştır (Bozkurt, 2012:721). Ayrıca bu sayı Şiilikteki üçlemeye (Allah, Muhammed, Ali) de işaret eder (Çoruhlu, 2002: 200). Sevgiliye kavuşmak için adanan kurban sayısı sembolik olarak çeşitli anlamlara sahip üç sayıdır ve şu şekilde görülmektedir:

Amasya’da bağım var

Sepetimde yağım var

Yârime kavuşursam

Üç kurban adağım var (Oktürk, 1985: 162)

Türk kültüründe sembolik olarak kullanılan bir diğer sayı da yedidir. Yedi sayısı yaygın olarak İslami inanışlarda görülür. Kur’an’a göre Allah cenneti ve dünyayı yedi katlı yaratmıştır; Kâbe’nin etrafı yedi kez tavaf edilir; Safa ve Merve arasında yedi kez gidiş dönüş yapılır ve şeytan yedi taşla üç defa taşlanır (Schimmel, 2000: 159). Adak alarak bu sayıda kurban adanması da bu sayının kutsal olduğu

düşüncedir. Bu sebeplerden dolayı özel olarak kabul edilen ve sembolik olarak kullanılan yedi sayısı mânide şu şekilde görülmektedir:

Çoban elinde kaval

Çaldıkça döner davar

O kız benim olursa

Yedi baş kurbanım var (Akalin, 1972: 288)

Çoban önünde davar

Kavalı yasak savar

Çoban benim olursa

Yedi baş kurbanım var (Oktürk, 1985: 237)

Sevgiliye kavuşmanın yanı sıra çocuk için, özellikle erkek çocuk için de adak adandığı ve bu adağın kansız kurban olduğu mânide şu şekilde görülmektedir:

Giceler ayın ışığı,

Hanı sözümün eksigi,

Mevla'm bir oğlan verirse

Altun takarım aşığı (Elçin, 1970: 99)

Sevgiliye kavuşmanın karşılığı olarak sunulan ve kansız kurban örneği aşağıda şu şekilde görülmektedir:

Sarı ipek satarım

Her yanına yatarım

Yâri bana verseler

Kırk gün oruç tutarım (Akalin, 1972: 393)

Sadaka, bir taraftan bağış ve zenginlikle ilgili ahlaki bir kavramın, diğer taraftan kurban olgusunun bir ürünüdür. Cömert olmak ve bağış yapmak zorunludur, çünkü Nemesis, yoksulların ve bazı insanların aşırı mutluluğunun ve zenginliğinin öcünü alır, ki bu insanların bunlardan kurtulması gerekir: Bu; adalet ilkesi haline gelen eski bağış düşüncesidir; tanrılar ve ruhlar, bu insanlara verilen ve gereksiz biçimde harcanan malların yoksullara ve çocuklara verilmesini isterler (Mauss, 2011: 232). Mânide de yâre kavuşmanın karşılığında, tanrının lütfuna bir karşılık olarak, sadakalar verileceği şu şekilde ifade edilmektedir:

Kar uçar halka halka

Yar boynun altın halka

Mevla'm yâre kavuştur

Sadaka verem halka (Akalın, 1972: 269)

1.2.3. Masallarda Adak

İncelenen masallarda adak türünde bir hediye rastlanılmamıştır.

1.2.4. Halk Hikâyelerinde Adak

Türk aile yapısında neslin devamı olarak görülen çocuk çok önemlidir. Dede Korkut (Ergin, 1994) çocuğu olmayanların toyda kara otağa oturtulması kültürümüzde çocuğun ne denli önemli olduğunun bir göstergesidir. Bundan önce incelenen türlerde adaklar genellikle sevgiliye kavuşmanın bir bedeli olarak görülürken halk hikâyelerinde yalnızca “Leyla ve Mecnun” (Sav, 1974) hikâyesinde çocuk sahibi olmak için adak adandığı görülmüştür.

“Yoksulları görürüm bilirsin. Adaletine yaklaşıpam ama kimseye de haksızlık etmem, ettirmem. Adaklar adadım, sadakalar bağışladım. Sen de bana bir çocuk bağışla ulu Tanrım.” Bu yakarılar, sonunda meyva verdi. Amir'in yakarışı Tanrıya erdi. Onu nur topu gibi bir oğlan bağışladı. Şenlikler yapıldı. Kays kondu çocuğun adı. (Sav, 1974: 118)

1.2.5. Atasözleri ve Deyimlerde Adak

İncelenen atasözleri ve deyimlerde bu tür bir örneğe rastlanılmamıştır.

1.2.6. Dua-Bedduada Adak

İncelenen dua ve beddualarda bu tür bir örneğe rastlanılmamıştır.

1.3.BAĞIŞ, İHSAN, İKRAM, HİBE, LÜTUF

Bu başlık altında verilen hediyeler tanımları gereği başkasına iyilik yapmak veya yardım etmek amacıyla karşılıksız olarak verilen hediyelerdir.

1.3.1. Türkülerde Bağış, İhsan, İkram, Hibe, Lütuf

Türkülerde bağış, ihsan, ikram, hibe başlığı altında en çok karşılaşılan hediyeleşme türü, evlenilecek kızın ailesine hibe edilen/bağışlanan başlık parasıdır. Evliliğin ilk adımı olan başlık damat adayı tarafından evlenilecek olan kızın babasına hibe edilir/bağışlanır ve sonrasında gerekli evlilik hazırlıkları başlar. Bu ödeme yapılırken verilenler genellikle para, büyük ya da küçükbaş hayvan ve altındır.

Türküde istenilen başlığın miktarı net olarak belirtilmemekle birlikte kavuşmanın ancak akçe vermekle gerçekleşeceği açık bir şekilde ifade edilmektedir:

BACADAN GEL BACADAN

Bacadan gel bacadan(ara dara el oğlu)

Gömleği alacadan (gaderi gara gaderi el oğlu)

Dök akçeni al beni (ara dara el oğlu)

Kurtulam bu acıdan (gaderi gara gaderi el oğlu) (TRT, 2000: 95)

Kalın, başlık ve mihr gibi uygulamaların temelinde kadının aile içindeki statüsünü belirleme, boşanma veya kocasının ölmesi durumunda bir güvence olma özelliği yatmaktadır (Türkdoğan, 1976:325; Aktaran Önal, 2008: 108). Bu ifadeden hareketle başlık parası ne kadar yüksek olursa kadının gelin gittiği ailede ve yaşadığı

çevrede statüsünün o kadar artacağını söylemek yanlış olmaz. Aşağıdaki türküde istenilen başlık parasının diğer türkülerdeki başlık parasına kıyasla daha çok istenmesi bahsedilen durumu destekler niteliktedir:

ASKER OLDUM VATANA (ZALİF'İM)

Sizin köyün arası (Zalif'im)

Bende gönül yarası (Zalif'im)

Babam beni verecek (Zalif'im)

Yüzbin başlık parası (Zalif'im) (TRT, 2000: 58)

Bir erkeğin evlenebilmesi için yeterli başlık parasına sahip olması en önemli koşuldur. Belirlenen başlık parasının verilmemesi durumunda bekâr kalınacağı türküde şu şekilde görülmektedir:

MENDİLİMİN UCUNA SAKIZ BAĞLADIM SAKIZ

İn dereye çık düze şimdi kızlar beş yüze

Beş yüzü sayan alır saymayan bekâr kalır (TRT, 2000: 594)

Başlık parasının miktarını belirlemede içinde bulunulan koşulların etkisi vardır. Başlığı isteyen kişinin ekonomik durumunun iyi olmaması zaman zaman düşük miktarda başlık alınmasına sebep olur. “Ağasar’ın Balını” adlı türkü buna bir örnektir:

AĞASAR'IN BALINI

Tütün koydum kesiye

Anan seni verecek de

Bi bağ pırsiye

Bi evlek pırsiye

Oğol Nazim'im oğol (TRT, 2000: 8)

Başlık parası verilmeden evlilik yapılamadığı gibi verilen başlık parasının beğenilmemesi de söz konusudur ve bu durum türküde şu şekilde görülmektedir:

SARI KIZ DEDİĞİN BİR İNCE KIZDIR

Sarı kız dediğin bir ince kızdır

Babası bezirgân geydiği bezdir

Beş yüz lira verdim dediler azdır

(beş yüz altın verdim dediler azdır)

Di gel di gel gadan alim sarı kız

Aman di gel di gel bari kız (TRT, 2000: 675)

Âşıkların sevdiğine kavuşabilmesi başlık parasını eksiksiz biçimde vermesiyle mümkündür. Başlık parasını biriktirebilmek için zaman zaman âşıkların gurbete çıkması türkülerde şu şekilde işlenmiştir:

YOLA ÇIKTIM MARDİN'E

Estel yolun yarısı

Yandı başım arası

Bana gurbet gezdirdi

Kırk bin başlık parası (TRT, 2000: 801)

GİDER OLDUM PADİŞAHIM BEN İSLİMYE ŞEHRİNE

Gider oldum padişahım (aman aman) ben İslimye şehrine

Çokça çokça selam olsun (aman aman) hem suyuna hem halkına

Öyle bir güzeli vardır (aman aman) **değer yüz bin altına** (TRT, 2000: 400)

1.3.2. Mânilerde Bağış, İhsan, İkram, Hibe, Lütuf

Başlık parası geleneği, geçmişte evlenme geleneklerinde önemli bir yer tutmaktadır. Başlık olarak istenilen ya da verilmesi gereken hediyeler çoğunlukla altın içerikli hediyeler olmakla birlikte çeşitlilik göstermektedir. Aşağıdaki mânilerde

istenilen başlık “sarı altın” olup kızın ailesi tarafından istenildiği anlaşılmaktadır ve şu şekilde görülmektedir:

Oğlan adın Osman’dır

Gel kapıya yaslan dur

Beni sana verecek

Sarı altın seslendir (Demir, 2013: 300)

Oğlan adın Osman’dır

Kanatlıya yaslan dur

Babam sana kız vermez

Sarı altını seslendir (Demir, 2013: 300)

Evlilik öncesinde söz, nişan gibi çeşitli aşamalar vardır ve bu aşamalarda yüzük önemli bir semboldür. Yüzük evlenilecek olan kadına hibe edilmiş olacağı için bu başlık altında ele alınmıştır ve evlilik için atılacak olan adımda yüzüğün önemi belirtilmiştir:

Atı yoldan saptırır

Cüzdanını saptırır

Nişan olacak oğlan

Elmas yüzük yaptırır (Oktürk, 1985: 185)

Tıpkı yukarıdaki mânide olduğu gibi bu mânide de istenilen yüzük, evliliğin gerçekleşmesini sağlayacak önemli bir araçtır:

Bahçelerin beziği

Yiğitlerin naziği

Yar beni alacaksan

Çıkar altın yüzüğü (Oktürk, 1985: 205)

Aşağıdaki mânide ise evliliğin gerçekleşmesi için gereken koşullar çoğalmıştır. Evlenmek isteyen kişinin öncelikle evi olması sonrasında evlenmek istenilen kişiye “beşi birlik” götürmesi istenilmektedir:

Evini yaptır da gel

Camını taktır da gel

Beşibirlik isterim

Sarrafa yaptır da gel (Oktürk, 1985: 250)

Evlenmek isteyen fakat bu süreçte isteklerini açıkça belirtmenin hoş olmayacağını düşünen genç kızlar, evlilik için istedikleri şeyleri mâniler vasıtasıyla ifade ederler. Bununla birlikte istenilen hediyeler sevginin de ispatı niteliğindedir. Genç kızların evlenmek için karşı taraftan kendilerine hibe edilmesini istedikleri hediyeler mânilerde şu şekilde görülmektedir:

Tepe tepeye bakar

Üç oğlan beni yakar

Beni alacak oğlan

Boynuma altın takar (Akalın, 1972: 56)

Ata binen çaptırır

Tenha yola saptırır

Beni alacak oğlan

On bilezik yaptırır (Akalın, 1972: 56)

Şu gelen Bandırma'lı

Su verip kandırmalı

Beni alacak oğlan

On bini göndermeli (Akalın, 1972: 56)

Pencere taktır oğlan

Kapısın çaktır oğlan

Madem beni seversin

Bilezik döktür oğlan (Akalın, 1972: 252)

Geçmişte evliliğin gerçekleşmenin ön koşulu olan başlık parası o kadar yaygın bir şekilde alınmaktadır ki bu durum pek çok mâniye konu olmuştur. Mâni metinlerinden yola çıkarak hemen her yörede başlık miktarının farklı olduğunu söylemek mümkündür. Bu duruma örnek metinler aşağıda ele alınmıştır:

Fırın üstünde kürek

Gene kabardı yürek

Bizim köyün kızları

Elli lira bir çeyrek (Akalın, 1972: 73)

Raf üstünde kumbara

İçi dolu çil para

Bizim köyün kızları

İki kuruş-on para (Akalın, 1972: 74)

Ak hireze hireze

Bindim kara kiraza

Şu Sındırgı kızları

Yedi-bin-yedi-yüz'e (Akalın, 1972: 365)

Uzun çayır boyuna

Oyuna bak oyuna

Uncukırı kızları

Yüz kuzulu koyuna (Akalın, 1972: 375)

Oğlan heyben var mıdır

İçi dolu nar mıdır

Üç yüz altın isterler

Hiç haberin var mıdır (Akalın, 1972: 466)

Tıpkı türkülerde olduğu gibi istenilen başlığın yerine getirilmemesi ya da güç karşılanması eleştirilmiş ve mânilere de konu olmuştur:

Ayva attım nar geldi

Dar sokaktan yâr geldi

Beşibirlik diyince

Kaynanama zor geldi (Demir, 2013: 80)

Gelinin oğlan evine gelmesi ve arabadan ya da attan inmesiyle ilgili de çeşitli âdetler mevcuttur. Santur (2004) bu âdetleri şöyle aktartır; “Gelin arabadan inmeden önce kaynana veya kayınbaba indirmelik veya üzengilik olarak adlandırılan hediye vermek zorundadır. Bu hediye tarla, koç, koyun olabilmekte, ailelerin varlık durumlarına göre değişmektedir. Bazen etraftakiler kaynanaya “ne bağışladın?” veya “gelinin ayağı topal inmiyor” sözlerine karşılık “oğlumu bağışladım” veya “koç gibi oğlan bağışladım” karşılığını verdiği olur.” Bu âdetlerle ilgili nasihatler mânilerde şu şekilde görölmektedir:

Elinde iğne,

Gelin beni dinle,

Kaynanan koyun vermezse

Sakın attan inme (Elçin, 1970: 86)

Çarşıdan aldım iğne

Gelinim beni dinle

Başlığın vermezlerse

Kır attan sakın inme (Akalin, 1972: 473)

Düğün gecesi gelini konuşturmak için “yüz görümlüğü” denilen hediye verilmesi de düğün adetleri arasındadır ve bu konu da mânilerde ele alınmıştır:

Çayda çıra yakarım

Yar yoluna bakarım

Bir yüzgörümlüğüne

Beşibirlik takarım (Oktürk,1985: 243)

1.3.3. Masallarda Bağış, İhsan, İkram, Hibe, Lütuf

İncelenen masalarda bu tarz hediyeler, verilecek olan kişinin olumlu davranışlarına karşılık veya maddi durumunun kötü olmasından dolayı verilir.

“Dul Kadının Oğlu” (Günay, 2011: 16) adlı masalda kahramanın yaptığı iyilikler karşısında aldığı hediyeler şu şekilde görülmekte olup tanımı gereği lütuf sınıfına girmektedir:

Ağa bakar Hasan durmuyor, tutar **bir terki altın, bir gümüş hançer, bir filinta**, bir de **yamçı** verir, bir de **yavuz atını** verir. (Günay, 2011: 167)

“Fakir Adam” (Günay, 2011: 172) adlı masalda kahramanın maddi durumu kötü olan bir kişiye yardım etmek amacıyla yaptırdığı hediye şu şekilde görülmektedir:

Padişahın oğlu büyük bir ekmek yaptırıyor, içine **halis elmas altın** dolduruyor. Diyor ki:

“Kardeşim, bunu al evine götür. Ekmek diye başkasına da verme.” (Günay, 2011: 172)

“Yaban Tezeği” (Günay, 2011: 276) adlı masalda ise ihsana örnek şu şekilde görülmektedir:

“Kim o?”

“Allah rızası için bir sadaka ver.”

Kız gitmiş, küpleri çinileri her yeri aramış, dolaşmış, **bir yemeklik mercimek** bulmuş. Bu mercimeğin yarısını o ihtiyara vermiş.” (Günay, 2011: 276)

“Eşmanip” (Yavuz, 2002: 181) adlı masalda kahramanın hem iyilik yapmak ve yardım etmek hem de aradığı kişiyi bulmak amacıyla bağışta bulunması şu şekilde görülmektedir:

Yol hazırlıklarını tamamlayan kız, yanına iki heybe altın alıp, bir ata binerek yola çıkmış. Gide gide bir şehre varmış ve orada bir fırın yaptırıp herkese, **parasız ekmek** dağıtmaya başlamış. (Yavuz, 2002: 181)

Hediyenin işlevlerinden olan yardımlaşma, dayanışma ve ilişkileri pekiştirme bu masalarda kendini belirgin bir şekilde göstermektedir.

Evlenme aşamalarındaki ritüeller armağanla ilişkili olduğundan (Özünel, 2013: 63) diğer türlerde olduğu gibi masal türünde de evlilik aşamasında çeşitli hediyeler verildiği görülmektedir. Masalarda bu süreçte görülen ilk hediyeleşme örneği kız istemeye gidilirken kıza götürülen hediyelerdir. “Papağan” (Boratav, 1969: 147-151) ve “İlik Sultan” (Boratav, 1969: 235- 238) adlı masalarda kahraman bir kıza âşık olur ve kıızı istemesi için annesine baskı yapar. Anne her iki masalda da kıızı üç kez istemeye gider. Bu esnada götürdüğü hediyeler ilk masalda sırasıyla “bir çift kıymetli bilezik, pırlanta taç ve kelâm-ı kadim” olarak görülmektedir. İkinci masalda götürülen hediyeler ise “pırlanta taç, pırlantalı yakutlu elmastıraş bir ayna ve Kur’an” olarak görülmektedir. İstenilen kız her iki masalda da hediye olarak Kur’an’ı kabul eder.

Masalarda kahramanlar mutlu sona ulaşmak için çeşitli engellerle karşılaşır. Söz konusu evlilik olduğunda ise karşılaşılan engel istenilen başlığın kahramanı zorlayıcı niteliklere sahip olmasıdır. “Muradına Nail Olmayan Dilber” (Seyidoğlu, 2006: 176) adlı masalda kız tarafından başlık olarak istenilen hediye şu şekilde görülmektedir:

Kız: “Alırım ama benim de sizin oğlunuzdan bir isteğim var. **Halep köprüsünün üstüne elmastan saçaklar** yaparsa ben onu alırım. Git oğluna danış, ona göre beni iste.” (Seyidoğlu, 2006: 176)

“Balıkçı Güzeli” (Günay, 2011: 286) adlı masalda kahraman kıızı babasından istemiş ve baba da kızını vermek için başlık olarak “kırk katır yükü altın” istemiştir:

“**Kırk katır yükü altın** getirip benim hazineme boşaltacaksın, kızı alıp götüreceksin. Yapabilirsen kızı alırsın, yapamazsan ne ben seni gördüm ne sen beni gördün.” (Günay, 2011: 286)

Türkü ve mânide başlık olarak istenilen şeylerin maddi olarak değeri ön plandayken masalda durum bunun tersidir. Masallarda başlık istenirken amaç kızı isteyen kahramanın zorluklar karşısında neler yapabileceğini görmektir. “Sıçan Çocuk” (Günay, 2011: 259) adlı masalda kahramandan başlık olarak istenilenler şu şekilde görülmektedir:

“Benim üç şartım var, eğer yerine getirirseniz vereyim. Biri benim evimle senin evin arasında **öyle bir çeper** çekilecek ki yılan bile geçemeyecek kadar sık olacak. İkinci şartım, benim sarayımın karşısında **benim sarayımdan daha yüksek bir saray** olacak, gölgesinde benim sarayıma güneş gelmeyecek. Üçüncü şartım da, **bir tabak yemek olacak bir cemaat yiyecek**, yemek kurtulmayacak.” (Günay, 2011: 259)

“Avcı Mehmet’in Oğlu” (Günay, 2011: 282) adlı masalda da başlık olarak istenilenler yine kahramanı zorlayacak niteliklere sahiptir:

“Oğlum, dört şartım var. Eğer o dört şartı yerine getirebilirsen sana kızımı vereceğim.”

“Nedir?”

“**Birincisi, benim konağımı buradan kaldırılıp şu dağın üzerine konacak; ikincisi, kırk kazan yemek pişirteceğim hepsini bir adam yiyecek; üçüncüsü de, yere bir kile darı serpeceğim, bir adam toplayacak, dördüncüsü, bir salkım üzüm de sabah namazının üzerine benim önümde bulunacak.**” (Günay, 2011: 282)

Son olarak “Üç Şart” (Yavuz, 2002: 341- 342) adlı masalda kahramanın gücü ve cesaretini ispatlaması için istenilen başlık şu şekilde görülmektedir:

“Padişah da ona kızını vermek için üç şart koşmuş. İlk şart olarak delikanlıdan, ülkeyi rahatsız eden, **gözü kanlı bir devi öldürmesini** istemiş. [...] Padişahın ikinci şartı, **devlerin şimşir tarağının** kendisine getirilmesiymiş. [...] Padişah üçüncü şart olarak da **devlerin aynasını** istemiş.” (Yavuz, 2002: 341- 342)

Meltem Santur'un (2004) verdiği bilgilere göre, güveyin gerdeğe girdiği gece, gelinin duvağını açmadan önce “yüz görümlüğü” adıyla bilinen adet gereğince bir hediye vermesi yaygın bir gelenektir. Bu hediye gerdek gecesi gelini konuşturmanın tek yoludur. “Allah Kerim, Padişahın Oğlu Erim” (Boratav, 1969: 276) ve “Yaşlı Kadınlar” (Sakaoğlu, 2001: 439) adlı masallarda bu gelenek şu şekilde görülmektedir:

Akşam oluyor, lambalar sönüyor. Oğlan gerdeğe giriyor. Kız diyor ki “Şehzadem, bizde âdet, bir hatıra olarak ilk gece geline bir hediye verirler.” Oğlanın parmağında **yakut bir yüzük** varmış, onu çıkarıp kızın parmağına takıyor. Neyse, yatıyorlar. (Boratav, 1969: 276)

“Bizim usulümüzde peşkeş olarak bir kırmızı altın verirler de gelinler yüzlerini öyle açarlar, vermezsen ben de açmam.”

“Olsun, al sana **kırmızı bir altın**.” (Sakaoğlu, 2001: 439)

1.3.4. Halk Hikâyelerinde Bağış, İhsan, İkram, Hibe, Lütuf

Burada verilecek olan hikâyelerde, verilen hediyeler hikâyenin kahramanına yardım etmek amacıyla verilmiştir. “Mahmut ile Nigar” (Kaya, 1987: 114) adlı hikâyede verilen hediye sazdır. Kahramana yardım etmek amacıyla sazın sahibi onu bağışlamıştır:

—Bu çocun sazına bah, dedi. Görüyon bah. Bu sazı ben anamın südü gibi bu çocua hedaya etdim. (Kaya, 1987: 114)

“Yusuf ile Gülistan Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011b: 152) ise verilen hediye kişinin kendisini korumasına yardımcı olabilecek bir hediye olan kamadır ve kahramana yardım etmek amacıyla verilmiştir:

Fakat burada bir şeyi daha açıklayalım. Yusuf oradan ayrılırken Demirci Hasan Bey ona bir **kama** hediye etti, “oğlum, bunu atının eyerine sakla” dedi, “gün gelir, bu kama sana lazım olur; sen bir cenge gidiyorsun, bir yola gidiyorsun ama yanında bir çakı, bir bıçak dahi götürmüyorsun.” (Yılmaz, 2011b: 152)

Evlenmeden önce erkeğin evlenmek istediği kızın babasına hibe ettiği ve tanımlarından hareketle hediye olarak kabul edilebilecek başlık parası geleneğine halk hikâyelerinde de rastlanılmıştır. “Âşık Garip” (Türkmen, 1995: 213) hikâyesinde Garip Bilge Sinan’ın kızıyla evlenmek ister. Bunun üzerine Bilge Sinan’ Garip’ten kızı için başlık parası almak istediğini şöyle dile getirir:

“Gızım Şah Senem’in ağırınca altın isterim de, gümanınız varsa, buyurun, verim. Allah’ın emrine ne diyim. Lakin ağırınca altın olmasa vermem.” (Türkmen, 1995: 213)

“Köroğlu Hikâyesi Kızıroğlu Kolu”nda (Yılmaz, 2011a: 147) istenilen başlık çemçirak taşı ve bir çift turna telidir. Burada hediye olarak istenilen turna telinin geline uğur getireceğine dair inançla (Elçin, 2008: 4) alakalı olduğu düşünülebilir:

İsteğim şudur: Eğer ki Kızıroğlu’ndan **çemçirak taşlarını** kızıma hediye olarak getirirsen ve bir de Bağdat’tan **bir çift turna teli** getirirsen kızımı oğluna veririm. (Yılmaz, 2011a: 147)

“Rıza Bey Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011a: 75-76) ise başlık olarak istenilen hediye bir evliyanın mezarından getirilecek olan topraktır. İstenilen hediyeden anlaşılmaktadır ki kahramanın gücü, cesareti ve sevgisini sınanmaktadır. Bu durum hikâyede şu şekilde görülmektedir:

Mirza Han, Bayburt’a gidecek. Bayburt’un Çifthoroz köyüne gidecek oradan **İrşadi Baba’nın mezarından toprak** getirirse ben kızı şartsız şurtsuz vereceğim. Ağa işte burada ipe un serdi tabii. Bir evliyanın mezarından nasıl toprak getirecek, nereden bulacak, evliyanın mezarı olur mu? (Yılmaz, 2011a: 75-76)

“Uzakelli Garip Şah Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011a: 242) başlık olarak verilen hediyeler şu şekilde görülmektedir:

Ananın elini öper, yola çıkarlar. Deve kervanları düzülmüş, geri gider... Kıza başlık olarak **deve kervanlarıyla altınlar, mücevherler, top top kumaşlar, ipekler; çok has, boyna dizilen kolyeler, altınlar, kıymetli mücevherler** verildi. (Yılmaz, 2011a: 242)

“Elmas ile Kahraman Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011b: 108) başlık olarak istenilen hediyeler sırasıyla şu şekilde görülmektedir:

Ama döndü dönüştü, şimdi siz geldi nöbet, şimdi de siz öylesiniz. Şartın neyse onu söyle. ‘Hocam, **beş katlı bir apartman** istiyorum’, dedi Aslan Bey, ‘**bir bahçe; dört taraftan dört tane çeşmesi akacaktır, ortada bir havuz olacaktır**. Ondan sonra da geleceksiniz, gelininizi götüreceksiniz.’ (Yılmaz, 2011b: 108)

1.3.5. Atasözleri ve Deyimlerde Bağış, İhsan, Hibe, Lütuf

İncelenen atasözleri ve deyimlerde bu tür bir örneğe rastlanılmamıştır.

1.3.6. Dua- Bedduada Bağış, İhsan, Hibe, Lütuf

İncelenen dua-beddualarda bu tür bir örneğe rastlanılmamıştır.

1.4.BAHŞİŞ, MÜJDE, ÖDÜL

İnsanlar, zaman zaman yaptıklarının karşılığında kişiye teşekkür etmek ya da onu takdir etmek için çeşitli hediyeler vererek sahip oldukları duyguları ifade etmek isterler. Burada hediyeleşme geleneğinin uzantıları olan bahşış, müjde ve ödül devreye girer. Bahşış bir hizmetin karşılığında verilirken; müjde güzel haber getirene; ödül ise yapılan bir işin karşılığında veya elde edilen bir başarı sonrasında verilir. Bahsi geçen hediyeleşme türlerine örnek teşkil eden metinler aşağıda sırasıyla ele alınacaktır.

1.4.1. Türkülerde Bahşış, Müjde, Ödül

Davulcular, ramazanın ilk gününden son gününe kadar sokak sokak dolaşp davul çalarlar. Davulu çalarken kimi zaman türkü kimi zaman da mâni okurlar. Emeklerinin karşılığı olarak bahşış alırlar. Bahşış miktarı kişinin ekonomik

durumuna göre belirlenir. Aşağıdaki türküde bahşış isteme geleneği şu şekilde görülmektedir:

BEN BEYİMİ UYANDIRDIM

Saat üçte çıktım yola
Selam verdim sağa sola
Bahşışımı çabuk yolla
Aslan Beyefendi binler yaşa (TRT, 2000: 125)

Müjdelik, türküde sevgiliden getirilen haber karşılığında hediye verilen kemer olarak şu şekilde görülmüştür:

ŞAK ŞAK ÖTER KEMERİM

Şak şak öter kemerim
Gurbettedir Ömeri'im
Deseler Ömer gelmiş
(Dediler Ömer gelmiş)
Müjdesine kemerim (TRT, 2000: 714)

Âşığın sevgilisine dair herhangi bir şey görmesi de müjdelik verilmesi için bir sebep olabilmektedir. Aşağıdaki türküde bu durum şu şekilde görülmektedir:

BEN PINARA VARMIŞEM (ARZU-KAMBER)

Kamber
Evinin önü suluk
Su akar oluk oluk
Bileziğini görürsem
Ne verirsen müjdanlık

Arzu
Evinin önü suluk
Su akar oluk oluk
Bileziğimi görürsen
Kendim sana müjdanlık (TRT, 2000: 132)

Kaybedilen bir nesnenin ya da kişinin bulunması için insanlar çeşitli vaatlerde bulunabilirler. İncelenen türkülerde de sevgiliyi bulmanın karşılığında ödül verildiği

görülmektedir. Aşağıdaki türküde ödül olarak verilen nesne maddi olarak değerli olan “yüzlük altın”dır ve şu şekilde görülmektedir:

GAPUDAN GİRDİM ŞAMDAN

Yılana bak yılana

Şu garşıda durana

Ben yârimi yitirdim

Yüzlük altın bulana (TRT, 2000: 368)

Verilecek olan ödül kişinin maddi durumuyla yakından alakalıdır. Aşağıdaki türküde de kaybolan âşğın sevgilisidir. Fakat vaat edilen ödül bir önceki türküde görülen ödülde daha fazladır:

SOFU DİBİNDE KUZU

Yılana bak yılana

Yılan dağı dolana

Ben yârimi kaybettim

Bin altın var bulana (TRT, 2002: 165)

1.4.2. Mânilerde Bahşış, Mújde, Ödül

Bahşış tanımı gereği gönüllü ve ekstra olarak verilen bir şeydir. Karşılık beklentisinin dile getirilmesi ya da hediye isteğinin dayatılması hediyein doğasına aykırı bir durum (Akay, 1999; Godbout, 2003; Mauss, 2011) olsa da örnek olarak verilen mâni metinlerinde bahşışın direkt olarak istendiği görülmektedir. Buradan yola çıkarak bahşışı karşılıklılık beklentisinin en belirgin şekilde görüldüğü hediyeleşme türü olarak kabul etmek mümkündür. İncelenen metinlerde bahşış olarak tam olarak neyin verildiği belirtilmese de Erman Artun “*Türk Halk Kültüründe Mani Söyleme Geleneği, Manilerin İletişim Boyutu ve İşlevselliği*” (2010: 3) adlı makalesinde ramazanda davul çalıp mâni söyleyenlere paranın yanı sıra bahşış olarak mendil, gömlek, yünlü pamuk şalvarlık, namaz külâhı vb. şeylerin verildiğini söylemektedir. Bahşış istenilen metinler şu şekilde görülmektedir:

Davulum ipi tire

Horozumu yedi pire

Verin benim bahşıımı

Gideceğim başka yere (Demir, 2013: 130)

Şekerim ezilecek

İnce tül den süzülecek

Verin bahşıımizi

Çok yer var gezilecek (Demir, 2013: 337)

Davulumun ipi gaytan

Sırtımda kalmadı mintan

Bahşıımı ver artık

Uyan Hakkı Bey uyan (Elçin, 1970: 75)

Davulumun ipi kaytan

Sırtımda kalmadı mintan

Efendim ver bahşıımı

Bayrama alayım mintan (Oktürk, 1985: 261)

Pilavın kokusu geldi

Maninin arkası geldi

Bahşıımı yolla beyim

Gözümün uykusu geldi (Oktürk, 1985: 425)

Yüksek çardakta yatarlar

Deste karanfil satarlar

Acele etme arkadaş

Şimdi bahşıı atarlar (Akalin, 1972: 483)

Eşikte kırmızı minder

Minderi tersine dönder

Canım hanım-teyzeciğim

Bizim bahşisi tez gönder (Akalin,1972: 486)

Ablalarım ağabeylerim

Sıraya koydum evlerim

Komşunuzdan bahşis aldım

Sizden de niyaz eylerim (Akalin, 1985: 488)

Bayram ayı bayram ayı

Hazırlayın mahramayı

Ucuna bağlayın bahşis

Yollayın gelsin burayı (Akalin, 1985: 489)

Kar keçi otlatırım

Hendek hendek atlatırım

Verin benim bahşişimi

Davulumu patlatırım (Akalin, 1985: 489)

Verilen hizmet karşılığında alınan bahşışten duyulan memnuniyet ve edilen dualar mâni metinlerinde şu şekilde görülmektedir:

Bahşişimiz geldi ele

Biz de memnun olduk ile

İki gözüm beyefendim

Daima bu günleri göre (Oktürk, 1985: 210)

Uzun sokak taştan taş

Dolaşırım baştan baş

İki gözüm beyefendim

Bahşişini koydum başa (Oktürk, 1985: 481)

Leylek tuttum taya benzer

Ayakları yaya benzer

Aldım bahşışim gidiyom

On beş günlük aya benzer (Akalin,1972: 483)

Davulum astım eğnime

Şalı doladım boynuma

Allah bin bereket versin

Bahşışi girdi koynuma (Akalin,1972: 483)

Ay'ı gördüm hilal oldu

Bir ramazan hayal oldu

Bahşışimi bolca aldım

Hizmetlerim helal oldu (Akalin,1972: 484)

Yarım elmanın yarısı

Yüzüme vurdu sarısı

Beyefendim bahşış verdi

Bir mecidiye yarısı (Akalin,1972: 485)

Bahşışin verilmesi övgüye sebep olurken, verilmemesi durumunda kişilerin eleştirildiği görölmektedir:

Hey hey natırım natırım

Yok mudur benim hatırım

Bahşışimi vermezisen

Kapı önünde yatarım (Akalin,1972: 484)

Güle-geldim kapınıza

Selam verdim topunuza

Bahşışimi vermezseniz

Darılırım hepinize (Akalin,1972: 484)

Nalbantım katır nallarım

Sunturayı tek sallarım

Eğer bahşışım vermezsen

Gider mübaşir yollarım (Akalın,1972: 487)

Müjde, iyi haber sonucu verilen hediye olarak görülmektedir. Müjde olarak verilen şeyler, getirilen haberin taşıdığı öneme ve kişinin maddi durumuna göre değişkenlik gösterebilir. Mânilerde müjdelik olarak verilen hediyelerin miktarı farklılık gösterirken hediyelerin verilme sebebi ise sevgilinin gelişinin müjdelenmesidir:

At kapıda kapıda

Yüreğim tıkırtıda

Yârim gelmiş deseler

Beş lira var kutuda (Göksu, 1970: 68)

Damdan dama ip gerdim

Üstüne perde serdim

Yârin geldi diyene

Beş lira müjde verdim (Göksu, 1970: 152)

Sandığım sıra sıra

Çekmecem dolu para

Deseler yar geliyor

Müjdesi seksen lira (Akalın, 1972: 105)

Bu mânide ise müjdeliğin verilme sebebi yukarıdaki mânilerle aynı olup verilen hediye farklılık göstermektedir:

Su akar oluk oluk

Ben doldurdum beş tuluk

O yârîmi bulana

Altın küpem muştuluk (Akalın, 1972: 289)

Sevgilinin kaybolduğu durumlarda bulunması için başvurulacak yol ise ödül vaat etmektir. Ödül olarak genellikle belirli miktarda altın verilir:

Yılana bak yılana

Yılan taşı dolana

Yüz altın vereceğim

Bana yârî bulana (Demir, 2013: 368)

Yılana bak yılana

Dağı taşı dolana

Beş yüz altın vereyim

Bana yârî bulana (Demir, 2013: 368)

Yılana bak yılana

Yılan dağı dolana

Ben yârîmi yitirdim

Bin altın var bulana (Demir, 2013: 368)

Gelene bak gelene

Köşeleri dolana

Ben yârîmi kaybettim

Yüz bin altın bulana (Oktürk, 1985: 304)

Ödül sadece sevgilinin bulunması durumunda verilmez. Kimi zaman da kaybolan bir eşyanın bulunması için çeşitli ödüller vaat edilir. Aşağıdaki mânilerde vaat edilen hediye açık olarak belirtilmemiş olsa da kayıpların bulunması sonucu ödül verileceği şu şekilde ifade edilmektedir:

Kar yağar bölük bölük

Su akar oluk oluk

Yüzüğümü bulana

Benden olsun muştuluk (Akalm, 1972: 418)

Yüzüğümü yitirdim

Avluda taş üstüne

Onu bulan çocuğun

Müjdesi baş üstüne (Akalm, 1972: 296)

1.4.3. Masalarda Bahşiş, Müjde, Ödül

Masalarda en sık görülen hediyeleşme türü ödüldür. Yapılan bir kahramanlık sonucu verilen ödül “Erler-Karısı’na Koca Olmağa Giden Keloğlan” (Boratav, 1969) masalında görülmektedir. Keloğlan herkesin korktuğu Dev-Karısının ölümüne sebep olur ve o öldükten sonra kulaklarını kesip yanına alır. Bunu duyanlar önce Keloğlan’ı tebrik ederler sonra da hem ödüllendirmek için hem de yaptığıının karşılıksız olmadığını göstermek için bahşiş ve hediyeler verirler (Boratav, 1969: 68).

Elazığ Masalları ve Propp Metodu (Günay, 2011: 92) adlı eserde yer alan “Müezzın” adlı masalda ödül örneği görülmektedir. Masalın kahramanı olan hocanın memleket dışına çıkması gerekir ve giderken üç kızını da dışarı çıkmamaları konusunda tembihler. Fakat bu tembihe iki büyük kız kardeş uymaz yalnızca küçük kız kardeş uyar. Ve bunun sonucunda masalın sonu şu şekilde biter:

İki büyük kızını ve müezzini öldürtüyor, küçük kızına **malını mülkünü bağışlıyor**, yiyip içip muratlarına geçiyorlar. (Günay, 2011: 92)

“Fesliğenci Kızı” (Boratav, 2009) adlı masalda Feliğenci Kızı bir Bey-oğluna âşık olur ve onun gideceği ülkelere o gitmeden önce gidip çadır kurar. Erkek kılığına girip Bey-oğlunu gittiği her ülkede bir misafir gibi karşılar. Bir süre muhabbet ettikten sonra satranç oynarlar. Verilen hediyeler daha sonra kahramanların birbirini tanıyıp kavuşmasında bir vesile olacaktırlar. Kahramanların birbirlerine ödül olarak verdikleri hediyeler şu şekilde görülmektedir:

Götürür kahveyi. Oturlar... Hoş beş sohbetten sora, o vakitler satranç oynarlarmış, geçerler satrancın başına. Beyin oğlu der ki:

“Ben yenilirse **bir altın hamayılım** var, onu vereyim sana.”

Kız da:

“Ben yenilirse, **bir güzel cariyem** var, bir gece misafir vereyim sana.”

İlk oyunda beyin oğlu yenilir, çıkarır altın hamayalı verir. İkincide kız yenilir.

[...]

Gene kız koşar, elbiselerini değiştirir; olur bir delikanlı. Bey oğlundan önce o Çini denen yere varır çadırını kurar. Beyin oğlunu, Lebbi'deki gibi karşılar. Gene oturlar, satranç oynarlar. Bu sefer de, gene ilk oyunda Bey oğlu yenilir, **bir altın saati** varmış onu verir. İkincide kız yenilir. Akşam olunca giyinir, kuşanır, güya cariyeye olur, Bey oğlunun koyununa girer.

[...]

Hemen davranır, giyinir kuşanır, delikanlı kıyafetinde; Bey oğlundan önce o Hindistan denilen yere gider. Gene Bey oğlun karşılar...

“Ne güzel tesadüf, burada da buluştuk...” der. Oturlar satranç oynamaya... Bey oğlu yenilince, **bir ipekli poşusu** varmış onu verir. İkincide kız yenilir, akşam cariyesini Bey oğluna misafir yollayacak... (Boratav, 2009: 130-132)

“Ahu Melek” (Boratav, 2009) adlı masalda ise yapılan herhangi bir şeye karşılık olarak verilen ödülün bir torba altın olduğu görülmektedir:

“Canına sağlık, gözüne ışık, koluna kuvvet, ömrüne bereket, dizine takat... Bu çorba üç yüz altmış iki damarına yayıldı. Doldurun çöpçüye **bir torba altın**, der. Yarın bu çorbadan gene isterim.” (Boratav, 2009: 167)

“Topal Leylek” (Seyidoğlu, 2006: 35-37) adlı masasında ise kahramana yaptığı bir işten dolayı ödül verilmektedir:

Evin beyi ve hanımı bunu hizmetçi niyetine kullanırlar. “Ne istersen verelim.” diyerek bütün varlıklarını ona verirler. Kız: “ Ben hiçbir şey istemiyorum. Bana bir miktar para verin. Benim kocam var. Malı mülkü ne yapacağım?” der. Onlar da: “Gel seni oğlumuza alalım. Gelin yapalım.” derler. Kız: “Hayır olmaz. Ben onu kuyudan kardeşim niyetiyle çıkardım. Bana **bir miktar para** verin. Kocamın yanına gideyim.” der. Kızın heybesini doldururlar. Evlatları kurtulduğu için heybeyi altın parayla doldururlar. [...] Kızı el üstünde tutarlar, oğullarına almak isterler. Kız da : “Hayır, benim kocam var. Bana bir miktar para verin kocamın yanına gideyim.” deyince ısrar ederler. Kız: “Bana para verin. Kocama gideyim.” D er ve onlar da kıza heybe dolusu para verirler. (Seyidoğlu, 2006: 35-37)

Yapılan işin karşılığı olarak verilen ödüller başka masallarda da görülmektedir. Ödül olarak verilen nesnenin çoğunlukla altın olduğu görülmektedir:

Derviş bunu görür ve bundan bir şey anlamaz, kapının önünde oynayan çocuklara: “Bu bina niçin böyle?” diye sorar. Çocuklar: “Buraya bir kız geldi, padişahla evlendi bir dervişin elinden kaçmış. Padişah da burayı böyle yaptırdı ki derviş gelirse buradan aşağı atıp parçalansın.” Derviş çocuklara **bir avuç altın** verir. (Seyidoğlu, 2006: 55)

Padişah hemen oğluna aslanı kesmesini söyler. Adamlarına da : “Boynundan bir mavi boncuk yere düşerse bize getirin. Kim getirirse **bir kese altın** vereceğim.” der. (Seyidoğlu, 2006: 173)

Padişah kızın kurtardığı oğluyla sarılıp ağlaşır. İki heybenin gözünü **altın** doldurup kızı yolcu eder. (Seyidoğlu, 2006: 240)

Yukarıdaki masallarda ödül bir işi başarmanın sonucunda, farkında olarak ya da olmayarak yapılan iyiliğe karşılık veya sadece tanımı gereği herhangi bir şeye karşılık olarak verilmiştir. Bazı masallarda verilen ödüller padişahın geldiği için maddi olarak oldukça yüklüdür. Bunun sebebi ise padişahın bulunduğu konumun diğer insanlardan daha yüksek bir konumda olması ve dolayısıyla gücünü, itibarını göstermek istemesindendir. Bu durum masallarda şu şekilde görülmektedir:

“Benim kızımı kim konuşturursa hem **kızımı** vereceğim, hem de **yedi deve yükü altın** vereceğim.” (Sakaoğlu, 2001: 281)

Bu oğlan bir gün avda bir hayvan vurur. Nasıl hayvan, onu bilemeyiz. Üstünün tüyü mercana benzer, kırk tülü tüyü var. Mücevher gibi parlıyor. Oğlan bu postu götürüp padişaha verir. O da lalaya emir verir:

“Lala, bunu hazineye götür, ne kadar **para** alırsa alsın.”(Sakaoğlu, 2001: 414)

“Aslan Ali” (Alptekin, 2002: 317) adlı masalda kızın aile fertleri kendilerini kurtaran kahramanın gücünden etkilenmiş, arada bağ kurmak ve böyle bir gücü karşılarına almamak amacıyla kız kardeşlerini ödül olarak vermişlerdir:

“Ama ağabeyler işde bu sizin yanınızdaki demir sobalı, sobasını vurdu bu binanın bir tarafını yıkdı. Fakat ben halimi anlatınca size yardımcı getdi, sizi bulaştırdı ve siz de bunun haline çaresine bakın.”

O yedi gardaş:

“Bu **gız gardaşımızı** sana vereceğiz, sana nikâh yapalım, bu senin, bundan sonra senin hanımın olsun, biz seni, sen bizi tanıyalım.” (Alptekin, 2002: 317)

Masallarda müjdelik, diğer türlerde olduğu gibi sevgiliden ya da kayıp olan kişilerden haber getirildiğinde verilmektedir. Aşağıdaki masallarda verilen müjdelikler sırasıyla “bin lira ve bir tabak altın”dır:

Benli Bahri’nin geleceği gün yaklaştıkça kız da adeta bir düğün hazırlığı yapıyor. Kocası gemiyle gelecekmiş. “Gemiye ilk görüp bana müjde getirecek olana **bin lira bahşiş**.” diye haber salıyor. Mahalleli artık tetikte, kim önce gemiyi görecektir, diye yarış ediyorlar adeta. (Boratav, 1969: 98)

Sabah olunca cariyeler kahvaltı getirirler, sofranın ortasına da **bir tabak altın** koyarlar. Köroğlu: “Kızım bu ne?” diye sorar. “Hanımım selam söyledi. Dedi ki, sağ olsun Hacı Ahmet’ten mektup getirdi, haber verdi. Bu onun hediyesi olsun ve yoluna devam etsin.” (Seyidoğlu, 2006: 242)

Aşağıdaki masalda yine kahramanın bulunması karşılığında müjdelik verilmiştir. Fakat burada diğer masallarda olduğu gibi verilen müjdeliğin ne olduğu net bir şekilde belli değildir:

Gözünü bağladılar, arabaya oturtular, annesi de beraber dükkâna gittiler. Dükkânın üzerine kara perdeler çekilmiş, üzerine Cevheri Firoş’u görüp bulana, **bilmem ne kadar müjde** mağazaları vereceğiz diye yazılar asmışlar. Dükkânı açtı oturdu, evine müjdeler gitti. Kurbanlar kesildi, sadakalar verildi, açlar doyuruldu, çıplaklar göğüldü, dünya tenge tenge gitti, Cevheri Firoş gelmiş diye. (Günay, 2011: 293)

Kimi zaman getirilen haber paha biçilemeyecek derecede güzeldir. Bundan dolayı verilecek olan hediye kişinin elinde olanların en iyilerinden birisidir. Bu durum aşağıdaki masalda şu şekilde görülmektedir:

Lala gidip gelir.

“Padişahım, müjdeler olsun, kaybettiğin küçük oğlun geldi. Müjdeme ne vereceksin?”

“Ne istersen senin olsun. **Filanca konaklar, filanca cariyeler** senin olsun.”

“Allah senden razı olsun.” (Sakaoğlu, 2001: 421)

Bahşiş ise yalnızca bir masalda görülmüş olup gönüllü olarak yapılan yardımların karşılığında verilmiştir:

Yolda Aras kurutanın yerine gelince Aras kurutan, Allahaismarladık deyince üç marifeti bilen ona **üç altın** verir. “Benden sana hediye çok faydan oldu.” Biraz sonra Seyrek basanın yerine gelirler. Ona da **üç altın** verir. (Seyidoğlu, 2006: 133)

Ayak teri bir işi gördürmek için herhangi bir yere gönderilen kişiye hizmeti karşılığında verilen paradır. Bu durum “Dallan Reyhanım Dallan” (Günay, 2011) ve “Arif Yusuf” (Günay, 2011) masallarında şöyle görülmektedir:

“Ana karı, beni kandırma. O, padişahın oğlu. Beni niye kandırıyorsun? Doğrudan doğruya gel bana padişahın oğlu seni çağırıyor, de. Niye malını telef ediyor, neden tüccar dükkânı açıyor? Git, benden selam söyle, tüccar dükkânına gideceğim, yalnız **bir çift elmas nalınla bir kalbur altın** yollasın.” Kız beş lira kadına ayak teri parası veriyor. (Günay, 2011: 189)

“Yok, bir şey söyleme. Kapının arkasında bir taka var, o takadaki taşı kaldırırsın, oradan yüz lira inci parasını alırsın, **beş lira** da sütanneye ayak parası verirsın.” (Günay, 2011: 312)

1.4.4. Halk Hikâyelerinde Bahşiş, Müjde, Ödül

Halk hikâyelerinde ödül, yapılması zor bir iş gerçekleştirildiğinde verilen hediyeler olarak görülmektedir. “Ferhat ile Şirin” (Sav, 1974: 107) hikâyesinde verilen ödülün ne olduğu belli değilken; “Söylemez Sultan Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011b: 90) verilen ödül altından saray olarak şu şekilde görülmektedir:

“Tez ulaklar, tellaklar çıksın! Herkese duyurulsun. **Bu suyu dağdan indirene istediği verilecek.** Gül bahçesine su getirenden hiçbir şey esirgenmeyecek.” (Sav, 1974: 107)

Oturdu yerine. Meclisi, cemaati idare eden birisi, “işte ey cemaat, hepiniz hoş sefalar getirdiniz”, dedikten sonra, “biz bir hikâye başlatacağız. Hikâyeyi kim söylesin, kim söylemesin; işte yeni gelen misafirimiz hikâyeyi anlatsın. Ama hikâye anlatımında eğer

Söylemez Hanım konuşursa, üç defa konuşturursa, padişahımızın da bir sözü var ki, **kızını altından saraylarıyla verecek.**” dedi. Bunu da iyi dedi. (Yılmaz, 2011b: 90)

“Yaralı Mahmut Hikâyesi”nde (Aslan, 1990: 98) gerçekleştirilmesi zor bir iş karşılığında verilen ödül şöyle görülmektedir:

“Kim ki gider Gence padişahının hazinesinde bulunan Çamçırak daşlarını getirirse, Padişah o adama bu dünyalığını verecek, errettiğine garışmıyacah.” (Aslan, 1990: 98)

Müjdelik iyi haber getirenlere, getirdiği haberin karşılığında verilir. Müjdeliğin miktarını kişinin maddi durumu belirler. Bununla birlikte halk hikâyelerinde müjdeliği verecek olan kişinin maddi durumu iyiye, müjdelik haberi götürecek olan kişinin özellikle maddi durumu kötü olan kişilerden seçildiği görülmektedir. Buradan hareketle toplumun yardım mekanizmasının zaman zaman hediyeler vasıtasıyla kendini gösterdiği ve bunun kişiyi incitmeyecek şekilde yapıldığını söylemek mümkündür. Bu durum halk hikâyelerinde şu şekilde görülmektedir:

- Ulan, Garip Şah’ın oğlu gelmiş, ne duruyorsunuz; atlarınıza binin, müjdeye koşun, dedi.
- Ama atın ne kadar güzel olursa olsun, senden önce cıvıl adam çıktı gitti.
- Ulan ne oldu?
- Ne olacak; siz hiç boşuna bu atı sürmeyin, ben bu ananın adamını gönderdim. Bu da fukaraymış, hele Allah büyüktür.
- Ulan iyi oldu, demek ki bu fakirlikten kurtuldu dediler.

Garip Şah, lalasını, vezirini yanına alarak, oğlunu karşılamaya geldi.

Elinden öpen Uzakelli, babasına şöyle bir baktı ki babasının saçları ağarmış. “Eyvah! Demek ki benim anam babama ne yaman günler veriyor. Analığım bizim eve düştükten sonra hele benim babamın haline bak. Ben çıktım gittim, babam kurtulur diye; ama kurtulamamış; daha kötü olmuş,” diye düşündü.

Neyse, kurbanlar kesilir, müjdeler verilir, o haber veren adam da ayrı. (Yılmaz, 2011a: 229)

“Yaralı Mahmut Hikâyesi”nde (Aslan, 1990: 114) müjdeyi getirenin kim olduğu bilinmese de alınan güzel haber karşılığında yapılanlar şu şekilde görülmektedir:

Sözlerini bitirdikten sonra atına atladı ağıliya ağıliya Gence'nin yolunu tuttu. Günnerin birinde Gence şehrine vasil oldu. Babası Ziyad Han'a müjdeler getdi ki kızın geldi. Ziyad Han emir verdi ajlar doyruldu, çılpahlar geydirildi, şaddih, şennih yapıldı. (Aslan, 1990: 114)

“Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikayesi”nde (Bali, 1973: 126) Emrah sevdiğinden haber getirmesi karşılığında neneye müjdelik vermektedir. Fakat müjdeliğin ne olduğu bilinmemektedir:

“Ey yavrum, dedi, senin bu derdin benim oğlum Yaup Han'ı da bene unutturdı. Ağlama yavrum dedi, ittirgigin gızı madema şindiye gedar bulamamısan ben gızı buldum sene, heber verim” diye nasıl nenenin müjde cevabını Emrah duyurken ağladığı yerde sevünerek “Buyur nene” dedi. (Bali, 1973: 126)

“Arzu ile Kamber Hikâyesi”nde (Şimşek, 1987: 292) Arzu bileziğini kaybetmiştir. Muştuluk olarak, bileziği bulana tatlı canını vereceğini şu şekilde söylemektedir:

Çeşme başı guytuluk,

Su aldım tuluk tuluk,

Bilensizğimi bulana,

Tatlı canım muştuluk. (Şimşek, 1987: 292)

Bazı yörelerde düğün adetleri içinde müjde yastığı getirme olayı vardır. Bu yastık kız tarafının çeyiz içinde hazırladığı bir yastıktır ve bu yastığın içine çeşitli hediyeler (çerez, mendil, çorap vs.) konulur. Yastık gelinin oğlan evine geldiğini müjdeleyen kişiye müjdelik olarak verilir. Bu durum bir halk hikâyesinde şu şekilde görülmüştür:

—Maya Sultan, diye seslendi.

—Buyur yavrum.

—Gel Maya Sultan. Anladığım kadar, Timur Han'ın nalının sesidir bu. Bak, atı geliyor, özü de gelecek. Müjdemi ver, gelindir.

—Tamam, yavrum; **al sana altın, akçayla.**

Delikanlı gittikten sonra, Allah bilir ne kadar süre sürdü, kapıdan on atlı indiler aşağı. Müjde yastıkları getirmişler. [Kars'ta gelin gelmeden önce müjde yastığı gelir.] Gelin ile Turan Han kervanla geliyor, biraz zaman geçecek. Bir gün, iki gün, üç güne ancak sonra geldiler. (Yılmaz, 2011b: 354-355)

Âşıklık geleneğinde âşıklara bahşış vermek âdettendir (Durbilmez, 2010:155). İncelenen metinlerde bu uygulamaya rastlanılmış hatta “Timur Han ile Maya Sultan Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011b) “âşıkların sözünün boş olmaması” gerektiği söylenmiştir:

Padişah Timur Han:

—Bana bak Suna, dedi.

—Buyur.

—Sen ki böyle bir türkü söyledin, Allah senden razı olsun Maya Sultan. Yılların senesi, balamın sunası geldi dedin. Sende benim sunamsın. Âşık sözü boş olmaz, sana **bir kese altın** vereceğim, dedi; çekti, hanımına bir kese altın verdi. (Yılmaz, 2011b: 355)

“Âşık Garip” (Türkmen, 1995: 220) hikâyesinde bahşış örneği şu şekilde görülmektedir:

Gayfeci “Bir gayfe iştin”. “Niye?” diye sordu. “İki gayfe içtim”. “Hayır bizlerde adet her kim en evvel girerse, bir gayfe caba ocahtan veririk. Lakin bu guşluk zamanına gadar-sana dedim ya!- Kimse görmedim. İlk sen girdin gayfeme iki gayfenin birisi cabadır. Birisinin parasını ver”. (Türkmen, 1995: 220)

“Mete Han Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011b: 363) de söylenilen türküye karşılık bahşış olarak verilen altın görülmektedir:

“Türkistan’ın taze gülü, tahtına sultan olacak”, deyince, Ağca Sultan geldi:

—Dadı,

—Emret Sultanım,

—Sen ne güzel söyledin öyle benim balama.

—O benim balamdır ana, analar anası.

—Al sana **bir kese altın**... Madem sen benim balama böyle güzel bir türkü hediye ettin; bende padişah hanımıyım, sana bir kese alın hediye ettim. O söz de altındır, bu da altın. (Yılmaz, 2011b: 363)

1.4.5. Atasözleri ve Deyimlerde Bahşış, Müjde, Ödül

Gönüllülük esasına bağlı olarak verilen hediyein yine bu esasa bağlı olarak alınması ve özellikle bahşış olarak verilen hediyelere kusur bulunmaması gerektiği de atasözleri ve deyimlere yansımıştır:

Bahşış atın dişine bakılmaz. (Aksoy, 1994: 176)

Bahşış atın dizgini kopuk sayılmaz. (TAVD, 1971: 65)

Beleş atın dişine bakılmaz. (TAVD, 1971: 75)

Beyin verdiği atın dişine bakılmaz. (TAVD, 1971: 79)

Peşkeş atın dişine bakılmaz. (TAVD, 1971: 322)

Bahşış atın nalına bakılmaz. (BAAVD, 1996: 57)

Bahşış az da olsa kusuruna bakılmaz. (BAAVD, 1996: 57)

Caba verilen eşeğin dişine bakılmaz. (BAAVD, 1996: 75)

1.4.6. Dua-Bedduada Bahşış, Müjde, Ödül

Dualarda müjde ve buna bağlı olarak armağan alma ile ilgili örnekler de görülmektedir:

Muhtuluklar senin ola: 1. Sana sevindirici haberler gele, sevindirici haberler verile. 2. Müjdeli haberler götürerek bunu ulaştırdığın kimselerden armağanlar kazansın, vereceğin güzel haberlerle muhtuluklar elde edesin. (Ersoylu, 2012: 107)

Muhtuluk ola sana: 1. Sana sevindirici haber gele, müjde verile. 2. Müjdeli haber götürerek bunu ulaştırdığın kimseden hediye kazansın, vereceğin iyi ve güzel haberle muhtuluk alsın. (Ersoylu, 2012: 102)

1.5. RÜŞVET

Rüşvet, herhangi bir işi yaptırırken el altından verilen para ya da mal olarak açıklanmaktadır. Elde edilen haksız kazançtır. Hediyein zamanla yozlaşması sonucunda ortaya çıkmıştır.

1.5.1. Türkülerde Rüşvet

İncelenen türkülerde rüşvet sevgiliyi ikna etmek veya kandırmak için kullanılan bir araç olarak şu şekilde görülmektedir:

AKAN SULAR BEN OLSAM

Bağlantı:

Sarı lira verelim gandırılım

Yönünü de bu tarafa döndürelim (TRT, 2000: 17)

Bazen çiftler yüz yüze görüşmek için rüşvet olarak kabul edilebilecek isterler. Aşağıdaki türküde sevgiliyle görüşmek için istenen rüşvet şu şekilde görülmektedir:

HACI SARIKLI MOLLA

Allı basma giymem ben

Morlu da basma giymem ben

Beşibirlik takmadan

Yar yanına gelmem ben (TRT, 2000: 440)

1.5.2. Mânilerde Rüşvet

Mânilerde rüşvet sevgiliye ulaşmak, sevgiliden bir işaret almak ya da bir öpücüğün bedeli olarak verilen mal olarak görülmektedir:

Beyaz içlik giysene

Bize beri gelsene

Sana Osmanlı lira

Bana bir göz etsene (Demir, 2013: 97)

Kiremidin çanağı

Yaptır oğlan konağı

Getir beşi birliği

Öptüreyim yanağı (Demir, 2013: 250)

Mânide hediye olarak verilen “altın zincir” sevgiliyi kapıyı açmaya ikna etmek için kullanılan bir rüşvettir ve şu şekilde görülmektedir:

Evlerinin öñü güve

Altın zincirim hediye

Aç kapıyı nazlı yârim

Saatler geldi yediye (Demir, 2013: 160)

1.5.3. Masallarda Rüşvet

Masallarda rüşvet tanımına uygun bir şekilde yapılmaması gereken bir işi yaptırmada kullanılır. “Helvacı Güzeli” (Günay, 2011: 221) adlı masalda ailenin erkekleri, baba ve oğul, bir memlekete gitmeye niyet ederler. Giderlerken baba karısını ve kızını mahalledeki müezzine emanet eder. Müezzin zamanla kendisine emanet edilen kıza âşık olur. Fakat kız müezzine karşılık vermez. Müezzin de bu kıızı kandırması için bir yaşlı kadın bulur ve ona rüşvet verir. Bu durum masalda şu şekilde görölmektedir:

“Ben nasıl kandırayım, onlar ehli perde, dışarı çıkmazlar.”

“Al sana **birkaç tane altın.**”

“Ben sana kandırdım, inşallah.”

Kocakarı biraz dantel, çorap, lif, yazma tülbent alıyor, bir bohçaya koyuyor, bu kızın evine gidiyor. (Günay, 2011: 221)

“Köroğlu” (Seyidoğlu, 2006: 246) adlı masalda kahramanın, bir önceki masalda olduğu gibi, uygunsuz bir işi yaptırmak için rüşvet vermesi şu şekilde görölmektedir:

Dolaşp bahçenin kapısını bulur. Kapıda da nöbetçiler bekliyormuş. “Müsaade edin içeri gireyim.” “Hayır, bırakmayız.” derler. Hasan Bey bunlara **bir avuç altın** verir, hemen kapıyı açarlar. (Seyidoğlu, 2006: 246)

Aşağıdaki masalarda ise rüşvet haksız kazanç olarak şu şekilde görölmektedir:

“Ana, ana ne olur bizi içeriye al?”

“Benim yerim mi var sizi içeriye alayım, misafir edeyim?”

Arap cebinden **bir avuç altın** çıkardı, kadına verdi. Kadın altını görünce bunları içeri aldı. (Günay, 2011: 156)

“Nene karı bu gece ben senin evinde kalay, yerin yok mu?”

“Oğlum ben kim, ev kim? Bir kozmiğim/kulübe var, içinde ben kalırım, seni nereye alayım.”

“Nene karı, idare, al sana **bir avuç altın**.”

“Uy oğul, yer mi yok, gel başımın üzerinde var, hemen sen gel.” (Günay, 2011: 229)

“Ana karı, ne olur beni misafir etmez misin?”

“Oğlum, gözün kör mü, görüyorsun çıkırgın yarısı içerde yarısı dışarda. Seni nasıl misafir edeyim?”

“Ana karı, al sana **bir avuç altın** vereyim, beni misafir et.” (Günay, 2011: 253)

“Nine bize bir yer ver de garibiz yatalım.” “Eh toprak başına benim yerim ne arar ben sizi alayım da yatırayım.” “Nine al sana **bir avuç altın** biz garibiz iki üç gün sizde kalalım.” Hemen altınları görmesiyle gözleri parlar. (Seyidoğlu, 2006: 313)

Etik olmayan bir işi yaptırırken de rüşvet yine ön plana çıkmaktadır. Zaman zaman kıskançlıktan dolayı kötü bir işi yaptırmak için rüşvet verildiği de görülmektedir:

Kardeşleri bunu duyunca hemen gidip bir cadı kadın tutarlar. Cadı kadına **bir avuç altın** verirler: “Bu altına al nine. Eğer, kardeşimiz altın perçemli oğlanla inci dişli kız doğurursa onları hemen köpek veya kedi yavrusuyla değiştir. Çocukları da pamuğa sarıp bize ver.” (Seyidoğlu, 2006: 104)

Kimi zaman hediye hile aracı olarak kullanılır (Demirel, 2007:292). Aşağıdaki masalda da âşıkların kaçmak için verdikleri rüşvetin bu amaçla kullanıldığı şu şekilde görülmektedir:

Gız bi daa düşünür bunu naal yapacağız bunu derken oğlan der ki:

“Nöbetçilere bir gazan altın verdik miydi, uyuya galmışız kaçmışlar derler.” Padişahın gızına böyle böyle annattıymıydı, padişahın gızı eve geder. Ne gadar ziyneti varsa, ne gadar fiyatlı bohçalar varsa hepsini alır gelir. Neyse ikisi içeriye girerler. Nöbetçilere derler ki:

“Gelin buraya padişahın gızıyla bana müsaade edin, size **şu gadar altın** vereceğim.”

Bu sefer bekçiler derler ki:

“Onlara izin verelim bir saat içerisinde geri gelirler, biz de altını belişiriz.” (Alptekin, 2001: 398)

1.5.4. Halk Hikâyelerinde Rüşvet

Hikâye metinlerinde rüşvet iki hikâyede görülmüştür. İlkinde sevgili âşığını korumak amacıyla cellatlara rüşvet teklif ederken; ikinci hikâyede kahramanın çölden geçerken rüşvet vermesi gerektiği görülmektedir.

İlk hikâyede Asüman gurbet yoluna çıktıktan bir süre sonra Zeycan'ın babası Kalelibey ile karşılaşır. Asüman çoban kılığına girdiği için Kalelibey onu tanımaz. Çobanın elinde sazı görünce onun âşık olduğunu anlar ve onun gibi âşık olan kızıyla atışmasını ister. Asüman ile Zeycan karşılıklı atışır. Asüman Zeycan'ı alt edip babasından bunun karşılığı olarak yendiği âşığı isteyince padişah bunu kabul etmez ve Asüman'ın öldürülmesini ister. Bunun üzerine Asüman atıştığı âşığa birkaç şey söylemek ister ve Zeycan ile tekrar atışmaya başlarlar. Asüman Zeycan'ın kendine verdiği bileziği kıza uzatır ve bunun üzerine Zeycan sevdiğini tanır. İçeriye alıp onu saklar ve kapıda onu bekleyen cellatlara rüşvet olarak şunu teklif eder:

Koyuverin yârimi yüzün görem

Ayağının tozuna yüzüm sürem

Kol bağım, kemerimi size verem

Kıymayın Asüman gibi bir gence (1947: 23)

Rüşvetin görüldüğü ikinci hikâye ise “Yusuf ile Gülistan Hikâyesi”dir (Yılmaz, 2011b: 152) :

Nihayet gözünü kararttı ve atını Karaçöl'e vurdu Yusuf. Atını sürdü de sürdü. Akşama doğru, başta gözüne uçsuz bucaksız bir kum deryası gibi gelen o çölün çıkışına yakın bir bölgedeydi

artık. Tam o anda birkaç harami etrafını sardı, “dur yolcu!” dediler, “öyle kolay değildir Karaçöl’den geçmek, Kızılçöl’e dalmak ve buradan **bir rüşvet** vermeden geçmek. Böyle bir şey yok. Bugüne kadar bu çölden sağ salım geçen kimse olmadı. Bizim haracımızı ver, ondan sonra nereye gidersen git.” (Yılmaz, 2011b: 152)

1.5.5. Atasözleri ve Deyimlerde Rüşvet

İncelenen atasözleri ve deyimlerden hareketle bu başlık altında ele alınabilecek iki atasözü bulunmuştur. Rüşvet olarak verilen nesne ise akçedir:

Akçenin gittiğine bakma işinin bittiğine bak. (TAVD, 1971: 21)

Bilindiği gibi rüşvet haksız bir işi yaptırmak amacıyla verilen eşya ya da paradır. Yukarıdaki atasözünde de bu durum göze çarpmaktadır. Rüşvetle ilgili bir diğer atasözünde ise rüşvetin olumsuz yönüne dikkat çekilmektedir.

Rüşvet kapıdan girince insaf (iman) bacadan çıkar. (Aksoy,1994: 416)

1.5.6. Dua-Bedduada Rüşvet

İncelenen dua ve beddualarda bu tarz bir örneğe rastlanılmamıştır.

1.6.OLAĞANÜSTÜ HEDİYELER

İncelenen metinlerde karşılaşılan ve yukarıdaki başlıkların altına girmeyen hediyeler bu grupta ele alınacaktır.

1.6.1. Türkülerde Olağanüstü Hediyeler

İncelenen türkülerde bu başlık altında ele alınacak bir hediye bulunamamıştır.

1.6.2. Mânilerde Olağanüstü Hediyeler

İncelenen mânilerde bu başlık altında ele alınacak hediye bulunamamıştır.

1.6.3. Masalarda Olağanüstü Hediyeler

İncelenen masal metinlerinde en sık karşılaşılan motiflerden birisi çocuksuzluk motifidir. Çocuğu olmayan kişiler genellikle padişahlardır. Bu durumun sıkıntısını çeken padişah tebdili kıyafetle gezmeye çıkar. Çocuğu armağan eden tanrının aracısı olarak derviş ya da Hızır birdenbire masal kahramanının karşısına çıkar ve derdine derman olacak hediye verir (Özünel, 2013: 62). Burada verilen hediye genellikle zürriyetin sembolü olarak kabul edilen elmadır. Dervişin padişaha verdiği bu elma olağanüstü bir hediyedir. Tanrının kuluna yardım etmek amacıyla gönderdiği bir lütuftur. Bu durum hediyelerin sadece insanlar arasında alınıp verilen bir nesne olmadığının tanrıdan da çeşitli vesilelerle insanlara hediye verebileceğinin bir göstergesidir. Bu duruma P. N. Boratav'ın (1969) Eşek Kafası, Umay Günay'ın (2011) Şah İsmail, Üç Nar, B. Seyidoğlu'nun (2006) Topal Leylek, Tasa Kuşu, Nar Tanesi, Melik Şah, Üç Turunçlar, Serencam, S. Sakaoğlu'nun (2001) Ne İdim, Ne Oldum, Ne Olacağım, M. H. Yavuz'un (2002) Şato adlı masalları örnek gösterilebilir. Bu masallardan bazıları aşağıda ele alınmıştır:

“Ne istiyorsun, çiftçi kardeş?” demiş. O da:

“Allah bana bir evlat vermedi. Canım sıkıldı da ‘of’ dedim.” demiş. Arap cebinden bir elma çıkarmış:

“Al, bu **elmanın** yarısını sen ye, yarısını karın yesin. Allah size bir oğlan evlat verir.” demiş. Adam elmayı almış, bir de bakmış ki Arap ortadan kaybolmuş... (Boratav, 1969: 176)

“Padişahım, selamün aleyküm.”

Padişah selamını almadı, bir daha söyledi almadı. Üçüncü kere söyledi padişah duydu:

“Aleyküm selam.”

“Padişahım, selamımı neden almadın? Tanrı selamı alınmaz mı?”

“Ne Tanrı selamını alayım, ben de koca bir padişahım, hiç evladım yok.”

“Evin yapıla, sözünde durursan Tanrı sana evlat verir, sözünde durmasan vermez.

“Peki, ben sözümde duracağım.”

Derviş padişaha **iki elma** verdi. (Günay, 2011: 150)

Pınarın başında otururken bakar ki, ne atının izi ne de ayağının tozu olan bir derviş baba geliyor: “Selamünaleyküm.” der. “Aleykümselam, İbrahim Bey.” “Adımı bildin muradımı da vereceksin.” “Muradın neyse ben veririm.” “Benim muradım soyumun olmayışıdır.” Derviş buna bir **elma** verir. “Bu elmayı götür yarısını hanımın yesin yarısını da sen ye sizin çocuğunuz olur.” (Seyidoğlu, 2006: 142)

Padişah bir gün veziri ile otururken bir derviş gelip buna bir **elma** verir. (Sakaoğlu, 2001: 356)

“Tamam, sana **iki tane elma** vereceğim. Bunlardan birisini sen ye, birisini de karın yesin. Bu elmaları yedikten sonra iki çocuğunuz olacak. (Yavuz, 2002: 281)

Masallar içinde olağanüstü olayları barındırdığı için verilen hediyelerde de zaman zaman bu olağanüstülük görülmektedir. Özünel (2013: 64), verilen olağanüstü hediyelerle ilgili olarak “kahramanın karşılaştığı güçlükleri kendisine hediye edilen büyümlü nesnelerle aşması zorluklar karşısında mistik bir hediye ile ödüllendirildiğinin göstergesidir” demiştir. Verilen olağanüstü hediyeler ise genellikle kahramanın atından gelen üç kıl, tüy veya karıncalar tarafından verilen üç teldir. Bu hediyeler kahramanın başı ne zaman sıkışsa ona yardımcı olacak hediyelerdir. “Hayırsız Kız” (Günay, 2011) adlı masalda verilen hediye üç kıl olarak görülmektedir:

“ Beni artık sal, benden üç kıl al, ne zaman darda kalırsan o **üç kılı** birbirine sürt, ben hemen gelirim.” (Günay, 2011: 367)

“Padişahın Üç Kızı” (Seyidoğlu, 2006: 154) ve “Sırma Saç” (Seyidoğlu, 2006: 202) adlı masalları buna örnek olarak gösterilebilir:

“Mademki durmayı kabul etmiyorsun eğer gidersen ben sana **bir tüy** vereyim. Bu tüyümden al nerede başın sıkışırsa kılını kılına sürt yak. Ben orada imdada yetişirim.” (Seyidoğlu, 2006:154)

Karıncalar buna **bir çift tüy** verirler. Derler ki: “Başın sıkıştığı zaman bu tüyleri çek biz yetişiriz.” (Seyidoğlu, 2006:202)

“Ahmet Şah” (Seyidoğlu, 2006: 217) adlı masalda ise verilen hediye üç tel olarak görülmektedir:

Karıncalar ordusu dolaşır, suyu geçecek yol bulamaz. Ahmet Şah elindeki odunla suya köprü yapar, karıncalar geçer. En arkadan da topal bir karınca gelir. Ona selam verir, konuşurlar. Karınca buna **üç tane tel** verir. Der ki: “Bir yerde sıkılırsan bu telin birini yak ben gelir sana yardım ederim.” Ahmet şah biraz daha bakar ki, bir tek bacağı on kulaç olan bir adam geliyor. Ona da selam verir. O da der ki: “ Selam vermeseydin seni yerdim ama bana selam verdin ben de sana dost oldum. Sana üç tel vereceğim. Ne zaman canın sıkılırsa tellerin birini yak ben sana yardım ederim.” (Seyidoğlu, 2006:217)

“Ağlayan Narla Gülen Ayva” (Sakaoğlu, 2001: 312) ve “Avcı Mehmet’in Oğlu” (Sakaoğlu, 2001: 415) adlı masallarda ise olağanüstü hediye olarak görülen hediyeler kıldır:

“Sana sırtımdan **birkaç kıl** veririm, darlandın mı kılları birbirine çalarsın, ben hemen gelirim. (Sakaoğlu, 2001: 312)

“Onu biz alamayız, ilerde bizim yedi başlı bir kardeşimiz vardır, o yapabilir. **Al şu kılı**, darda kalırsan yardıma gelirim. (Sakaoğlu, 2001: 415)

1.6.4. Halk Hikâyelerinde Olağanüstü Hediyeler

Çocuksuzluk motifi ve buna bağlı hediye olarak verilen elma halk hikâyelerinde de görülmektedir:

Yaşlı adam, onlara **iki elma** verdi. Ortadan bölmelerini, yarısını kendilerinin yemesini, yarısını da karılarına yedirmelerini söyledi. Sonra ekledi:

“Senin kızın olacak adını Zühre koy.” Vezire döndü: “ Sen de oğlunun adını Tahir.” (Sav, 1974: 49)

Sucayet Hanım döndü ihtiyar babaya:

—İhtiyar baba, şu kırk elli defayı bırakalım da ben saf gönlümle, temiz kalbimle bir sefer söylesem, kibleye dönüp bir besmele çeksem duam kabul olmaz mı, diye sordu.

—Olur, yavrum, dedi ihtiyar baba, cebinden bir elma çıkarıp Sucayet Hanım’a dedi ki:

—Yavrum, şu **elmayı** ikiye bölün, yarısını sen ye, yarısını kocan yesin. Sizin iki çocuğunuz olacak. Fakat ben gelmeden sakın onlara isim koymayın. Böyle dedi ve gözden kayboldu. İsmi de sormadılar. İhtiyar babanın adı kaldı Elmacı Baba. (Yılmaz, 2011b: 241)

“Kerem ile Aslı Hikâyesi”nde (Duymaz, 2001: 255) ve “Mahmut ile Nigar Hikâyesi”nde (Kaya, 1987: 93) derviş tarafından çocuğu olmayan padişaha elma verildiği şöyle görülmektedir:

“Senin derdinin dermanı budur ki, dünya üzerinde hiçbir evladın yoktur. Gel sana bir elma vereyim gene ve hanımına git.” (Duymaz, 2001: 255)

“Beyim şimdi ben sana bir elma verecem. Bu elmayı alıp götüreceğsin. Ahşamınan hanım sultanınan yatah odasına geldiinde elmayı tam ortasından kesecen. Yarisını gendin yiyece. Hanım sultanınan beraber galacan. (Kaya, 1987: 93)

Elma motifi, son olarak, incelenen halk hikâyelerinden “Asüman ile Zeycan” (1947: 3-4) hikâyesinde şu şekilde görülmektedir:

“İhtiyar da koynundan bir **elma** çıkarıp dört parça ederek iki parçasını hemen orada onlara ellerile yedirdi, diğer iki parçasını da ellerine vererek:
—Bunları da evinize dönünce hanımlarınıza yediniz. Allahüteâlâ size iki evlat ihsan eder. Bunlardan biri erkek, biri kız olacaktır. Hanginizin kızı olursa ötekinin oğluna verecektir. (1947: 3-4)

Olağanüstü hediyeler halk hikâyelerinde de görülmektedir. Bu hediyeler tıpkı masallarda olduğu gibi kahramana yardım etmek amacıyla verilirler. Buna örnek olarak “Kamer Tay” (Yılmaz, 2011a: 85) hikâyesi gösterilebilir. Burada verilen hediyeler sırasıyla yarım ekmek ve kamer taydır:

Hani o ekmeğin yarısını Pervane yemişti ya, Habibi Nacar, evliya, o kalan ekmeğin yarısını da Pervane’nin belindeki kuşağa bağladı:

—Şu **ekmeği** kuşağına al. Bir dertliye, bir yaralıya rastladığın zaman, eğer yarası dışardansa şöyle hafiften doğrarsın yarasına, Allah’ın izniyle ayağa kalkar. Ha, yarası içerdeyse doğrarsın, bir suyun içine döker, suyu içirirsin, Cenabı Allah ona da rahatlık verir, sağlık verir.
Pervane dedi ki:

—Baba, müsaadenle.

—Bir dakika yavrum, ekmeği aldın, şu **kamer tayı** da al. Bu kamer tay en nerede kalırsan kal, gir beyit söylediğin zaman hemen gelip seni bulur, dedi.

—Başka baba?

—Şunu da söyleyeyim: Gideceksin, senin önüne bir ormanlık çıkacak. O ormanda yaralı bir ceylan var, ok yarası almış, şu sana verdiğim ekmeği o ceylanın yarasına doğra, inşallah ayağa kalkar, seni o ormanlıktan geçirir. Kuşkanadın da olsa, yılan göbeğin de olsa o ormanlığı geçmen başka türlü mümkün değil.

—Hepsi bu kadar mı baba?

—Bu kadar yavrum. (Yılmaz, 2011a: .85)

1.6.5. Atasözleri ve Deyimlerde Olağanüstü Hediyeler

İncelenen atasözleri ve deyimlerde bu başlık altında ele alınacak hediye bulunamamıştır.

1.6.6. Dua-Bedduada Olağanüstü Hediyeler

İncelenen dua ve beddualarda bu başlık altında ele alınacak hediye bulunamamıştır.

II. BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA TÜRK HALK EDEBİYATI METİNLERİNDE GEÇEN HEDİYELEŞME

2.1. Türkülerde Hediyeleşme

Türkü ağırlıklı olarak ezgiye dayanan, insanların mutluluğunu, kederini, acısını dile getirdiği; aşk, sevdâ gibi sırlarını sembolik dille aşıkâr ettiği bir türdür. Kültürün temel unsurlarından olan türkülerde bir insanın karşı karşıya kalabileceği her türlü olayın işlendiği görülmektedir. Dolayısıyla türküler, nesilden nesile gelenek ve görenekleri aktarmak için önemli görevler üstlenmiş birer araçlardır.

Ali Yakıcı (2013: 21) türküyle ilgili olarak; “Türkülerde mertlik, yiğitlik, aşk, heyecan ve gizem vardır. Emek ve çile vardır. Doğa vardır, toprak, su, hava, ateş vardır. Hak ve haksızlık, doğruluk ve yalan vardır. Mitoloji, edebiyat, tarih felsefe, gelenek, görenek, hukuk ve töre vardır. Renk ve desen vardır. Güç ve enerji vardır. Canlı ve cansız vardır” diyerek türkünün konu olarak neleri kapsayabileceğine dair detaylı bir açıklama yapar.

Türkü, insan hayatında doğumdan ölüme kadar olan bütün süreçlerde yer alır. Çocuklukta ninni olarak görülürken sonraki dönemlerde kadınların ve erkeklerin her türlü duygularını ifade etmek için sığındığı bir liman olarak görülür. Genele bakıldığında ayrılığı, hasreti, gurbeti, doğumu, düğünü, ölümü ifade ettiği gibi özelden ikili ilişkiler bağlamında karşılıklı olarak beklentilerle istekleri, toplumun kadına ve erkeğe biçtiği rolleri ifade eder. Kısacası türküler kullanıldıkları her alanda kişilerin ve toplumların aynasıdır.

Türküler, özellikle cinsiyet bağlamında, karşılıklı ve karşılıksız duyguların, beklentilerin ifade edilmesi için kullanılmış bir türdür. Düzenleyicisi bilinmediği için türküler kadınlara mı yoksa erkeklerin mi söylediğini tespit etmek zor olmakla birlikte; bağlamdan ya da bahsedilen kişinin oluşturduğu imajdan hareketle türkü söyleyen kişinin cinsiyetini tahmin edebilmek bazen mümkündür. Cinsiyet tahmini kimi zaman türküde geçen bir isim vasıtasıyla olurken kimi zaman da bu çalışmanın konusu olan hediyeleşme geleneğinin kadın ve erkeğe atfedilen kalıplaşmış kabulleri vasıtasıyla olabilmektedir.

Ataerkil bir yapıya sahip olan Türk toplumunda geleneksel olarak erkeklik algısı, başarılı olması, güçlü olması, iktidar sahibi olması, duygularını asla belli etmemesi, mantıklı olması, ailesini geçindirmesi, ev içi işlerden uzak durarak ekonomik güç gerektiren şeyleri yerine getirmesi ve en önemlisi daima kadından üstün ve önde olması gerektiği şeklindedir (Genç, 2018: 17-18). Kadınlık algısı ise kamusal alanda erkeğe göre daha geri plandayken ev içinde her işi üstlenmesi gerektiğidir. Bunlarla birlikte kadın daha duygusaldır ve buna bağlı olarak erkeğe kıyasla mantığı daha geri plandadır, evi geçindirmek gibi bir yükümlülüğü yoktur. Kadın ev işlerini halletmekle, erkeğin gönlünü hoş tutmakla, varsa çocuğuna iyi bir şekilde annelik yapmakla mükelleftir (Gülendam, 2007:174; Ersöz, 2010: 178-180; Eliuz, 2011: 224). Görüldüğü gibi toplumun kadından ve erkekten beklentileri her alanda farklıdır. Buradan hareketle toplumun beklentileri ile istekleri kadının ve erkeğin rollerini şekillendirmede en önemli etkindir denilebilir. Bu şekillendirme türkülerde gerçekleştirilen hediyeleşmede de kendini göstermektedir.

Hediyeleşme, insanlar arasında sevgi yoksa oluşmasını sağlayan veya var olan sevgiyi pekiştiren bir unsurdur. “Bu Dünyada Muradıma” (TRT, 2000: 177) adlı türküde “Hedyesiz yar sevilmez” denilerek hediyein ilişkilerdeki önemi vurgulanmıştır. Bununla birlikte hediyeleşmenin, cinsiyet farkı gözetilmeden yapılması gerektiği de vurgulanmıştır. Yani hediye vermek sadece erkeğin ya da sadece kadının gerçekleştirmesi gereken bir eylem değil, her iki cinsin de karşılıklı olarak yapması gereken bir eylemdir. Türküde hediye alış verişinde cinsler arasında bir denklik olması gerektiği söylenmektedir.

Hediyeleşmenin iletişim işlevi düşünüldüğünde sevgililer için neden sürekli olarak tercih edildiği anlaşılabilir. Kadın ve erkek, yükledikleri sembolik anlamlarla karşı tarafa hediye gönderirler ve bunun karşılığında hediye beklerler. Örneğin, “Kızılıklar Oldu mu” (TRT, 2000: 555) adlı türküde karşılaşılan ilk hediye çoraptır. Çoraba karşılık gelen hediye ise kınadır. Hediyelere bakıldığında tercih edilen ilk nesne genellikle kadınların ev içinde ortaya çıkarabilecekleri bir ürün olan çorapken; buna karşılık gelen hediye ise kamusal alana ait olan, daha çok hediye etmek için erkeğin tercih edebileceği kınadır. Buradan hareketle verilen hediyelerde de cinsiyetin ve buna bağlı olarak rollerin önemli bir etkisi vardır denilebilir. Bu durumun alınan ve verilen hediyeler incelendikçe daha da netleşeceği görülecektir.

“Ak Fasulle Oldu Mu” (TRT, 2000: 15) adlı türküde verilen hediye pabuçtur. Bu hediyein bir erkek tarafından kadına gönderildiğini söylemek yanlış olmaz. Çünkü pabuç kadının bulunması gereken iç mekândan elde edilebilecek bir nesne değildir. Kamusal alanla ilintisi olan erkektir ve bu hediye bir erkek verebilir.

Koku, özellikle kadının güzelleşmesini sağlayan araçlardan birisi olarak günümüzde de kullanılmaktadır. Kadının süslenmesini, karşısındakine güzel gözükmelerini, beğenilmesini sağlayacak olan unsurlardan birisi olan koku “Al Kadifenin Topu” (TRT, 2000: 24) adlı türküde “Önümüzde bayram var / Yolla bir şişe koku” denilerek kadın tarafından karşıdaki erkekten istenmektedir. Bu hediyein istenmesinin sebebi kokunun güzelliği tamamlayıcı bir araç olmasıyla birlikte aslında kadının erkeğe güzel görünmesinin, onun ilgisini çekmesinin başat unsurlarından birisi olmasıdır. Türküden anlaşılmaktadır ki kadının rolü erkeğin gönlünü hoş tutmakken; erkeğin rolü ise görünürde kadının isteklerini yerine getirirken aslında kadının hediyeler aracılığıyla kendine hizmet etmesini sağlamaktır.

Kuşağın Türk kültüründe birçok sembolik anlama sahip olduğu bilinmektedir. “Değirmen Dört Dolanır” (TRT, 2000: 259) adlı türküde “Yâre bir kuşak aldım (le le Güllican) / Beline beş dolanır (le le Güllican)” ifadesinden hareketle hediye olarak tercih edilen kuşağın erkekten kadına verildiği söylenebilir. Bununla birlikte kuşağın yuva hâkimiyetini sembolize ettiği düşünüldüğünde, erkeğin yuva kurmak gibi bir isteği olduğunu ve bunu da hediyein taşıdığı sembolik anlamla kadına iletmeye çalıştığı söylenebilir. Ataerkil sistemin bir getirisi olan erkeğin duygularını açıkça belli etmemesi gerektiği düşüncesi, onun niyetlerini farklı yollarla göstermesine sebep olmuştur. Türküde görüldüğü gibi evlilik isteğini, hediyelerin taşıdığı sembolik anlamlar vasıtasıyla, kadının değil erkeğin belirtmesi de cinsiyetlere yüklenen rollerle ilişkilidir. Çünkü evlilik konusunda söz hakkı kadının değil erkeğindir. Belirleyici olan erkektir.

Düşünüş sistemine bağlı ve inançla birleştirilen bazı maddi unsurlar, bazı kültürel katmanlarda farklı güç yükleme kazanır ve bu objeler de armağan olabilirler (Akkayan, 2010:9). Bu objelerden birisi olan nazarlık “Evreşe Yolları Dar” (TRT, 2000: 349) adlı türküde “Benim yâre hediyem / Bir ufacık nazarlık” denilerek erkek tarafından sevdiği kadına hediye olarak verilmektedir. Sevilen kadının en güzel olduğunu vurgulamak için bu hediye verilmiştir. Kadın ya da erkek

cinsiyet fark etmeksizin güzellik ve yakışıklılık bakımından zirvede olmalıdır. T rk de de verilen hediye vasıtasıyla vurgulanan budur.

“Ey G lc  G llerin Satan” (TRT, 2000: 351) ve “Kalenin Bedenleri” (TRT, 2000: 504) adlı türkülerde de hediye olarak aşkın, sevginin sembolü olduğu düşünülen g l gönderilmektedir. Bu türkülerde hediyeleri kadın değil erkek göndermektedir. Bu da göstermektedir ki   ek k hem kadın hem erkek tarafından, günümüzdeki durumun aksine, hediye olarak tercih edilen bir nesnedir.

Yüzük Türk kültüründe nesilden nesile aktarılmış ve anlamı değişmemiş nadir kültür unsurlarındandır. Evliliğin sembolü olan yüzük “Gitti Gelirim Diye” (TRT, 2000: 413), “Gelemedim Emine’m” (TRT, 2000: 385), “Oğlan Adın Beydi (Mirze) (Nanay Havası)” (TRT, 2000: 627) ve “Elma Attım Nar Geldi” (TRT, 2000: 312) şeklinde türkülerde erkekler tarafından kadınlara hediye olarak verilmektedir. Hediye olarak verilen nesneler vasıtasıyla toplumda kadına ve erkeğe yüklenen rolleri görmek mümkündür. Şöyle ki, evlilik sürecinin başladığının somut göstergesi olan yüzüğün hediye olarak verilmesi, erkeğe yüklenilmiş bir görevdir. Kadının erkeğe bu amaçla ya da başka bir amaçla hediye olarak yüzük vermesi uygun değildir.    nk  gelenek, evliliğin sembolü olan yüzüğü takmayı, her alanda g   l  olan erkeğe bahşetmiştir.

Yüzük,  zerindeki kıymetli taşlara göre değişik adlarla anılır: Elmas yüzük, zümrüt yüzük gibi (Karpuz, 1991: 972). “Er Sabahtan Gavuştum Bir Geline” (TRT, 2002: 73) adlı türküde erkek “Bir yüzük yaptırdım cevahir taşlı / Taksın parmağına yadigâr olsun” diyerek sevdiği kadına hatıra olarak cevahir taşlı bir yüzük vermektedir. Evliliğin sembolü olan yüzük bu türküde kişilerin birbirini hatırlaması için kullanılan bir araç olarak görülmektedir. Dikkat çeken nokta ise yüzüğün yine bir erkek tarafından hediye edilmiş olmasıdır. Türkülerde hediye edilen yüzüğün erkek tarafından veriliyor olması hediyeleşme geleneğinde hediyelerin de cinsiyeti olduğunun bir göstergesidir.

“Gülüm Seni Alır Dağa Kaçarım” (TRT, 2000: 431) adlı türküde maddi olarak değeri yüksek olan zennin hediye olarak beklendiği anlaşılmaktadır. Fakat erkek bu hediyeyle alamamakla birlikte bunun yerine hediye olarak terlik alacağını belirterek karşı tarafın beklentisini tam olarak karşılamasa da bir şeyler yapabileceğini belirtmiştir. Bu da göstermektedir ki erkek, ilişki kurmak için, iyi ya

da kötü, hediye olarak kadına mutlaka bir şeyler vermek zorundadır. Ayrıca maddi değeri yüksek olan hediyelerin erkekten beklendiği de görülmektedir.

Tıpkı çiçek ve meyve gibi mendillerin de çeşitli sembolik anlamları vardır. Ayrılığı, hasreti, sevgiyi vb. pek çok duyguyu ifade etme özelliğine sahiptirler. “Aşam Dedim Aşamadım Dağları” (TRT, 2002: 15) adlı türküde mendil, erkek tarafından kadına hatıra olarak verilmektedir. Hatıra olarak verilen hediyeler daha çok manevi anlama sahip olan hediyelerdir.

Hediyeler sadece somut olarak verilebilen şeyler değildir. Sevgiliden gelecek olan herhangi bir şey, ne olduğuna bakılmaksızın, âşık tarafından hediye olarak kabul edilebilir. “Ben Mi Dedim Sana Güzel Olasın” (TRT, 2000: 132) adlı türküde de bu tarz bir durum söz konusudur. Âşık sevdanın bir hediye olduğunu ve bu sevdanın da bir kadından yadigâr olduğunu belirtmektedir. İncelenen türkülerde bu tarz soyut hediyeleri çoğunlukla kadının veriyor olması erkekten somut şeyler beklendiğinin göstergesiyken, kadının ise çaba harcamadan hediye verebileceğinin bir göstergesidir. Ayrıca bu durum erkeğin daha aktif olması gerektiği düşüncesinin metinlere yansımadır.

Sevgiliyi uzaktan görmenin bile âşık tarafından hediye olarak kabul edildiği (Önal, 2008: 104) düşünüldüğünde mektup sevgiliden gelen ve âşığı mutlu edebilecek olan bir hediyedir denebilir. Bununla birlikte âşık bazen bu hediyeyi de beğenmez ve “Aşağıdan Gelir Düveler Gibi” (TRT, 2000: 64) adlı türküde âşık “Kuru mektubunan gönül eylenez (eylenez) / Gelip gideninen bir selam gönder (gelinim güzelim)” diyerek sevgiliden hediye olarak selam ister. Türkünün bağlamı göz önüne alındığında bu hediye kadından erkekten istenildiği söylenebilir. Selam hediye olarak “Aman Ecel Aman Üç Gün Ara Ver” (TRT, 2000: 40) adlı türküde de erkekten kadına gönderilen bir hediye olarak görülmektedir. Dolayısıyla erkeğin vereceği her hediye kimi zaman maddi olarak bir değer taşımak zorunda değildir. Fakat bu durumu belirleyecek olan kadının beklentisidir. Eğer kadın toplumun kendisine işlediği düşünceleri geri plana atarsa hediye maddi olarak değerli olması onun için bir şey ifade etmeyecektir. Bu da göstermektedir ki hediyeleşme geleneğinde zaman zaman toplumun beklentilerine uygun düşmeyecek hediyeler de alınıp verilebilir.

“Kaleden İndim İniş” (TRT, 2000: 501) adlı türküde, erkek “Mendilim dolu yemiş (oh nenni nenni nenni derdim çok deliganlı) / Yâre koydum yememiş (oh nenni nenni nenni derdim çok deliganlı)” diyerek sevgiliye gönderdiği hediyein yemiş olduğunu belirtmektedir. Fakat kadın bu hediyeı beğenmeyip âşığın kendisini görmeyi istediğini belirtmektedir. Verilen hediyelerin bazen tarafları mutlu etmediğı ve daha fazlasını istedikleri de bu türküyle görülmektedir. Daha önce erkeğın hediye beğenmediğı bir durum görölmezken kadının gönderilen hediyeleri beğenmemesi gibi bir durum söz konusudur. Bu da kadının hediye alan, erkeğın hediye veren olduğunun göstergelerinden sayılabilir.

Yukarıda görüldüğü gibi hediyelerin beğenilmemesi sitem sebebiyken; “Gine Yeşillendi Germir Bağları” (TRT, 2000: 409) adlı türküde sevgiliden hediye gelmemesi “Bakarım erimez (erimez) dağların karı (hey)/ Bergüzar yollamış (da ağam aman) ellerin yâri (hey)” şeklinde âşığın sitem etmesine sebep olmaktadır. Bu sitem göstermektedir ki kadın ve erkek arasındaki ilişkide hediyeler önemli bir yere sahiptir ve ilişkinin devamlılığını sağlamaktadır.

Verilen hediyein azımsandığı için beğenilmediğı daha önceki türkü metinlerinde görülmüştü. “Defimin Delikleri” (TRT, 2000: 259) adlı türküde ise erkek tarafından hediye olarak verilebilecek olan altın tarak dahi kabul edilmemektedir. Bunun sebebi ise hediyeı alacak olan kadının aynı hislere sahip olmamasıdır. Verilmesi muhtemel hediyeı bakıldığında kadının güzelliğıyle ilintili bir hediye olduğu görülmektedir. Bu bir kez daha hediyelerin bir cinsiyeti olduğunu göstermektedir.

“Hayriye’ye Mendil Verdim Almadı” (TRT, 2000: 460) adlı türküde kadının ailesi tarafından erkek beğenilmediğı için hediyein reddedildiğı görülmektedir. Türküde hediyein reddedilme sebebi göz önüne alındığında, kadının evleneceğı ya da bir şeyler hissedeceğı kişiyi seçme konusunda da söz sahibi olmadığı görülmektedir. Bu konuda sessiz kalmak da yine toplumun kadına yüklediğı rollerden birisidir.

Hediyeleşme yalnızca çiftler arasında değil aile arasında da gerçekleşen bir eylemdir. “A Kızım Sana Potin Alayım Mı?” (TRT, 2000: 2) adlı türküde babadan kızına hediye olarak alınan şeyler sırasıyla şu şekilde görülmektedir: Potin, küpe ve yüzük. Benzer hediyeler “Kızım Sana Fistan Aldım” (TRT, 2000: 555) türküde de

görülmektedir. Bu türküde de sırasıyla verilen hediyeler fistan ve fotindir. “Kızım Sana Fistan Aldım Vardı M’ola” (TRT, 2000: 555) adlı türküde ise verilen hediyeler fistan, terlik ve rastıktır. Son iki türküde ilk türküden farklı olarak hediyelerin anne tarafından mı yoksa baba tarafından mı alındığı bilinmemektedir. Fakat kadın ve erkeğe yüklenen roller doğrultusunda, dışarıyla ilintili olan ve maddiyatı ön plana çıkaran bu hediyelerin baba tarafından kızlarına hediye edildiğini söylemek yanlış olmaz.

Hediyeleşme geleneğinde birbirlerine hatıra olarak bir şeyler hediye eden yalnızca sevgililer değildir. “Hasta Düştüm Tutmaz Elim Kalem” (TRT, 2002: 104) adlı türküde görülmektedir ki erkek evlat babasına hatıra olarak bir resim bırakmıştır. Bu resim evladın yokluğunda hasret gidermek için kullanılacaktır. Erkeğe yüklenen roller arasında duygularını gizleme olduğu düşünüldüğünde gelenekte erkeklerin de zaman zaman kendilerine yüklenen roller dışına çıkabileceği görülmektedir.

Sevgililer ve aile arasında alınıp verilen hediyein yanı sıra bir de tanrıya sunulan hediyeler vardır. Bunlar istenilen şeyin gerçekleşmesi için adanan hediyelerdir. Bu tarz hediyelerle üç türküde karşılaşmıştır. Verilen hediye ise tanrıya sunulan kurbanlardır. Adanan kurbanın sayısı ne kadar çoksa istenilen şeyin gerçekleşeceğine dair inanç o kadar kuvvetlidir. Türkülerde adak adanmasının yegâne sebebi sevgiliye kavuşma isteğidir ve adağı adayanlar erkektir. Burada bir kez daha görülmektedir ki maddi olarak sorumluluk gerektiren hediyeler gelenek çerçevesinde daima erkekten beklenmektedir. Kadın ise ekonomik bağımsızlığı olmadığı için geri plandadır.

“Kalın” (başlık) damat veya çok defa ailesi tarafından kızın ailesine yapılan bir “evlilik ödemesi” olarak tanımlanabilir. Kalın, akrabalık yolu ile birleşecek olan ailenin sosyo-ekonomik statülerini sembolize etmenin yanı sıra gelin ve damat aileleri arasında bağ kurarak evliliğin daha istikrarlı olmasını sağlamak amacı güder (Erdentuğ, 1974: 69-70; Aktaran, Koçak, 2006). Başlık parası erkek tarafından, evlenilecek olan kadının ailesine yapılan hibedir, bağıştır. Hediye kavramını tanımlarken bu kavramlar da kullanıldığı için başlık parası geleneğini de hediyeleşme kültürü içinde ele almak mümkündür. “Bacadan Gel Bacadan” (TRT, 2000: 95) adlı türküde “Dök akçeni al beni (ara dara el oğlu) / Kurtulam bu acıdan (gaderi gara gaderi el oğlu)” ifadesinden de anlaşıldığı üzere kadının sevdiği

erkekten istediği elindeki akçelerini döküp onu almasıdır. Burada başlık miktarı belli olmamakla birlikte sevilen kişiyle bir yuva kurabilmek için verilmesinin kesin olduğu görülmektedir. “Asker Oldum Vatana (Zalif’im)” (TRT, 2000: 58) adlı türkü de yine bir kadın tarafından söylenmiştir. Burada kadın “Babam beni verecek (Zalif’im) / Yüzbin başlık parası (Zalif’im)” diyerek bir önceki türküde olduğu gibi âşığına başlık parası miktarını haber vermektedir. Bununla birlikte kadının evleneceği kişiyi istemediği de anlaşılmaktadır. Fakat gerekli başlık parasını verdiği için evlenmek zorundadır. Kadının geleceği konusunda söz sahibi olmaması, evleneceği kişiyi rahatlıkla söyleyememesi yine toplum tarafından kadına öğretilmiş bir şeydir.

“Mendilimin Ucuna Sakız Bağladım” (TRT, 2000: 594) adlı türkünün söyleyeni belli olmasa da evlilik için gerekli olan başlık parası miktarının beş yüz lira olduğu belirtilmektedir. “Ağasar’ın Balını” (TRT, 2000: 8) adlı türküde ise daha önce görülen türkülerin aksine alınan başlık parası bir bağ pırasa olarak görülmektedir ve türküde bu bir erkek tarafından ifade edilmektedir. Genele bakıldığında başlık parasını belirleyen esas etmen kız çocuğuna sahip olan ailenin maddi durumudur.

Başlık parasının beğenilmeyip kızın verilmediği durumlar da söz konusudur. Bu durum “Sarı Kız Dediğin İnce Bir Kızıdır” (TRT, 2000: 675) adlı türküde görülmektedir. Erkek tarafından dile getirilen bu türküde başlı olarak beş yüz liranın beğenilmediği açıkça belirtilmektedir.

“Yola Çıktım Mardin’e” (TRT, 2000: 801) ve “Gider Oldum Padişahım Ben İslimye Şehrine” (TRT, 2000: 400) adlı türkülerde ise erkekler gerekli başlık parasını biriktirmek için gurbete giderler. Bu türkülerde istenilen başlık parası sırasıyla kırk bin lira ve yüz bin altındır.

Evlilik söz konusu olduğunda toplumun kadından beklediği gerek evlilikten önce gerek evlilik esnasında kadının yalnızca namuslu olması, evine ve eşine sadık olması gerektiği; erkekten öncelikli olarak beklenen şey gerekli maddi unsurları sağlamasıdır. Ayrıca türkülerde görülmektedir ki; başlık parası geleneğinin bir getirisi olarak kadının metalaştırılmış ve parayla alınıp satılan eşyadan farksız hale getirilmiştir. Bunda içinde bulunulan kültürün etkisi oldukça fazladır. Buradan hareketle toplumun kadına baba evindeyken bir yük, gelin giderken ise bir eşya

gözüyle bakıldığını söylemek pek de yanlış olmaz. Kadın bu konumdayken erkek de toplumun nazarında ailesinin reisi olarak yüceltilmektedir.

“Ben Beyimi Uyandırdım” (TRT, 2000: 125) adlı türküde verilen hizmetin karşılığı olarak bahşiş istenmektedir. Miktarı bilinmemekle birlikte bahşişin istendiği kişi erkektir. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında evin dışındakilerle, yani maddi olarak harcama yapılması gereken şeylerle, erkeğin ilgilenmesi gerektiği düşüncesi hediyeler vasıtasıyla bir kez daha kendisini göstermektedir.

Ödül, bir işin başarılmasının karşılığında verilen hediyedir. “Gapudan Girdim Şamdan” (TRT, 2000: 368) ve “Sofu Dibinde Kuzu” (TRT, 2002: 165) adlı iki türküde benzer şekillerde görülmektedir. Kaybolan sevgiliyi bulacak olana verilecek olan ödüller sırasıyla ilk türküde yüzlük altın, ikinci türküde bin altın olarak görülmektedir. Türkünün genelinden hareketle ödülleri verecek olan kişinin erkek olduğunu söylemek mümkündür. Miktarı maddi açıdan yüksek olan hediyelerin erkek tarafından verildiği, bu türkülerde de bir kez daha görülmektedir. Bu da ekonomik gücün erkeğin elinde olduğunun bir göstergesidir.

Hediyenin en yozlaşmış biçimi olan ve günümüzde hayatın olağan akışına yerleşen rüşvet türkülerde de görülmektedir. İncelenen türkülerin iki tanesinde görülen rüşvet erkek tarafından verilmekte ya da erkekten istenilmektedir. “Akan Sular Ben Olsam” (TRT, 2000: 17) adlı türküde “ Sarı lira verelim gandırılım / Yönünü de bu tarafa döndürelim” denilerek erkek tarafından sevilen kadını ikna etmek için rüşvet olarak sarı lira vermeyi planlanmaktadır. “Hacı Sarıklı Molla” (TRT, 2000: 440) adlı türküde ise kadın “Beşibirlik takmadan / Yar yanına gelmem ben” diyerek erkekle görüşmek için istediği rüşvetin beşibirlik olduğunu açıkça ifade etmektedir. Buradan hareketle türkülere yansıyan yönüyle rüşveti Türk toplumunda erkeklerin verdiği söylenebilir. Bunun böyle algılanmasının sebebi de yine kadına ve erkeğe yüklenen rollerdir. Erkek dışarıda olduğu için, işlerini halletmek zorunda olduğu için ve ekonomik gücü elinde tuttuğu için maddi olarak gerçekleştirilebilecek bütün eylemler erkek tarafından beklenmektedir.

“Evlerinin Ögü Mermer Döşeli (Zeynel’im)” (TRT, 2000: 341) adlı türküde “Zeynel’e yaptırdım altundan kaşuğ” ve “ Zeynel’e yaptırdım altundan tarak” sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla hediye veren taraf kadındır. Hediyelerin maddi değerlerinin yüksek olması karşındaki kişiye verilen önemi göstermenin bir yoludur.

Diğer türkülerden farklı olarak bu türküde kadın maddi açıdan değerli hediyeler vermektedir. Ayrıca bu hediyeler erkeğe tahsis edilen kamusal alana ait hediyelerdir. Bu da göstermektedir ki nadir de olsa kadın kültürün belirlediği sınırların dışına çıkılabilir, ona uygun olmadığı düşünülse de duygularını ifade edebilir.

“Kavakta Kurudu Dallar (Mavilim)” (TRT, 2000: 533) adlı türküde kadından erkeğe gönderilen hediye olarak kavurga görülmektedir. Hediye olarak kavurganın tercih edilmesi kadının alanının ev içi olduğunun göstergesi olduğu gibi bu durumu kabullenişin de bir simgesidir. Ayrıca ev içi alanda üretilen ve erkeğe verilen hediyeler, kadının bulunduğu alanda yetenekli olduğunu göstermesinin de bir yoludur.

Kadından erkeğe gönderilen hediyeler arasında olan çiçek, “Akpınar Yapısına” (TRT, 2000: 16) adlı türküde “Emine’m çiçek yollamış / Uyandım kokusuna” şeklinde görülürken; “Süpürgeyi Boyadım” (TRT, 2000: 711) adlı türküde “Emine’m çiçek yollamış / Koyun güden çobanlar” şeklinde görülmektedir. Gönderilen çiçeğin ne olduğu bilinmese de kadın tarafından gönderildiği kesindir. Çiçeğin sevgiyi ifade etmek gibi sembolik bir anlam taşıdığı düşünüldüğünde kadın sevdiği adama olan sevgisini göstermek için bu hediyeği göndermiştir denebilir. Kadının bu şekilde kendi duygularını bir erkeğe ifade etmesi ona yüklenen rollerin dışında kalmaktadır. Çünkü kadın seçen değil seçilen konumundadır. Fakat burada bu durum farklılık göstermektedir. Dolayısıyla zaman zaman geleneğin dayattığı rollerin dışına çıktığı durumlar vardır demek yanlış olmaz.

Elma sembolik anlamı oldukça yoğun olan bir meyvedir. Bolluk ve bereketi simgelemesinin yanı sıra sevgilinin al yanaklarına da benzetilir. “Al Elma Gönül Alma” (TRT, 2000: 22) adlı türküde sevgilinin gönlünü kazanmak için hediye olarak elmanın tercih edildiği görülmektedir. Türkünün ilerleyen kısımlarındaki “Dağı dolaşan oğlan/ Dolaşıp aşan oğlan / Hasretine yanaram / Tezce kavuşak oğlan” sözlerinden hareketle hediyeği gönderenin kadın olduğu anlaşılmaktadır. Görülmektedir ki kadın yine kedisine ait olan uzamdan sembolik anlamı yoğun bir hediye göndermeyi tercih etmiştir. Bu türküde de yine geleneğin dışına çıkmış ve erkek kadın tarafından sevgili olarak seçilmiştir.

Ayva ve nar da tıpkı elma gibi çeşitli sembolik anlamlara sahiptir. “Kalanın Ardında Ekerler Küncü” (TRT, 2000: 498) ve “Kalenin Dibinde Bir Daş Olaydım”

(TRT, 2000: 505) adlı türkülerde kadın hediye olarak sevdiği erkeğe bu iki ürünü göndermektedir. Bu ürünlerin kadın tarafından tercih ediliyor olmasının ilk sebebi kadının eve bağlı olması iken; ikinci sebebi de kendini semboller vasıtasıyla hatırlatma isteğidir. Çünkü hem nar hem ayva sevgilinin çeşitli uzuvlarını hatırlatan meyvelerdir (Bayar, 2004: 2; Gülhan, 2008: 351). Buradan hareketle kadınların vermek için tercih ettiği bazı hediyeler, hem kendilerince kolay ulaşabilecek nitelikte hediyelerdir hem de kendi güzelliklerini ima eden, vücudunu simgeleyen hediyelerdir. Yine buradan yola çıkarak, kadının erkek tarafından arzulanan bir nesne olduğu, kadının da kimi zaman toplum tarafından kendine biçilen bu “nesne olma” rolünü içselleştirerek erkeğe buna uygun hediyeler verdiğini söylemek mümkündür.

Kadının hediye olarak erkeğe verdiği hediyelerden birisi de saçının telidir. Aşağıdan Gelir Hozalı Gelin” (TRT, 2000: 64), “Kahraman Da Benim Yârim Kahraman” (TRT, 2002: 116) ve “Taze Haber Geldi Dostun Elinden” (TRT, 2002: 174) adlı türkülerde hatıra olarak saç telinin kadın tarafından erkeğe verildiği görülmektedir. “Sabahtan Cemalin Seyran Eyledim” (TRT, 2002: 156) adlı türkûde ise “Dedim ver bergüzar telinden dilber” denilerek saç teli bizzat erkek tarafından hatıra olarak kadından istenilmektedir. Kadının verdiği ve manevi değeri olan bir başka hediye olan çember “Köprüden Geçer İken” (TRT, 2000: 563) adlı türkûde “Başındaki çemberi / Bana hediye bırak” denilerek erkek tarafından kadından istenilmektedir. Burada da bir kez daha görülmektedir ki kadının verdiği ya da kadından beklenen hediyeler manevi olarak değerliyken; erkeğin verdiği ya da vereceği hediyeler maddi olarak değerlidir. Hediyelerin bu şekilde sınıflandırılması kadının özel alanda, erkeğin ise kamusal alanda yer aldığı düşüncesinin yansımasıdır. Erkek kamusal alanda olduğundan ekonomik gücü elinde bulundururken kadın için bu durum söz konusu değildir. Dolayısıyla verdiği hediyeler de kendi alanına ait olmak zorundadır. Ayrıca başka hediyeler istense de kadının hem alanının sınırlı olması hem de ekonomik gücünün olmaması zaten bunu imkânsız kılacağından erkeğin de kadının da elindeki fırsatı en iyi şekilde değerlendirmeye çalıştığı görülmektedir.

Alınan iyi bir haber karşılığında verilen hediye olarak ele alınabilecek olan müjdelik, “Şak Şak Öter Kemerim” (TRT, 2000: 714) adlı türkûde sevdiği adamın geldiği haberinin verilmesi karşılığında kadın tarafından verilen bir kemer olarak görülmektedir. Verilen hediyeye bakıldığında kadın sahip olduğu bir şeyi, kendinden

bir parçayı hediye etmektedir. Hediye için ekstra bir çaba harcaması gerekmemektedir. Elde olanı vermesi yeterlidir. Şayet burada müjdeliği verecek olan kişi erkek olsaydı elinde var olanın en iyisini en güzelini yapmak zorundaydı. Çünkü toplumun erkekten beklentisi her zaman budur. “Ben Pınara Varmışem (Arzu-Kamber)” (TRT, 2000: 132) adlı türküde de âşıklar karşılıklı olarak türküyü söylemektedir. Müjdelik olarak ise sevgili âşığına kendisini vereceğini söylemektedir. Bir kez daha görülmektedir ki kadın hediye vereceği zaman hep kendinden vermektedir. Hatta öyle ki kimi zamanlar kendisini bile hediye olarak vermektedir.

Kadına erkek tarafından verilen hediyeler; kına, pabuç, koku, kuşak, nazarlık, gül, yüzük, cevahir taşlı yüzük, yemiş, altın tarak, potin, küpe, fistan, terlik, çeşitli miktarlarda para ve altın olarak görülmektedir. Erkeğe kadın tarafından verilen hediyeler ise çorap, saç, ayva, nar, elma, çiçek, çember, altın tarak, altın kaşık ve kavurgadır.

Kadının sosyal konumu verdiği hediyelerin kapsamını da belirlemektedir. Türkülerde ev içi üretimde ortaya çıkan ürünlerin kadınlar tarafından hediye olarak verildiği görülmektedir.

Erkeğin kadına verdiği hediyeler incelendiğinde, verilen hediyelerin yine sosyal konumla alakalı olduğu görülecektir. Erkeğe yüklenen kalıp yargılar daha çok kamusal alanda olması ve ailesinin geçimini sağlamasıdır. Verilen hediyelerde ailenin geçimiyle alakalı bir durum tespit edilemese de genellikle kamusal alanda ulaşılabilecek, ekonomik gücü yansıtacak hediyeler tercih edildiği görülmektedir. Ayrıca incelenen türkülerde görülmektedir ki hediye alan taraf kadın olduğunda kimi zaman maddi değeri yüksek olan hediyeler açıkça istenmektedir. Hatta hediyelerin beğenilmemesi bile söz konusudur. Fakat erkeklerde böyle bir durum söz konusu değildir. Bunun sebebini kadına ve erkeğe işlenen kalıp yargılara bağlamak mümkündür. Toplum tarafından, kadının karşısındaki kişi erkekse hemen ikna olmaması, nazlanması gerektiği düşüncesi küçüklükten itibaren kadına verilir. Erkeğe ise kadını ikna etme görevi düşmektedir. İşte bu durum hediyeleşme geleneği üzerinden türkülerde de kendisini göstermektedir.

2.2. Mânilerde Hediyeleşme

Anonim halk şiirinin en küçük nazım biçimi olan mâni, “atma türkü”, “imece türküsü”, “dömbek türküsü” (Demir, 2013:2) gibi isimlerle anılmaktadır. Özellikle birbirleriyle iletişim kurmakta zorluk çeken sevgililer arasındaki en önemli iletişim aracıdır mâniler. Mâninin ifade gücünden faydalanarak kadınlar ve erkekler hissettiklerini aktarma fırsatı bulmuşlardır. Kadınla erkeğin kapalı toplum kuralları gereği konuşup bir araya gelmeleri belli ortamlarda olabilirdi. Mâniler, çeşitli törenlerde, eğlencelerde, toplantılarda, inanış ve âdetlerin arasında ve mektuplara yazılan rumuzlu mânilerle haberleşme gibi bir işlev de üstlenmiştir (Başgöz, 1986: 225). Mânilerde en sık kullanılan tema sevgili ve ona duyulan aşktır. Özellikle iletişim kurmak için kullanıldığından ele alınan konular sevgiliye duyulan hasret, evlenme isteği, evlenme için gereken koşulların neler olduğu vb. konulardır.

Türkülerde olduğu gibi, mânilerde işlenen konular da toplumun duygu ve düşüncelerini, içinde bulunulan durumu yansıtmaları bakımından önemlidir. Mâniler halk edebiyatı türleri arasında kadınlar tarafından yaratılıp söylenen türler arasındadır. İncelenen mâni metinlerinde hediye bekleyen ya da açıkça hediye isteyen tarafın kadın olması da bu durumu destekler niteliktedir. Hediye bekleyen tarafın çoğunlukla kadın olması erkeğe atfedilen ekonomik gücü elinde bulundurma rolünün bir yansımasıdır.

Mânilerde yüzük (Akalin, 1972: 308; Demir, 2013: 138, 158, 336; Göksu, 1970: 43, 98; Oktürk, 1985: 52, 202, 436, 486) hediye olarak en sık tercih edilen nesne olarak görülmektedir. Kimi zaman yalnızca yüzük olduğu belirtilirken kimi zaman da yüzüğün gümüş ya da altın olduğu vurgulanır. Bu, hediye veren kişinin maddi durumunu simgelediği gibi hediye verilen kişinin değerli olduğunun bir göstergesi olarak ele alınabilir. İncelenen metinlerde yüzüğü hediye eden ya da hatıra olarak veren taraf erkektir. Kadının bir erkeğe hediye olarak yüzük vermesi uygun olmayacaktır çünkü yüzük evliliğin sembolüdür. Toplumda erkek evin revidir, kadının kontrolü daima erkekte olmalıdır düşüncesi hâkim olduğundan evlilik sembolü olan yüzüğün erkek tarafından kadına verilmesi gerekmektedir. Erkek egemen güç olduğu için başka türlü düşünülemez. Ayrıca evlilik söz konusu olduğunda kadının söz hakkı yoktur. Çünkü ona yüklenen roller içinde evleneceği kişiyi belirlemesi gibi bir durum söz konusu dahi değildir.

Altın taşıdığı değer bakımından hediyelerde vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Mânilerden anlaşıldığı kadarıyla da kadınlara verilen hediyelerin başında gelmektedir. Altın içerikli hediyelere bakıldığında armudiye ve beşibirlik (Akalin, 1972: 74; Oktürk, 1985: 233) olduğu görülmektedir. Diğer hediyelerde olduğu gibi erkek tarafından sevdiği kadına hediye olarak verilmektedir. Hediye olarak altının verilmesi kadının gözünde erkeğin otoritesini sağlamlaştırırken; erkeğin gözünde de kadını ikna etmek için bir araç olarak görülebilir. Seçilen hediyelerin toplumun kadına ve erkeğe yüklediği, öğrettiği roller çerçevesinde olduğu görülmektedir. Kadının ve erkeğin isteklerini belirleyen çevredir. Erkekten beklenti her zaman daha yüksek olduğu için vermesi gereken hediyeler de beklentiyi düşürmeyecek boyutta olmalıdır ki toplum içindeki konumu sarsılmasın.

Hediye olarak verilen nesnelerden birisi de kuşaktır (Oktürk, 1985: 288; Elçin, 1990: 76; Göksu, 1970: 138; Oktürk, 1985: 281). Mâni metinlerinde hediye olarak verilen kuşakların bir kısmı giyim kuşamın bir parçası olarak görülürken bir kısmının da kadınlığa geçişi simgeleyen kuşak olduğu anlaşılmaktadır. Her iki türde de hediye veren erkektir. Özellikle kadınlığa geçişin sembolü olan kuşağın hediye edilmesi erkeğin niyetinin evlilik yönünde olduğunu bir göstergesidir. Verilen hediyeler evlilik yolunda ilerlemek için bir mesaj taşımaktadır ve bu mesajı veren genellikle erkektir, erkek olmak zorundadır. Bunun sebebinin toplumun kadına ve erkeğe yüklediği rollerden kaynaklı olduğu açıktır.

Elmas küpenin de (Oktürk, 1985: 377; Akalin, 1972: 128) hediye olarak verildiği görülmektedir. Hediye veren taraf erkektir. Erkeğin maddi durumu belli eden hediyeler vermesi ekonomik gücünün yerinde olduğunu gösterme çabası olarak algılanabilir. Bunun gösterilmek istenmesinin sebebi ise yine toplumdur. Erkek her anlamda gücünün yerinde olduğunu göstermelidir ki toplum tarafından iyi gözle bakılsın. Kadının buradaki rolü ise anlaşıldığı kadarıyla uyumlu olmak, verilen hediye kabul etmektir.

Erkeğin kadına verdiği bir başka hediye şingirdaklı pabuç (Akalin, 1972: 52) olarak görülmektedir. Erkeğin bu hediye yaptığını belirtmesi kamusal alana hâkim olduğunu gösterirken; kadına verilen hediyein gösterişli olduğu düşünülünce burada kadına yüklenen rolün güzel gözükmesi olduğu anlaşılabılır. Mâniden

hareketle kadına yüklenen güzel olmak rolünün erkeğin sağladığı olanaklarla elde edildiği anlaşılmaktadır.

Çiçek hediye olarak ulaşılabilecek en kolay nesne olsa da taşıdığı sembolik anlamlar bakımından tercih edilmektedir. Çiçeğin bir türü olan gülün (Akalin, 1972: 65) mânilerde hediye olarak verildiği görülmektedir. Hediye olarak gül erkek tarafından kadına verilmektedir.

Kadının güzelliğini tamamlayacak olan unsurlardan birisi olan kokunun (Akalin, 1972: 216) mânide hediye olarak kadın tarafından erkekten istenildiği görülmektedir. Mâniden anlaşıldığı kadarıyla koku zor ulaşılan ve maddi alım gücü gerektiren bir şey olduğu için istenilmektedir. Kadın ve erkek rollerinin kesin bir şekilde işlenmiş olduğunu ve bunun da metinlere yansıdığını söylemek mümkündür. Burada erkeğin rolü kadının isteklerini yerine getirmekken; kadının rolü ona öğretildiği gibi isteklerini gerçekleştirme için erkekten talepte bulunmaktır.

Kadının rolü, geçmişte de günümüzde de içinde bulunulan koşullar ne olursa olsun namusuna leke getirmeden hizmet etmek olarak öğretilmiştir. Güzel gözükmek zorunda olmak da yine bu hizmetlerden birisidir. Güzelleşmeyi sağlayan pek çok unsur vardır. Bunlardan birisi de aynadır (Akalin, 1972: 252; Demir, 2013: 273). Kadın aynanın karşısına geçtiğinde kendi güzelliğinin farkına varır ve bunu istediklerini elde etmek için erkeğe karşı kullanır; kullanması gerekir çünkü ona bu öğretilmiştir. İncelenen mânilerin iki tanesinde hediye olarak aynanın tercih edildiği görülmektedir. Hatta bu hediyeler tercih edilmemiş direkt kadın tarafından sevginin ispatı olarak erkekten istenmiştir. Hediyeleşme geleneğinde, beklenen hediye açıkça belirtilmesi ayıp olarak kabul edilir. Fakat metinlerden hareketle, gelenek bağlamında hediye isteğinin dile getirilmesi ayıp karşılanmamaktadır. Aksine istenilen şeyin yapılmaması kişinin statüsünü düşürmektedir.

Hediyenin tanımlarından hareketle hatıra olarak verilen nesneler de hediyeleşme geleneğinin içinde kabul edilebilir. Âşıklar arasında iletişimi sağlayan mektup (Oktürk, 1985: 161) hatıra olarak bir mânide görülmüştür. Mâniden hareketle bu hediyeyi erkeğin kadına verdiğini söylemek mümkündür.

Hediye vermek kişinin statüsünü belli etmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Mânilerde bunun yanı sıra sevgiyi göstermenin de en önemli yollarından

birisidir. Ulaşılması zor şeylerin hediye edilmesi de kişinin karşısındakine verdiği önemi göstermektedir. Mânide hediye olarak kadın tarafından erkekten istenilen şey kâğıtlı şekerdir (Elçin, 1990: 131). Bu hediye hem erkeğin kadına olan sevgisini hem de statüsünü ispatlayacaktır. Buna ek olarak kadına da kendini özel hissettirecektir. Toplumsal cinsiyet bağlamında düşünüldüğünde kamusal alanla ilişkilendirilen kâğıtlı şeker özel alanda hapsolmüş kadın tarafından istenmektedir. Kamusal alana ait olan nesneler, daha çok kadın tarafından hediye olarak beklenmektedir.

Hediye olarak erkekten kadına verilen nesnelerden birisi de fildişi taraktır (Akalin, 1972: 137). Bilindiği gibi fildişi oldukça değerli ve elde edilmesi zor bir nesnedir. Hediye olarak tercih edilmesinin sebebi de budur. Yine görülmektedir ki erkeğin gücünü ve prestijini ortaya koyan bir hediye tercih edilmiştir.

Erkekten kadına verilen hediyeler arasında acem şalı (Göksu, 1970: 323) da görülmektedir. Bilindiği gibi acem şalı değerli bir eşyadır. Hele de günümüzde olduğu gibi elde edilmesinin kolay olmadığı düşünüldüğünde sevilen kişiye hediye edilebilecek önemli nesnelerden birisi olması gayet normaldir. Verilen hediye değerli bir eşya olması erkeğin kadına verdiği değerini gösterirken aynı zamanda erkeğe yüklenen ekonomik gücün yerinde olması gerektiği rolünün yerine getirildiğinin de bir göstergesidir.

Mendilin taşıdığı sembolik anlamlardan daha önce bahsedilmişti. Ayrıca şıkların duygu, düşünce ve isteklerini karşılıklı olarak ifade etmek için mendili bir araç olarak kullandıkları da (Srr, 1996) bilinmektedir. Mânide hediye olarak tercih edilen mendilin (Akalin, 1972: 26) iftler arasında bir nişan olduğu görülmektedir. Mendilin hediye erkek tarafından kadına verildiği tespit edilmiştir. Maddi olarak bir değer olmasa da manevi olarak bağlılığı simgelediği için hediye olarak mendil tercih edilmiştir. Erkek bu hediye kadına vererek ona bağlı olmasını istediğini belirtmiştir. Buradan hareketle erkeklerin kadınların üzerindeki hâkimiyeti onlara verdiği hediyeler vasıtasıyla sağladığını söylemek mümkündür.

Hediyeler alan ve veren tarafın üstünlüğünü göstermesi bakımından birer semboldrler. İncelenen mânilerde bu durum görülmektedir. Hediye olarak verilen nesne bileziktir (Oktürk, 1985: 446) ve erkekten kadına verilmiştir. Bu mânide verilen hediye kadınlar arasında bir kıskandırma mekanizması olarak kullanılmış ve hediye sahibi olan taraf karşı taraftan üstün olduğunu göstermeye çalışmıştır. Erkek

hediyeler aracılığıyla kadına karşı üstünlüğünü elde tutmaya çalışırken; kadın yine bir başka kadına karşı üstünlüğü elde tutmaya çalışmaktadır. Erkeğe karşı üstünlük sayılabileceğini düşünmemektedir. Mânide karşılaşılan durum, kadın yalnızca kendisi gibi özel alana hapsolmuş kadına üstünlük sağlayabilir ve bunu da erkek vasıtasıyla yapabilir düşüncesinin metinlere yansımadır.

Hediyeyi gönderen-alan kişinin cinsiyeti ve hediye ne olduğu bilinmese de mânide (Oktürk, 1985: 448) hediye göndermenin sevilmeyen insanları kışkandıracağı vurgusu yapılmaktadır. Bu da bir kez daha göstermektedir ki kadın-erkek cinsiyet önemsiz olmakla birlikte hediyeleşmenin içinde bulunmak önemli bir güç göstergesidir.

Geçiş dönemleri hediyeleşmenin en yoğun olduğu dönemlerdir. Bu durum mânilerde de kendisini göstermektedir. İlk geçiş dönemi olan doğum sırasında verilen hediyeler altın beşiktir (Göksu, 1970: 202, Akalın, 1972: 21). Hediyeler erkek tarafından verilmektedir. Altın içerikli olması erkeğin kadın ve toplum karşısındaki gücünü pekiştirir niteliktedir.

Kadın tarafından erkekten istenilen hediyelerin çoğunlukla altın içerikli olduğu ya da maddi değeri yüksek olan nesneler olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bazen mânilerde (Akalın, 1972: 21) istenilen hediye altın olmasına rağmen erkeğin bunu gerçekleştirmediği ve kadının bunun yerine başka hediyelere de razı olduğu görülmektedir. Bunu da kadının yumuşak başlı olması gerektiği düşüncesinin metinlere bir yansıması şeklinde okumak mümkündür.

İlişkilerin temelini oluşturan hediyeleşmede hediyeyi almak değil vermek önemlidir. Bu kişinin itibarını güçlendirdiği gibi karşıdaki kişiyle ilişkiyi sağlama almanın da bir yoludur. Mânilerde de vermenin önemli olduğu görülmektedir. Bu durumun açıkça anlaşıldığı mânilerde (Demir, 2013: 290) hediye olarak istenilen nesneler acı soğan ve helvalık undur. Hediyeler kadın tarafından bir erkekten istenmektedir. Makbul olan hediye maddi açıdan pahalı olan olsa da burada görülmektedir ki eğer pahalı hediyeler alınamıyorsa başka şeylere de razı olunabilir. Bu da hediyeleşme geleneğinde, beklentinin karşılanması gerektiği düşüncesini pekiştirir niteliktedir. Bu durumu kanıtlar nitelikte olan bir diğer mânide de (Akalın, 1972: 387) verilen hediye çürük elmadır ve burada da önemli olan hediye sıfatıyla bir şeyler verebilmiş olmaktır.

Adak olarak tanrıya sunulan hediyeler kurban, koç, kara koç (Demir, 2013: 39, 132; Oktürk 1985: 36, 162, 237; Akalın, 1972: 288) olarak görülmektedir. Mânilerde adağı adayanlar erkektir. Hatta bazıları üç, yedi ve çifte kurban adadıklarını belirtmişlerdir. Burada tanrının inayetini kazanmanın yanı sıra erkeğin topluma maddi gücünü göstermiş olmak için de çeşitli sayılarda adaklar adadığı görülmektedir. Ayrıca kadının adak adadığının görülmemesinin sebebi de bu işin bir cinsiyetinin olduğunun ve kadının dış mekânlarda faaliyetinin olmadığı bir göstergesidir.

Kadın, erkeğine çocuk yapmakla ve onun cinsel ihtiyaçlarını karşılamakla görevlidir ve erkeğin bu anlamda ekeceği gibi kullanacağı ve ekeceği bir tarla hükmündedir (Gülendam, 2007: 174). Mânide (Elçin, 1970: 99) hediye olarak, kadına ait bir süs eşyası olan, altın aşık verilmektedir. Bu mânide dikkat çeken bir nokta doğacak çocuğun cinsiyetinin erkek olması karşılığında bu hediye verileceğinin belirtilmesidir. Kadının evlendikten sonra aile ve toplum içindeki konumunu belirleyen anne olması, özellikle erkek çocuk annesi olmasıdır ve bu durum toplumun aynası olan mânilere ve verilen hediyelere de yansımıştır.

Kanlı kurbanlarla birlikte kansız kurbanların da adak olarak adandığı görülmektedir. Amaç yine sevgiliye kavuşmaktır. Kansız kurban olarak görülen hediyeler oruç tutmak ve sadaka vermektir (Akalın, 1972: 269, 393). Bu adakların da erkekler tarafından adandığı görülmektedir. Burada da erkeğin hem maddi hem manevi yönden gücü ön plana çıkarılmaktadır.

Geçiş dönemlerinden ikincisi olan düğünde hediyeleşme öyle ciddi bir hale gelmiştir ki hediye alınıp verilmeden evlilik gerçekleşmesi mümkün değil gibidir. Evlilik gerçekleşmeden önce hediye olarak istenilen nesneler sarı altın, elmas yüzük, altın yüzük, beşibirlik, boyna altın, on bilezik, on bin ve bilezik olarak görülmektedir (Demir, 2013: 300; Oktürk, 1985: 185, 205, 250; Akalın, 1972: 56, 252). Bu hediyeler kadınlar tarafından evliliğin gerçekleşmesi için erkeklerden istenmektedir. Evlilik öncesi erkeğin bunları karşılayabilmesi gerekmektedir yoksa evlilik gerçekleşmeyecektir. Kadına toplum tarafından bu tarz isteklerde bulunması öğretilirken ve erkeğe de maddi imkânları el verdikçe bunları gerçekleştirmesi gerektiği öğretilmiştir.

Bu hediyelerle birlikte en sık karşılaşılan bir başka hediye kızın ailesine hibe edilen başlık parasıdır. Başlık parası miktarları mânilerde elli lira bir çeyrek, iki kuruş on para, yedi bin yedi yüz, yüz kuzulu koyun, üç yüz altın (Akalin, 1972: 73, 74, 365, 375, 466) olarak görülmektedir. Bu paranın verilmesinin maddi gücü yansıtma, kadının geleceğini garantiye alma, kadının aile içindeki durumu belirleme gibi sebepleri vardır. Miktar arttıkça kadının hem toplum içindeki konumu artacak hem de gelin gittiği aile içinde değer görecektir. Ayrıca evlilik için istenen hediye ya da başlığın verilmemesi durumu da eleştiriye sebep olmaktadır. Mânide (Demir, 2013: 80) hediye olarak istenen beşibirliğin alınmaması eleştiriye sebep olmuştur. Daha önce hediyeler üzerinden kadınların birbirlerine nispet yaptığı görülmüştü. Bu mânide ise eleştirilen kadındır ve bu bir kadın tarafından yapılmaktadır. Erkek üzerinde söz hakkı olmayan kadınlar için söz konusu kadınlar olduğunda durumun farklılaştığı görülmektedir.

Evlilik sürecinde uygulanan âdetler vardır ve bu esnada da kadına hediyeler verilmektedir. Bu durumla üç mânide karşılaşılmıştır. Kadına alması gereken hediyelerin koyun (Elçin, 1970: 86) ve başlık (Akalin, 1972: 473) olduğu çevredekiler tarafından söylenmektedir. Ayrıca yine erkekten kadına âdetler çerçevesi içinde yüz görümlüğü olarak beşibirlik (Oktürk, 1985: 243) verilmektedir. Mâniler göstermektedir ki kadının ve erkeğin beklentilerini belirleyen çevredir.

Hediyenin bir türü olan bahşışın mânilerde ramazan davulcularına verildiği görülmektedir. Bununla ilgili pek çok örnek bir önceki bölümde mevcuttur. Bahşış olarak verilen hediyelerin ne olduğu bilinmezken bazı mânilerde özellikle bahşışın erkeklerden istendiği görülmüştür. Bu da erkeğin kamusal alanda egemen güç olmasıyla alakalıdır.

Ödül ise mânilerde sevgiliyi bulmanın karşılığında verilen hediye olarak görülmektedir. Verilen hediyeler şunlardır: Yüz altın, beş yüz altın, bin altın, yüz bin altın (Demir, 2013: 368; Oktürk, 1985: 304). Verilen hediyelerin miktarı ve kadının ev içinde olma zorunluluğu göz önüne alındığında bu hediyeleri erkeğin verdiğini söylemek mümkündür. Yüksek miktarlarda ödül verilmesinin sebebi hem sevgiliye duyulan sevginin bir göstergesi hem de diğer hediyelerde olduğu gibi erkeğin üstünlüğünü ve gücünü yansıtması için bir vesiledir.

Rüşvetin sevgiliyi ikna etmek için hediye olarak kullanıldığı mâniler de görülmektedir. Sevgiliden işaret almak için Osmanlı lira verilirken (Demir, 2013: 97), kapıyı açması için de altın zincir (Demir, 2013: 160) rüşvet olarak verilmektedir. Bu rüşvetler erkek tarafından kadına teklif edilmektedir. Bir başka mânide ise kadın bir öpücük karşılığında beşi birliği (Demir, 2013: 250) rüşvet olarak istemektedir. Bu da erkeğin tahakküm gücünün tamamen ekonomik sebeplere dayandığının bir göstergesidir.

Mânilerde çorap da (Demir, 2013: 121) hediye olarak verilenler arasında görülmektedir. Mânide hediye olarak gönderilen çorabın gül motifli olduğu görülmektedir. Özellikle bu motifin olduğunun belirtilmesi güllü çorabın kadınlar ve erkekler tarafından giyildiğinde evlilik çağına gelindiğinin bir göstergesi olduğu içindir (Ayvazoğlu, 2010: 203). Mâninin bağlamından anlaşıldığı kadarıyla hediye gönderen bir kadındır. Çünkü mâninin son dizesinde bir sitem görülmektedir. Bu da hediye kadının gönderdiği düşüncesini pekiştirmektedir. Çünkü normal olan evlilik niyetini erkeğin belirtmesidir. Fakat burada görülmektedir ki bunu yapan kadındır. Kadının ya da erkeğin yüklenen rollerin dışına çıkmasının yarattığı algı metinlerde kendini açıkça göstermektedir. Bir başka mânide de yine kadın tarafından hediye edilen nesnenin çorap olduğu görülmektedir. Fakat buradaki fark çorabın iletişim kurmak dışında herhangi bir şeyi sembolize etmiyor oluşudur.

Mânilerde saç telinin (Akalin, 1972: 177, 314, 380, 383; Göksu, 1970: 285; Demir, 2013: 292; Oktürk, 1985: 505) hediye olarak kadından erkeğe verildiği görülmektedir. Nasıl ki bundan önceki hediyeler kadın tarafından isteniliyorsa bu hediye de erkek tarafından kadından istenmektedir. Buradan hareketle erkek ve kadının verdiği hediyeleri maddi açıdan kıyaslayacak olursak; toplumun erkeğe yüklediği ekonomisinin iyi olması ve kadının ihtiyaçlarını karşılaması gerektiği düşüncesi açıkça verdiği hediyelere yansımaktadır. Kadındansa iyi ev kadını, iyi eş gibi rolleri yerine getirmesi beklenmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur. Erkek hem toplumun önünde hem de kadının gözünde statüsünü güçlendirmek için kadının isteklerini yerine getirirken; kadının erkek karşısında statüsünü ya da gücünü ispatlamasına gerek yoktur. Kadının yapması gereken tek şey kendine tahsis edilen alanda namusunu korumasıdır.

Hediyeleşme geleneğinde verilen hediyeler her zaman somut nesneler değildir. Bunun örneği türküde görülmüştü. Aynı türden bir hediye ile mânî türünde de karşılaşmıştır. Âşığın hediye olarak gördüğü şey sevgilisinden gelen sözdür (Akalin, 1972: 42). Hediyeği gönderen kadındır. Erkeğin kadından aldığı hediyelere bakıldığında, kadının kendi sınırlı alanında üretebileceği şeyler olduğu görülmektedir. Kadının ve erkeğin verdiği hediyeler içinde bulundukları ortamlar, kendilerine yüklenen rollerle oldukça ilişkilidir. Erkeğin her zaman imkânlarını zorlayarak en iyisini yapması gerekirken; kadına karşı böyle bir beklentinin olmadığı görülmektedir. Hediyeleşme geleneğinde kadının erkekten beklentisi her zaman hep en iyisiyken erkeğin beklentisi kadından bir işaret alabilmektir. Verilen ve alınan hediyeler de bu durumu ispatlar niteliktedir. Bir başka mânide de soyut olarak görülen hediye sevdadır (Oktürk, 1985: 393). Âşığın hatıra olarak gördüğü şey sevgilisinden kalan sevdadır. Kadının kendi olanakları çerçevesinde verebileceği en değerli hediyeği verdiği görülmektedir.

Verilen hediyelerin ne olduğu bilinmese de mânilerden (Demir, 2013: 55, 209) anlaşıldığı kadarıyla kadın tarafından bir erkeğe verilmiştir. Verilen hediyelerin ne olduğu bilinmediği için cinsiyet bağlamı açısından yorum yapmak mümkün değildir.

Müjdelik sevgiliden haber getirildiği durumlarda haberi getiren kişiye verilen hediyelerdir. Mânilerde müjdelik olarak beş lira, seksen lira ve altın küpenin verildiği görülmektedir (Göksu, 1970: 68, 152; Akalin, 1972: 105). Mânilerin bağlamından anlaşıldığı kadarıyla müjdeliği veren kadınlardır. Müjdelik olarak verilenler de bu durumu destekler niteliktedir.

İncelenen mânilerde hediyeleşme geleneğinden hareketle toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkeğe yetiştirildiği toplum tarafından işlendiği, karşılıklı olarak kadın ve erkeğin beklentilerini de öğretilen roller çerçevesinde tuttuğu görülmüştür. Ayrıca verilen hediyelere bakıldığında erkeğin daima gücünü gösterecek hâkimiyetini kuvvetlendirecek hediyeler verdiği görülürken; kadının verdiği hediyelerin kendisine ait olan mekân içinde ulaşabileceği hediyeler olduğu görülmüştür. Kadının istediği hediyelerde ise erkeğin üstünlüğünü kabul ettiğini görmek mümkündür.

2.3. Masallarda Hediyeleşme

Çoğunlukla masalların yaratıcısı bilinmemektedir. Üreticisinin ve tüketicisinin daha çok kadınlar olduğunu bilmekle birlikte tüm yazın türleri içinde geleneğe en çok bağlı kalınarak sürdürülen bir tür (Sezer, 2015: 110) olduğundan kültürel birikimi, toplumun duygu ve düşüncelerini, beklentilerini net bir şekilde görmek mümkündür. Toplumsal cinsiyet bağlamında hediyeleşmeyi ele almadan önce masallarda karşılaşılan kadın ve erkek tipleri ele alınacaktır.

Masallarda karşılaşılan kadın kahraman tipleri sırasıyla şunlardır: Mutluluğu yakalamak için uğraş veren, olayların gidişini yönlendiren akıllı, vefalı, özverili, direşken kadınlar; kıskanç, iftiracı kadınlar; kötü kalpli üvey anneler, büyücü kadınlar ve acımasız dev anaları; cinsel tacize uğrayan kadınlar; eşlerine ihanet eden kadınlar; yalan ve kurnazlıkla mutluluğa ulaşmak isteyen kadınlar; akılsız, beceriksiz, sağduyusuz kadınlar (Yavuz, 2002: 61-62). Erkek kahraman tipleri ise şunlardır: Kadınlar tarafından yönlendirilen pasif erkekler; akıllı, becerikli, özverili, cesur, iyiliksever erkekler; kolayca aldatılabilen erkekler; hilekâr, kurnaz, açgözlü, kötü yürekli erkekler ve bilge ihtiyar erkekler (Yavuz, 2002: 80-81). Kadın ve erkek tipleri karşılaştırıldığında; erkek kahramanların kadınlara nazaran daha becerikli olması gibi bir beklenti olduğu görülmektedir. Bunda geleneğin kadına ve erkeğe yüklediği rollerin etkisi vardır. Genel olarak kadının ve erkeğin mekânları, masallardan da anlaşılacağı üzere, iç ve dış mekân olmak üzere keskin bir çizgiyle ayrılmıştır. Kadınlardan kendilerine ait olan iç mekânda bulunmaları beklenirken; erkeklerden dış mekânda hep en iyi şeyleri yapmalarının beklenmektedir. Kadının hâkim olması gereken alan ev içidir. Görevi ise namusunu koruyup bunun sürekliliğini sağlamaktır. Erkeğin hâkim olması gereken alan ise evin dışı yani kamusal alandır. Rolü ise karsını ve çocuklarını korurken bir yandan da kamusal alanda gerçekleşen kötülüklerle mücadele etmektir. Masal metinlerinde verilen hediyeler de diğer iki türdeki hediyelerden farklı değildir.

Hatıra olarak verilen hediyeler arasında en sık karşılaşılan nesne yüzüktür. Bu nesne aynı zamanda kahramanların başına gelen kötü olaylardan sonra kavuşmalarını, kahramanların birbirlerini tanımlarını sağlayacaktır. “Gül ile Sinaver” (Sakaoğlu, 2001:455) adlı masalda bu hediye kadından erkeğe isteyerek verildiği görülmektedir. “Padişahın Kızının Ahlaksızlığı” (Alptekin, 2002: 432-433)

adlı masalda ise hediye olarak tercih edilen yüzük erkekten kadına verilmektedir. Fakat kadın bununla yetinmeyip erkekten gizlice mendilini de hatıra olarak almaktadır. “Benli Dilber” (Alptekin, 2002:278) adlı masalda, bir önceki masalda olduğu gibi, hatıra olarak karşı tarafın haberi olmadan alınan nesne yüzüktür ve bu eylem erkek kahraman tarafından gerçekleştirilmektedir. Yüzüğün hediye olarak görüldüğü bir başka masal “Padişahın Oğluyla Hizmetkârı” (Alptekin, 2002: 394) adlı masaldır ve yüzük kadın tarafından erkeğe verilmektedir. Diğer masallardan farklı olarak bu masalda hediyeleşme karşılıklıdır. Kadın kahraman hediye ettiği yüzük karşılığında sevdiği adamdan altın bir tarak alır. Bilindiği gibi yüzük çiftler arasında bağlılığın sembolüdür ve masalarda da hediye olarak tercih edilmesinin sebebi budur. Ayrıca son masalda erkeğin hediye olarak kadına verdiği ürününün altından olduğunun belirtilmesi erkeğin üstünlüğünü göstermek amaçlıdır. Yani hediye alış veriş karşılıklı olsa da erkek kadından üstün olmak sorundadır.

“Şah İsmail” (Alptekin, 2002: 446) adlı masalda hediyeleşmenin karşılıklı olarak gerçekleştiği görülmektedir. Hatıra olarak erkeğin verdiği hediye mendil, kadının verdiği hediye ise taraktır. Önceki masalarda olduğu gibi buradaki mendil de masalın sonunda kavuşmaya vesile olacak olan bir hediyedir. Verilen hediyelerin hatıra olması dışında bir özelliği olmamakla birlikte kadının verdiği hediye onay verilen alana ait bir hediye olduğu görülmektedir.

“Çiftçi Mehmed Ağa”(Boratav, 1969), “Mehmet Ağazade Mehmet Ağa” (Alptekin, 2002) ve “Ahmet Bezirgân” (Seyidoğlu, 2006) adlı masalarda verilen hediyeler arasında şunlar görülmektedir: Cariye, halı, inci, mercan, zümrüt, platin, para, padişahların kızları veya kız kardeşleri. Bu masalarda hediye veren taraf da alan taraf da erkektir. Hediye ilk veren kişilerin maddi durumları yerinde olmasa da tesadüfen buldukları eşyalar çok değerlidir ve bu eşyayı hediye olarak verdikleri kişiler padişahlardır. Padişahlar da bu hediye altın kalmamak için kendilerince daha değerli gördükleri şeyleri hediye olarak geri göndermektedir. Erkeğin gücünü, statüsünü göstermesi açısından önemli bir yere sahip olan hediyelerin üstünlük sağlamak amacıyla erkekler arasında da kullanılabileceği görülmektedir. Hediye olarak verilenler arasında kadının da olması erkeğe karşı söz hakkının olmadığı, bir mal gibi görüldüğünün göstergesidir. Kadın yaratımı olduğu düşünülen bir türde kadının kendini böyle bir konuma düşürmesi koşullar ne olursa olsun rollerin değiştirilemediğinin de göstergesidir aynı zamanda.

Kadınının mekânı ev olduğu için hediyeleşme geleneğinde verdiği hediyeler manevi anlamda değerli olsalar da çok çeşitlilik göstermemektedir. Dolayısıyla hediye çeşitliliğin görüldüğü durumlar genellikle erkeğin hediye verdiği durumlardır. “Yatalak Mehmet” (Boratav, 2009: 142) adlı masalda şehir dışına çıkan Mehmet annesi ve misafirlerine hediyeler almaktadır. Hediyelerin ne olduğu bilinmemektedir. Misafirlerin cinsiyeti bilinmese de masalda kahramanın annesine yani bir kadına hediye getirdiğinin belirtilmesi kadının ve erkeğin bulunabileceği mekânların üstü kapalı bir şekilde vurgulandığının bir göstergesidir.

Erkeğin kamusal alanda kadının da eve bağlı olduğunu vurgulayan masallardan bir diğeri de “Telli Top”tur (Boratav, 1969: 205-206). Masalda kızları tarafından babadan istenen hediyeler nalın, altın bir hamam tası ve telli toptur. Hediyeler herhangi bir sembolik anlama sahip değildir. Kahramanlardan en küçük kız kardeş istediği hediyeun unutulması durumunda ilahi olana sığınıp hediyeun unutulması durumundan babasının başına felaketler gelmesi için dua etmektedir. Bu da kamusal alanda ve erkeğin üzerinde söz sahibi olamayan kadının isteklerinin yerine getirilmesi için ilahi bir güçten destek alması gerektiği düşüncesinin bir yansımasıdır.

“Sitti Nusret” (Boratav, 2009: 184-185) adlı masalda kahramanı temsilen annesinin yeni doğan torunlarına verdiği hediyeler görülmektedir. Bu hediyeler sırasıyla elmaslı maşallah, hamayıl ve incili bir çevredir. Verilen hediyelerin hepsi çocukların babalarına ait eşyalardır. Masalda erkek kahraman kendisine ait olan kamusal alandayken kadın kahramanın ona ait olan iç mekânda kaldığı görülmektedir. Ayrıca bundan önceki masallarda olduğu gibi verilen hediyelerin kahramanları kavuşturmak gibi bir özelliğe sahip olduğu da görülmektedir.

Masallarda yapılan iyilik hiçbir zaman karşılıksız kalmaz. Hele de iyiliği yapan kahraman erkekse ve yola çıkacaksa eldeki bütün imkânlar kullanılarak iyiliğinin karşılığı vermeye çalışılır. “Dul Kadının Oğlu” (Günay, 2011: 16) adlı masalda kahramana verilen hediyeler bir terki altın, bir gümüş hançer, bir filinta, bir de yamçı ve yavuz attır. Bu nesneler kahramanın çıktığı yolda ihtiyacı olan nesnelerdir. Çocukluktan itibaren kadına ve erkeğe gerek oynadıkları oyunlar gerekse oynadıkları oyuncaklar vasıtasıyla yapması gerekenler öğretilir. Kadına içsel alana ait olan şeyler öğretilirken erkeğe kamusal alanda neler yapılacağı öğretilir.

Erkeklerin gücünü göstermesi için daima kahramanlık gerektiren işler yapması gerekmektedir. Masalda verilen hediyeler de bu durumun yansımasıdır. Erkeğe verilen hediyeler gücü, kuvveti, savaşmayı ve hâkimiyeti temsil ederler.

Yardım etmek amaçlı verilen bir diğer hediye “Fakir Adam” (Günay, 2011: 172) adlı masalda içi elmas dolu bir ekmek olarak görülmektedir. Bu bağışı yapan padişahın oğludur. Erkeğin statüsü ne olursa olsun gücünü her alanda göstermesi gerektiğinin bir örneğidir bu masal. Çünkü toplumun erkeğe yüklediği rollere göre erkek her zaman en iyisini yapmak zorundadır. Bunu yapmadığı takdirde erkek bulunduğu çevrenin beklentisini karşılamadığından dışlanacaktır.

“Yaban Tezeği” (Günay, 2011: 276) adlı masalda ise kadının yardım etmek için verdiği hediye bir yemeklik mercimektir. Bu da kadının verdiği hediyelerin ev içinden olduğu görüşünü destekler niteliktedir.

Ataerkil sistemin kadınları metalaştırdığı bir uygulama olan başlık parası geleneği masalarda erkeğin gücünü ve sevgisini ispatlaması açısından önemli bir görev üstlenmektedir. “Muradına Nail Olmayan Dilber” (Seyidoğlu, 2006: 176) adlı masalda babanın kızını isteyen kahramandan istediği başlık Halep köprüsünün üstüne elmadan saçaklar yaptırmasıdır. “Sıçan Çocuk” (Günay, 2011: 259) adlı masalda kızın babası başlık olarak kendi sarayından daha yüksek bir saray, kahramanla kendi evinin arasına yılanın bile geçemeyeceği bir çeper ve bir tabak yemekle bütün cemaatin doyurulmasını istemiştir. “Avcı Mehmet’in Oğlu” (Günay, 2011: 282) adlı masalda başlık olarak istenilenler de şöyledir: Kahraman kızın babasının konağını kaldırıp bir dağın üzerine koyacak, kızın babası kırk kazan yemek pişirecek ve kahramanın bulduğu bir adam bunu yiyecek, yere serpilmiş bir kilo darı toplanacak ve sonuncu bir salkım üzüm sabah namazından sonra kızın babasının önünde olacak. “Üç Şart” (Yavuz, 2002: 341-342) adlı masalda ise kızı isteyen kahramandan gözü kanlı bir devi öldürmesi, devlerin şimşir tırağı ve devlerin aynası başlık olarak istenmiştir. Son olarak “Balıkçı Güzeli” (Günay, 2011: 286) adlı masalda istenilen başlık ise kırk katır yükü altındır. Pek çok olağanüstü olaya ev sahipliği yapan masalarda başlık için istenilen hediyelerin de olağanüstü özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu hediyeleri temin etmek erkeğin gücünü gösterip toplum içindeki statüsünü yükselteceği gibi evlenmek istediği kadına olan sevgisinin de büyüklüğünü

göstermenin bir yoludur. Kadının rolü ise masallardan anlaşıldığı kadarıyla erkeğin boyunduruğu altına girip kendine verilen alanda en iyi şekilde hizmet etmektir.

Evlilikle ilgili olarak verilen son hediyeler yüz görümlüğü adı altında erkeğin kadına verdiği hediyelerdir. Bu hediyelerden ilki “Allah Kerim, Padişahın Oğlu Erim” (Boratav, 1969: 276) adlı masalda yakut bir yüzük olarak görülürken; ikincisi “Yaşlı Kadınlar” (Sakaoğlu, 2001: 439) adlı masalda kırmızı bir altın olarak görülmektedir. Erkek bu hediye kadına vermek zorundadır. Çünkü âdetler bunu gerektirmektedir. Şayet bu hediyeleri vermezse toplum tarafından kınanır.

“Müezzin” (Günay, 2011: 92) adlı masalda ailenin reisinin şehir dışına çıkması gerekmektedir ve kızlarına evden dışarı çıkmamalarını tembihler. Adamın iki kızı evden çıkarken küçük kız çıkmaz. Evin reisi şehir dışından döndüğünde evden dışarı çıkan kızlarını öldürtürken sözünü dinlediğini için bütün malını mülkünü hediye olarak küçük kızına bağışlar. İki kızın öldürülmesinin sebebi kendilerine yasaklanan alana çıkmış olmalarıdır. Çünkü bakire bir kızın, hangi nedenle olursa olsun ev içinden ayrılması iffetine zarar gelmesi anlamındadır (Özünel, 2006: 42). İffetine zarar geldiği için de cezalandırılması gerekmektedir. Masal ödülleri ancak bağımlı kadın tiplerine sunar (Sezer, 2015: 19). Bu masalda da bağımlı olan kadın küçük kız kardeşidir ve karşılığında hediye olarak babasının sahip olduğu bütün malları almıştır. Kadının bulunduğu aile içindeki erkeğe bağımlı olmak gibi bir zorunluluğu olduğu görülmektedir.

Masal metinlerinde kadın kahramanların zaman zaman erkeğe ait olan alanlarda yer alabileceği görülmektedir. Genellikle kadınlar bu alanlarda güçlerini göstermek için erkek kılığında görülürler. Yolculuğa erkek elbiseleri içinde çıkmak, dışsal alanın eril olduğunun kabulüdür (Sezer, 2015: 39). “Feliğenci Kızı” (Boratav, 2009: 130-132) adlı masalda kadın kahraman tam olarak bu şekilde görülür. Sevdği erkeğin peşinden giden kadın erkek kılığında karşısına çıkar ve satranç oynamayı teklif eder. Bu oyunu elbette ödüllü bir oyundur. Erkek kahraman oyun kaybettiğinde ona verilecek ödül cariyedir –ki bu cariyeye kadın kahramanın kendisidir. Kadın kahraman kazandığında ise aldığı ödüller altın hamayıl, altın saat ve ipek poşudur. Kadın tarafından erkeğe sunulabilecek hediye kadının cinselliği olduğu görülmektedir. Burada amaç dostluk kazanmak gibi görünse de nihai hedef kadının sevdiği erkeği elde etmesidir. Kadının erkeğe ait olan bir alanda bulunması ona

yüklenen rollere aykırı olsa da görülmektedir ki zaman zaman kadınlar da sevdiği erkeğin peşinden gidebilir. Masalda kadın her ne kadar kahramanlık yapmış olsa da bilinmektedir ki masalın sonunda kahramanca davranışları bırakıp kendisine ait olan alanda kendisinden beklenen iyi eş ve iyi anne olmak gibi davranışları sergileyecektir.

Masallarda ödül olarak verilen hediyeler genellikle yapılan iyi bir iş karşılığında verilirler. Verilen ödüller sırasıyla şöyledir: Bir torba altın (Boratav, 2009: 167), bir miktar para, bir avuç altın, bir kese altın, iki heybe altın (Seyidoğlu, 2006: 35-37, 55, 173, 240), padişahın kızı, yedi deve yükü altın, para (Sakaoğlu, 2001: 281, 414), kadın (Alptekin, 2002: 317). Ödüllerin çoğunlukla erkekler tarafından verildiği görülmektedir. Verilen ödül miktarlarının erkeklerin statülerine bağlı olarak şekil aldığı tespit edilmiştir.

Bahşiş, yapılan yardımlar karşılığında yalnızca bir masalda, üç altın (Seyidoğlu, 2006: 133) olarak verilmektedir. Erkek kahraman kendisine yardım eden olağanüstü özelliklere sahip kişilere vermiştir bu hediye.

Masallarda rüşvet yapılması hoş karşılanmayacak bir işi yaptırmak amacıyla verilmektedir. Bu hediye türünün karşılaştığı ilk masal “Helvacı Güzeli” (Günay, 2011: 221) adlı masaldır. Masalın kötü karakterli erkek kahramanı sevdiği kadını kandırması için yaşlı bir kadına birkaç tane altını rüşvet olarak verir. Başka masallarda da (Günay, 2011: 156, 229; Seyidoğlu, 2006: 313) yaşlı bir kadının evinde kalmak için erkek kahramanlar bir avuç altını rüşvet olarak vermektedir. Masallarda yaşlı kadınla bir erkeğin birbirlerinin mekânlarında rahatça bulunabildikleri görülmektedir. Bunun sebebini Özünel (2006: 79) “yaşlı kadınlar cinsel işlevlerini tamamlayarak bir anlamda işlevsizleşmişlerdir” şeklinde açıklamaktadır. Kadın cinsel olarak çekiciliğini ya da işlevselliğini kaybettiği anda erkekle aynı alana girme özgürlüğünü elde eder. Hediyeleşme geleneği üzerinden de bu görülmektedir.

Rüşvet son olarak “Padişahın Oğluyla Hizmetkârı” (Alptekin, 2001: 398) adlı masalda görülmektedir. Birbirini seven çiftler kaçmak için nöbetçilere rüşvet olarak altın vermektedir.

Alışılmışın dışında olayların görülebileceği masallarda, verilen hediyelerde de olağanüstü özellikler görülmektedir. Bu doğrultuda ele alınacak olan ilk hediye elmadır. Evlilikte en önemli unsur çocuktur. Çocuksuzluk motifinin işlendiği masallarda erkek kahramanlara olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan birisi tarafından elma hediye edildiği görülür (Boratav, 1969: 176; Günay, 2011: 150; Seyidoğlu, 2006:142; Sakaoğlu, 2001: 356; Yavuz, 2002: 281). Bilindiği gibi elma zürriyetin sembolüdür ve genellikle yaşlı bir derviş tarafından erkeklere verilmektedir. Kutsalla ilintili olan hediyeler erkekler tarafından verilmektedir. Bunun bu şekilde metinlere yansımalarının sebebi ise ataerkil sistemin bir getirisidir. Erkeğin her alanda kadından üstün olduğu düşüncesi her fırsatta metinlerde vermeye çalışılmıştır.

Olağanüstü olarak nitelendirilebilecek diğer hediyeler şunlardır; üç kıl (Günay, 2011:367), bir tüy, bir çift tüy, üç tel (Seyidoğlu, 2006: 154, 202, 217), birkaç kıl, kıl (Sakaoğlu, 2001: 312, 415). Bu masallarda yüzük dışında verilen hediyelerin hepsi erkeğe verilmiştir. Erkeğin kahramanlığını göstermesi için yardım amaçlı verilen bu hediyeler ataerkil sistemin erkeği kutsallaştırmaya çalışmasının metinlere yansımasıdır.

Kadının en önemli rolü iffetini ve namusunu sonuna kadar korumak zorunda olmasıdır (Özünel, 2006: 35) ve bunu da kendine verilen alanın dışına çıkmamakla sağlayabilir. Çünkü kadın için korunaklı olan tek bölge ona tahsis edilen alan olan evin içidir. Hatta öyle ki zaman zaman bu mekânda bile güven altında değildir. Kadının kendine ait olan alandan çıkması namusa leke getirmesiyle özdeşleşmiştir. Fakat masallarda kadının evden çıkması olağanüstü şekillerde sağlanarak bu durum biraz esnetilmiştir ve bir şekilde kadının bekâretini bozmadığı açıklanır (Sezer, 2010: 47). “Ağlayan Nar ile Gülen Ayva” (Alptekin, 2002: 452) adlı masalda da kadın olağanüstü şekilde evden çıkmakta, sevdiği erkeğin evine girmekte ve hatıra olarak ayrılığı simgeleyen mendili vermektedir. Verilen hediye kadın tarafından ulaşılması zor olmayan hatta kendi mekânına ait olan bir hediyedir. Bu masalda zaman zaman geleneğin tabularının yıkılabileceği üstelik bunun bir kadın tarafından yapılabileceği görülmektedir.

Her alma bir verme karşılığıdır, doğadaki ve toplumdaki dengeler karşılıklı bir alıp verme üstüne kurulmuştur (Yavuz, 2002: 181). “Eşmanip” (Yavuz, 2002:

181) adlı masalda da insanlara yapılan yardımın karşılığında kadın kahraman sevdiği adamı bulmayı amaçlamaktadır. İyilik için insanlara dağıttığı hediye parasız ekmektir. Genel olarak masallara bakıldığında sevdiğini arama ya da sevdiğinin peşinden gitme rolü erkeğe aittir. Ama bu masalda erkeğe yüklenen rolü kadının üstlendiği görülmektedir. Bu kadının erkeğe ait olan alanda bulunması demek olsa da bu alana dâhil olmadığı, geçici olarak o alanda olduğu bilinmektedir. Aradığını bulduğunda kendi alanına mutlaka dönecektir. Çünkü kadının ait olduğu alan dışarı değil içeridir.

Evlilik aşamasında verilen hediyeler masalarda da görülmektedir. Kız istemeye gidilirken götürülen hediyeler bir çift kıymetli bilezik, pırlanta taş, pırlantalı yakutlu elmaştır bir ayna, kelâm-ı kadim (Boratav, 1969:147-151, 235-239) olarak görülmektedir. Hediyeler bir kadın tarafından başka bir kadına verilmektedir. Masalarda kadın hediye olarak Kur'an'ı kabul etmiştir. Bu da zaman zaman kadınların maddi değeri yüksek olan hediyeleri değil manevi olarak anlamı olan hediyeleri tercih edebileceğinin bir göstergesidir.

Müjdelik de haber getirmenin karşılığı olarak verilen hediyeler arasındadır. Bir masalda bin lira (Boratav, 1969: 98) başka bir masalda bir tabak altın (Seyidoğlu, 2006: 242) müjdelik olarak kadınlar tarafından sevdiği adamlardan haber getiren kişilere verilmiştir. Müjdelikte de miktarı belirleyen kişinin maddi durumudur. Sevdiği adamdan haber getiren kişiye müjdelik veriyor olması yine kadının konumuyla alakalıdır. Kadının evin dışına çıkması uygun görülmediğinden böyle bir yola başvurduğu görülmektedir. Bir başka masalda da yine kaybolan kişinin ailesi tarafından müjdelik olarak miktarı belirtilmeyen para verildiği belirtilmektedir (Günay, 2011: 293). Son olarak müjdelik olarak verilen hediye konak ve cariye olarak görülmektedir (Sakaoğlu, 2001: 421). Bu hediye ise padişah tarafından verilmiştir. Görülmektedir ki kişinin maddi durumu iyiye imkânlar dâhilinde en iyi hediye vermektir. Kadının ve erkeğin verdiği müjdelikler kıyaslandığında erkeğin üstünlüğü burada da görülmektedir.

Rüşvetin bir başka masalda (Seyidoğlu, 2006: 104) kadınlar tarafından cadı kadına, toplum tarafından hoş karşılanmayacak bir işi yaptırmanın karşılığında, bir avuç altın olarak verilmektedir. Bu da göstermektedir ki kadın hoş karşılanmayacak bir iş yapacağı zaman toplum tarafından dışlanmış bir başka kadından yardım

almaktadır. Bunun altında yatan sebep ise kadının kendine yüklenen iyi ve saf olma rolünü elinde tutmaya çalışmasıdır.

Toplumsal cinsiyet rolleri kişiye doğduğu anda itibaren yüklendiğinden bu metinlere kuvvetli bir şekilde yansımıştır. Çocukluktan itibaren kadına evde kalmak, erkeğe ise evin dışında olmak aşılanır. Dolayısıyla kadına öğretilen kendisine tahsis edilen özel alanda başarılı bir birey olmak, erkeğe öğretilen ise kamusal alanda olup bitenlerle başa çıkmak, mücadele etmek ve kadın üzerinde egemenlik kurmaktır. Ele alınan masallarda da bu durum hediye üzerinden kendini göstermektedir. Hediyeler aracılığıyla erkeğin, kadın ve başka erkekler üzerindeki gücü, hâkimiyeti, statüsü yükseltilip dışarıyla olan mücadelesi vurgulanırken; gerek kadına verilen hediyeler gerekse kadının verdiği hediyelere bakılınca onun daima ev içinde olması gerektiği, erkeğe hizmet etmek zorunda olması gerektiği görülmektedir. Ayrıca kadın yaşlandıkça kötü nitelikler kazanıp art niyetli olurken; erkek yaşlandıkça iyi özellikleri artmaktadır. Bu da yine toplumun kadına ve erkeğe yüklediği anlamların bir yansıması olarak metinlerde görülmektedir.

2.4. Halk Hikâyelerinde Hediyeleşme

Halk hikâyeleri, ağırlıklı olarak aşk ve kahramanlık konularının işlendiği anlatmaya dayalı bir türdür. Diğer türlerde olduğu gibi kadın ve erkek ilişkileri yoğun bir şekilde halk hikâyesi metinlerinde de görülmektedir. Halk hikâyelerinde görülen kadın ve erkek tipleri de masaldakinden farklı değildir. Metinlerin geneline bakıldığında kadın sevgili, eş veya anne olarak görülürken; erkek de bir kahramanlıktan diğerine koşan, sevdiği kadın için mücadele eden bir tip olarak görülür. İncelenen metinlerde verilen hediyelerde ise, bundan önceki türlerde olduğu gibi, kadın ve erkeğe atfedilen roller çerçevesinde seçimler yapıldığı görülmektedir.

“Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011a: 312) ilk olarak verilen hediye değerli bir madendir. Buna karşılık olarak gelen hediyeler ise kıymetli madenler ve taşlardır. Hikâyedeki hediyeleşme iki erkek arasında gerçekleşmektedir ve görülmektedir ki ilk hediyein karşılığında daha değerli bir hediye gelmiştir. Bu durum erkeğin tahakküm gücünü koruma, toplum içinde küçük

düşmeme isteğiyle alakalıdır. Hatta istekten de öte ataerkil sistemi kendine öğrettikleriyle doğru orantılı bir durumdur.

Çocuksuzluk bir erkek için en büyük sorunlardan birisidir. Erkeğin soyunu devam ettirebiliyor olması gerekir yoksa içinde bulunduğu toplum tarafından kınanır, dışlanır ve bütün gücünü kaybeder. Halk hikâyelerinde adak “Leyla ve Mecnun” (Sav, 1974) hikâyesinde görülmüştür. Adağın ne olduğu bilinmese de tanrıya bir çocuk vermesi karşılığında adandığı, sadakalar verildiği açıkça dile getirilmektedir ve bunun bir erkek tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Erkeğin gücünü ve prestijini korumak için bunu yaptığı açıkça görülmektedir.

Halk hikâyelerinde karşılık beklemeden yapılan yardımlar daha çok erkek kahramana yapılmaktadır. “Mahmut ile Nigar” (Kaya, 1987: 114) adlı hikâyede Mahmut’a hediye olarak saz verildiği görülmektedir. “Yusuf ile Gülistan Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011b: 152) Yusuf’a hediye olarak kama verilmektedir. Bu hediyeler hikâyenin kahramanına çıktığı zor yolda yardım etmek amacıyla etrafındaki erkekler tarafından hediye edilmiştir. Buradan toplumun yüklediği rolleri yerine getirebilsin diye erkek kahramana yardımcı olmak için elinden geleni yaptığı görülmektedir.

Bir erkek evlenmek istiyorsa ekonomik durumu yerinde olmalı ve evlilik esnasında gereken şeyleri karşılayabilmelidir (Türkdoğan, 1991: 169). Bu düşünce hikâyelerde kendini göstermektedir. “Âşık Garip Hikâyesi”nde (Türkmen, 1995: 213) Garip Şah Senem’in ağırlığınca başlık vermek zorundadır. Garip eğer bu başlığı veremezse sevdiği kadınla evlenemeyecektir. Erkeğe yüklenen ekonomik gücü elinde bulundurma rolü bu hikâyede kendini başlık parası üzerinden göstermektedir.

“Köroğlu Hikâyesi Kızıroğlu Kolu”nda (Yılmaz, 2011a: 147) çemçirak taşı ve bir çift turna teli; “Rıza Bey Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011a: 75-76) evliya mezarından toprak, “Uzakelli Garip Şah Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011a: 242) deve kervanlarıyla altınlar, mücevherler, top top kumaşlar, ipekler; çok has, boyna dizilen kolyeler, altınlar, kıymetli mücevherler; “Elmas ile Kahraman Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011b: 108) beş katlı bir apartman, dört tarafından çeşme akacak ortada havuzu olan bir bahçe başlık olarak istenmektedir. Bu hediyelerin hepsi görüldüğü gibi yapılması ve temin edilmesi zor şeylerdir. Toplum erkeğe güçlü, azimli, kararlı

olmak gibi roller yüklemiştir. Bu hikâyelerde istenen hediyeler de erkeğin bu rolleri karşılayıp karşılayamadığını görmek içindir.

Halk hikâyelerinde ödül gerçekleştirilmesi zor olan bir işin başarılmasının karşılığında verilmektedir. Bunun örnekleri “Ferhat ile Şirin” (Sav, 1974: 107) ve “Söylemez Sultan Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011b: 90) görülmektedir. İlk hikâyede verilen ödülün ne olduğu bilinmemekteyken; ikinci hikâyede padişah kızının konuşturulması karşılığında kızını ve onunla birlikte altından saraylar vereceğini söylemektedir. İkinci hikâyede ödül olarak sarayla birlikte kadının da verildiği görülmektedir. Kadının söz hakkının olmadığı belirleyici olanın erkeğin sözü olduğu bir kez daha görülmektedir.

İyi haber getirme karşılığında verilen müjdelik “Uzak Elli Garip Şah Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011a: 229) görülmektedir. Bu hikâyede müjdelik padişah tarafından verildiği için maddi değeri yüksektir denebilir. Hikâyeden anlaşıldığı kadarıyla verilen müjdeliğin kişinin fakirlikten kurtulduğunun belirtilmesi de bunu kanıtlar niteliktedir. Erkeğin ekonomik olarak durumu yerindeyse bunu hediyeler aracılığıyla gösterip gücünü ve statüsünü elinde tutması gerektiği düşüncesinin yansımaları bu metinde de görülmektedir.

Bir başka halk hikâyesinde (Yılmaz, 2011b: 354-355) müjdeliğin altın ve akça olarak kocasından haber getirmesinin karşılığında kadından bir çocuğa verildiği görülmektedir. Kadının eve ait olduğu haber almak için dahi dışarıya çıkmasının uygun olmadığı düşüncesi bu hikâyeye de yansımıştır.

Âşıklık geleneğinde âşğın sözü karşılıksız kalmaz. Bu durum halk hikâyelerinde görülmektedir. “Timur Han ile Maya Sultan Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011b: 355) ailenin reisi karısına söylediği türkü karşılığında bir kese altını bahşış olarak vermektedir. Burada ekonomik gücün erkekte olduğu düşüncesi metine yansımıştır. “Mete Han Hikâyesi”nde (Yılmaz, 2011b: 363) de söylenen türküyü karşılık kadından kadına bir kese altın bahşış verildiği görülmektedir. Hikâyede bahşış padişahın karısından çocuğunun bakıcısına verilmektedir. Kadının bahşışı verirken padişahın karısı olduğunu belirtmesi erkeğin yüceltildiğinin bir göstergesidir. Kadının sultan olması da bahşış verebiliyor olması da bir erkeğe bağlı olmasıyla mümkündür metinde üstü kapalı şekilde vurgulanan düşünce budur.

“Yaralı Mahmut Hikâyesi”nde (Aslan, 1990: 98) gerçekleştirilmesi zor bir iş karşılığında verilen ödül kişinin dünyalıdır. Bu ödül padişah tarafından verilecektir. Maddi değeri yüksek olan hediyein yine bir erkek tarafından verildiği görülmektedir. Bu ekonomik gücün erkeğin elinde olduğunun ve istediği gibi kullanabildiğinin bir göstergesidir

Halk hikâyelerinde rüşvet ilk olarak “Asüman ile Zeycan” hikâyesinde görülmektedir. Zeycan öldürülmek üzere olan sevgilisinin canını kurtarmak için kol bağını ve kemerini rüşvet olarak cellatlara teklif eder. Maddi açıdan bağımsız olmayan kadının yine elindeki imkânları kullandığı görülmektedir. Rüşvetin görüldüğü ikinci hikâye “Yusuf ile Gülistan Hikâyesi”dir. Verilen rüşvetin ne olduğu bilinmese de hikâyede erkek tarafından bir başka erkekten istendiği görülmektedir.

Masallarda olduğu gibi halk hikâyelerinde de olağanüstü hediyeler verildiği görülmektedir. Olağanüstü olarak nitelendirilebilecek ilk hediye elmadır. Beş halk hikâyesinde görülmüştür. “Tahir ile Zühre”, “Celali ile Kenani”, “Kerem ile Aslı”, “Mahmut ile Nigar”, “Asüman ile Zeycan” adlı hikâyelerde elma bir derviş tarafından erkeğe hediye olarak verilmektedir. Çocuksuzluk hem kadın hem de erkek için toplumda kusurlu görülmek için bir sebeptir. Hikâyelerde verilen hediyein bu olması toplumun bu durumu çok önemseyişinin bir göstergesidir.

Olağanüstü olan ikinci hediye ise bir ekmek ve kamer tay olarak “Kamer Tay” (Yılmaz, 2011a: 85) adlı hikâyede görülmektedir. Erkekten erkeğe verilen bu hediyeler, kahramanın karşılaşacağı zorluklarla baş edip gücünü göstermesi için yardım amaçlı verilmektedir.

Saç teli “Elif ile Yaralı Mahmut Hikâyesi”nde hatıra olarak kadın tarafından erkeğe verilmektedir (Korgunal, 1971: 28). Kadın yine kendinden bir parça vermektedir. Kadının manevi değeri olan hediyeleri verdiği diğer türlerde olduğu gibi burada da görülmektedir.

“Abdullah Bey ile Cihan Hanım Hikâyesi”nde hediye olarak terlan kuşunun tercih edildiği görülmektedir. Hikâyede kadın kendi özel alanından çıkıp erkeğe ait olan kamusal alanda bu hediye nişanlısına vermiştir. Burada dikkati çeken ayrıntı kadın kahramanın hediye verirken dışarıda bulunmasının doğru olmadığını ve

bundan dolayı ayrılabilirliklerini söylemesidir. Bunun sebebi daha önce belirtildiği gibi kadının kamusal alanda namusuna zarar geleceği düşüncesidir.

“Yaralı Mahmut ile Nigar Hikâyesi”nde (Kaya, 1987: 142) hediye olarak verilen nesne yağlıktır ve kadından erkeğe hatıra olarak verilmektedir. Kadının sahip olduğu olanaklar içinde kendince en değerli hediye verildiği bu hikâyede de görülmektedir. Erkeğin verilen hediyelere hiç itiraz etmemesi kadının alanı ve sahip olabileceklerinin bilinmesinden kaynaklıdır. Aslında bu kadının iç mekâna erkeğin de dışarıya ait olduğunun hediyeler vasıtasıyla bir yansımasıdır.

“Asüman ile Zeycan” hikâyesinde ise hatıra olarak verilen nesneler üzerinde elmas taşlarla kalp işli olan bir bilezik, çevre içinde saçtır (1947: 12). Bu hikâyede maddi açıdan değerli olan hediye veren kadinken manevi değeri olan hediye veren ise erkektir. Kadın ve erkek arasında hediyeleşmenin ölçülerini belirleyen büyük oranda toplumun beklentileri ve onlara öğretilen roller olsa da bu hikâyede görülmektedir ki bunların dışına da çıkılabilir. Hikâyenin ilerleyen kısımlarında Zeycan Asüman’a kendi elleriyle topladığı gülleri hediye olarak göndermektedir. Bu hediye ise kadının kendine ait alanında bulunabilecek bir hediyedir. Zaman zaman çizilen rollerin dışına çıkılsa da mutlaka sınırların içine geri girildiği görülmektedir.

“Arzu ile Kamber Hikâyesi”nde (Şimşek, 1987: 292) muştuluk olarak kadın canını vereceğini söylemektedir. Önceki hediye örneklerinde görüldüğü gibi kadın yine kendine ait alan içinde elinde olanın en iyisini vermeye çalışmaktadır.

Halk hikâyelerinde toplumsal cinsiyet bağlamında hediyelere bakıldığında; erkeğin ekonomik gücü elinde bulundurması gerektiği düşüncesi ve bunu ispatlama zorunluluğu verdiği hediyelerde kendini göstermektedir. Bununla birlikte erkekten beklenen hediyelerde kahramanlığını, korkusuzluğunu, gücünü, zekâsını ve becerisini göstermesi gerektiği görülmektedir. Kadından beklenen ise kendine tahsis edilen alanda olanaklarını en iyi şekilde kullanarak topluma, ailesine ve eşine namusuna leke getirmeden hizmet etmesi gerektiğidir. Genel olarak verilen hediyelerden de anlaşıldığı üzere erkek aktifken; kadın daha pasif özelliklere sahiptir.

2.5. Atasözleri ve Deyimlerde Hediyeleşme

İnsan yaşamını ilgilendiren hemen hemen her şeyin atasözleri ve deyimlerde ele alındığı görülmektedir. Diğer türler gibi bu tür de toplumun yaşantısına, içinde bulunduğu kültüre ve buna bağlı olarak insanların verdiği tepkilere ışık tutulmasına yardımcı olmaktadır. Atasözleri ve deyimlere genel olarak bakıldığında kadının, diğer türlerde olduğu gibi, özel alanda olması, anne kimliği ile ön plana çıkması, iyi bir eş olması, hanım hanımcık olması gerektiği gibi özellikler ön plana çıkmaktadır. Erkeklerden ise temel beklenti ailesini geçindirebilmesidir. Bu tezin ana konusu olan hediyeleşme ile ilgili olarak incelenen atasözleri ve deyimlerde kadına dair verilere rastlanılmamıştır. İncelenen atasözlerinde verilen hediyeler koz, elma, yarım elma, çürük elma, bir çiğnem sakız, kuru kızılıçık, yeşil yaprak olarak görülmektedir. Bu durum önemli olanın hediye vermek olduğu düşüncesinin bir yansımasıdır. Hatta bir atasözünde “ağalık vermekle” denerek vermenin kutsallığına, gücü temsil ettiğine vurgu yapılmıştır.

Atasözleri ve deyimlerde bahşiş olarak verilen hediyeler at ve eşek olarak görülmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla bahşiş olarak verilen bu hediyelerin bir yerlerinde mutlaka noksanlık vardır. Atasözleri ve deyimlerde vurgulanan ise bu eksiliğin göz ardı edilmesi gerektiğidir. Çünkü eksik ya da kusurlu olsa da bu eşyalar kişilere hediye olarak verilmiştir. Verilen hediye eleştirilmesi ya da beğenilmemesinin toplum tarafından hoş karşılanmadığının bir yansımasıdır bu atasözleri ve deyimler. Çünkü Türk toplumunda ata ya da eşeğe binmek erkeklerle özdeşleşmiş bir durumdur. Dolayısıyla verilen hediyelerin kullanım alanından hareketle erkeğe hediye verildiğini söylemek yanlış olmaz.

Son olarak rüşvet ile ilgili olarak iki örnek görülmüştür. İlkinde iş bitirmek için akçenin verildiği görülürken; ikinci örnekte rüşvetin inançla ters düştüğü belirtilmiştir. Buradan hareketle rüşvete hem olağan bir gözle bakıldığını hem de olmaması gereken bir şey olduğunu görmek mümkündür.

2.6.Dua-Beddua Hediyeleşme

Dua ve beddua metinlerinde belirgin şekilde hediyeleşmeye dair bir ize rastlanılmamıştır. Kullanılan temel kaynaklarda dua ve beddualarla ilgili hediyeleşme geleneğinin en belirgin görüldüğü örnek müjdelikle ilgili olan dualardır.

Fakat bunu da toplumsal cinsiyet bağlamında ele almak mümkün değildir. Çünkü verilen ya da alınan müjdeliğin ne olduğu belli değildir.

Hadislerden hareketle hediyeleşme geleneğinin İslamiyet'te de önemli bir yeri olduğunu görmek mümkündür. Hediye kabul etmek, hediye mukabele etmek, hediye dönülmemesi gibi konularda pek çok hadis bulunmaktadır. Önemli olan nokta değerine ya da ne olduğuna bakmaksızın hediye kabul etmek ve güç yettiğinde karşılığını vermektir. Şayet kişinin gücü yetmiyorsa dua ederek hediye karşılık edebileceği yine hadislerde görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, hediyeleşme geleneği türkü, mâni, masal, halk hikâyesi, atasözleri-deyimler ile dua ve beddua türlerinde incelenmiş ve elde edilen malzeme üzerinden toplumsal cinsiyet okuması yapılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir:

Geçmişten günümüze hayatın her aşamasında karşılaşılan hediyeleşmenin, bireysel ve toplumsal bir takım işlevler yüklendiği görülmektedir. İletişim kurmak gibi önemli bir işleve sahip olan hediye, kişiler arası ilişkilerin gelişmesine yardımcı olur. Geleneklerin sürdürülmesine katkıda bulunmakla birlikte zaman zaman yardımlaşmak için de bir araç olarak kullanıldığından toplumun birliğini ve bütünlüğünü sağlar. Hediye genellikle para ile alınabilen bir eşya olduğundan alınan hediyelerin ekonomiye katkı sağlamak gibi bir işlevi de vardır. Psikolojik açıdan bakıldığında hediyeleşme kişiyi rahatlatma, mutlu etme gibi işlevlere sahiptir.

Hediyeleşme, toplumun yapısı ve beklentilerine göre şekillenmiş hediyeler aracılığıyla fertlerini bir arada tutmaya yarayan, görünürde gönüllülük esasına dayalı bir oluşumdur. İnsanlar sahip olduğu konumu ve gücü kaybetmemek adına toplumun kendinden beklentilerini yerine getirmek zorundadır. Hediyeleşmek de bu beklentiler arasındadır. Kişi kendinden beklenen bu olduğu için istese de istemese de bu geleneğin bir parçası olmak zorundadır. Dolayısıyla hediyeleşme görünürde gönüllü olsa da altında bir zorunluluk yatmaktadır.

Tezin birinci bölümünde, hediyeleşme geleneğinin türlere yansımaları tespit edilmiştir. Yapılan bu tespitler sırasında alınan ve verilen hediyelerin; saraylar, apartmanlar, değerli madenler, katır ya da deve yüküyle altınlar, elmas yüzük, elmas küpe, elmaslı maşallah, pırlanta taç, altın yüzük, altın küpe, altın kuşak, altın hamayıl, gümüş yüzük, yüzük, beşibirlik, armudiye, çeşitli miktarlarda para, fildişi tarak, acem şalı, kâğıtlı şeker, çorap, kına, koku, kolye, bilezik, saat, kemer, kuşak, potin, zenne, terlik, top top kumaşlar, elbise, fistan, mendil, çember, yağlık, yemeni, saç, çiçek, gül, katmer gül, nazarlık, yemiş, kurban, ayna, mektup, kadın, Kur'an, at, eşek, hançer, filinta, yamçı, elma, tüy, kıl, tel, nalın, tas, saz, çemçirak taşı, turna teli, ekmek, mercimek, koz, yarım elma, bir çiğnem sakız, kuru kızılçık, yeşil yaprak, çürük elma, acı soğan ve helvalık un olduğu görülmüştür.

İtibar elde etmede hediyeleşmenin önemli bir kültürel gelenek olduğu söylenebilir. Bu bağlamda kişinin hediye vermesi itibarını artırır. Değerli ve ulaşılması zor nesnelerin hediye olarak tercih edilmesi, hediye veren kişinin prestijini artırıcı işleve sahipken hediye alan kişinin kendini değerli hissetmesine sebep olur.

Kişiler arası ilişkilerin boyutlarını belirleyen esas nokta verilen hediyelerdir. Hediyelerin zaman zaman kıskandırma işlevini üstlendiği görülürken zaman zaman ilişkilerin boyutunu belirlemek gibi bir işlev üstlendiği görülmüştür. Bununla birlikte incelenen metinlerde, alınıp verilen hediyelerde karşı tarafı ikna etme amacı olduğu görülmüştür. Buradan hareketle hediyeleşmenin ikna etme işlevi olduğu tespit edilmiştir.

Hediyeler vasıtasıyla oluşturulmuş sembolik bir dil vardır. Bu dili şu şekilde görebiliriz:

- 1- Hediye olarak erkeğin yüzük vermesi veya kadının bir erkeğe gül desenli çorap göndermesi evlilik isteğinin bir yansımasıdır.
- 2- Sevilen kişiye çiçek göndermek sevginin sembolüdür.
- 3- Mendil zaman zaman ayrılığı zaman zaman sevgiyi anlatan bir semboldür.
- 4- Hediye olarak verilen kadın barışın ve gücün sembolüdür.
- 5- Bunlarla birlikte hediyelerin zaman zaman reddedildiği görülmüştür. Hediye nin reddedilmesinin sembolik anlamı ise hediye yi veren kişinin beklentilerinin reddedilmesi anlamına gelmektedir.

Tezin ikinci bölümünde türkü, mâni, masal, halk hikâyesi, atasözleri-deyimler ile dua ve beddua metinlerinde geçen hediyeleşmeden hareketle toplumsal cinsiyet okuması yapılmıştır. Halk edebiyatı metinlerine yansıyan haliyle hediyeleşme geleneğinin toplumsal cinsiyet bağlamında kazandığı anlamlar da şu şekilde sıralanabilir:

Kadın ve erkek arasında hediyeleşmenin en yoğun görüldüğü türlerin türkü ve mâni olduğu tespit edilmiştir. Bunu sırasıyla masal ve halk hikâyesi takip etmiştir. Verilen hediyelerden hareketle atasözleri ve deyimlerde kadına ait herhangi bir rol tespit edilememiştir. Dua ve beddua metinleri incelendiğinde toplumsal cinsiyete dair bir unsura rastlanılmamıştır.

Hediye verici pozisyonundaki kişinin, kadın erkek fark etmeksizin, hediye verdiğinde itibarı artarken kendisinden beklenen hediye verme eylemini gerçekleştirmediğinde itibar kaybına uğradığı tespit edilmiştir.

Kadının ve erkeğin ait olduğu uzamlar kuşaktan kuşağa metinler vasıtasıyla aktarılmıştır. Metinlerden hareketle kadının mekânının özel alan/ev içi, erkeğin mekânının ise kamusal alan olduğu tespit edilmiştir. Bu durum verilen hediyelerde de kendini göstermiştir. Erkekten beklenen/istenen kamusal alana ait olan, ekonomik gücünü gösteren hediyeler vermesidir. Söz konusu kadın olduğunda ise böyle bir durum görülmemiştir. Erkeğin aksine kadının verdiği hediyeler manevi açıdan değerli ve kolay ulaşılabilecek nesneler olmakla birlikte, kendi güzelliklerini hatırlatacak niteliğe sahiptirler. Buradan hareketle erkek ve kadının verdiği hediyeler maddi olarak kıyaslandığında; toplumun erkeğe yüklediği ekonomisinin iyi olması ve kadının ihtiyaçlarını karşılaması gerektiği düşüncesi açıkça verdiği hediyelere yansımaktadır. Erkek verdiği hediyelerle gücünü ve sevgisini ispatlarken; kadın verdiği hediyelerle kendine tahsis edilen kısıtlı alanda yeteneklerini göstermektedir.

Metinlerdeki hediyeleşmeden hareketle ağırlıklı olarak kadının hediye alan kişi, erkeğin ise hediye veren kişi konumunda olduğu tespit edilmiştir. Kadının hediye verdiği durumlar tespit edilmiş olmakla birlikte özellikle sevgili olma halinde erkeğin daha çok hediye verdiği görülmüştür.

Kadın ve erkek arasında alınıp verilen hediyelerde bir kalıplaşma olduğu görülmüştür. Erkeğin kamusal alana ait hediyeler verirken; kadının özel alana ait hediyeler vermesi ve hediyelerin çeşitli sembolik anlamlar taşıyor olması zamanla hediyelerin cinsiyet yüklenmiş nesneler haline gelmesine sebep olmuştur. Kadının gerek alanının sınırlı olması gerekse ekonomik gücünün olmaması, toplumsal cinsiyetin yansıdığı hediyeleşme geleneğinde hediyelerin cinsiyetli olmasının bir diğer sebebidir.

Metinlerde kadınlara verilen hediyelerin koku, küpe, kına, kemer, kolye, bilezik gibi genelde dış güzelliği tamamlayıcı unsurlar olduğu görülürken; erkeğe verilen hediyeler at, kama, yamçı gibi gücü, savaşmayı temsil eden hediyelerdir. Buradan hareketle kadınlara yüklenen rollerden birinin güzel görünmek olduğu tespit edilirken; erkeğe kuvvetli, savaşçı ve hâkim güç olmak gibi roller yüklendiği tespit

edilmiştir. Hediyeler vasıtasıyla kadın ve erkeğin rollerinin pekiştirildiği görülmüştür.

Kadından erkeğe verilen hediyeler arasında en sık karşılaşılan nesne saçtır. Bunu çorap, ayva, nar, çember, yemeni ve yağlık takip etmektedir.

Erkekten kadına verilen hediyeler arasında ise en sık karşılaşılan nesnenin yüzük olduğu tespit edilmiştir. Sık olarak verilen hediyeler arasında bilezik, kolye, küpe, beşbirlik, kuşak, fistan, elbise gibi nesneler de görülmektedir.

Erkekten erkeğe verilen hediyeler ise inci, mercan, zümrüt, platin, altın gibi değerli madenler, para, kadın, at, hançer, filinta ve yamçıdır. Metinlerde özellikle gücü elinde bulunduran erkeklerin, ilişkileri sağlamlaştırmak adına kadını hediye olarak verdiği görülmüştür. Buradan hareketle toplumsal cinsiyet bağlamında, kadının nesneleştirildiği tespit edilmiştir.

Günümüzde hediye olarak genellikle erkekten kadına verilen çiçeğin gelenek bağlamında hem kadın hem erkek tarafından tercih edilen bir hediye olduğu tespit edilmiştir.

Somut hediyelerin yanı sıra metinlerde zaman zaman sevdâ ve selâm gibi soyut duyguların hediye olarak kadınlardan beklendiği tespit edilmiştir. Bu durum kadının verdiği hediyelerin manevi açıdan değerli olduğunun metinlere yansımalarının bir göstergesidir.

Metinlerde, herhangi bir sebeple şehir dışına çıkıldığına dönüşte mutlaka hediyeler getirilmesi gerektiği görülmüştür. Hediye getirilenin ise ağırlıklı olarak kadınlar olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun sebebinin ise kadının daha çok ev içinde olması, erkeğin ise kadından daha çok mekân değiştirmesiyle ilintili olduğu tespit edilmiştir. Kadının mekânı özel alan/ev içi olduğundan daha çok hediye alıcı pozisyonundadır.

Bu çalışmanın sonunda Türk toplumunda hediyeleşmenin önemli bir yeri olduğu; hediyeleşme geleneğinde almaktan ziyade vermenin daha makbul olduğu; hediyelerin cinsiyetinin olduğu ve kadın-erkek rollerinin pekişmesine katkı sağladığı; gelenek çerçevesinde kadının erkeğin gerisinde olduğu ve bütün bunları belirleyen toplum olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

AÇA, Mehmet, “Türk İnanış ve Düşünüş Sistemlerinde Meyve”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, V. 3/5, p. 11-22, 2008.

ADALI, Bilgin, **Âşık Garip**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1972.

AKALIN, Sami, **Türk Manileri I-II**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972.

AKALIN, Sami, **Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1990.

AKAY, Ali, **Armağan**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999.

AKIN, Erkan, “Ananın Aile İçindeki Rolü”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, C. 1, s. 110-113, Ankara, 1991.

AKIN, Erkan, “Türk Ailesinde Babanın Rolü ve Yeri”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, C. 1, s. 148-214, Ankara, 1991.

AKKAŞ, Saffet, **“Derdiyok İle Zülfü Siyah Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma”**, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 1999.

AKKAYAN, Taylan, “İnsanın En Şık İcadı Armağan”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi**, S. 24, s. 1-17, 2010.

AKSOY, Numan Durak, “Eski Türk Toplumunda Kadının Sosyal Statüsü”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 185, s. 149-166, 2010.

AKSOY, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994.

ALPTEKİN, Ali Berat, **Taşeli Masalları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.

ARTUN, Erman, “Türk Halk Kültüründe Mani Söyleme Geleneği, Manilerin İletişim Boyutu ve İşlevselliği”, **Türk Dünyasında Maniler Sempozyumu**, 6-8 Kasım 2006, (Erişim) http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_mani.pdf, 23 Temmuz 2017.

ARTUN, Erman, “Adana ve Osmaniye Halk Kültüründe Giyim-Kuşam Geleneği”, **Halk Kültüründe Giyim Kuşam ve Süslenme Uluslar Arası Sempozyum Bildirileri**, s. 68-85, Eskişehir, 2008.

ARTUN, Erman, **Türk Halkbilimi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009.

ASLAN, Ensar, **Yaralı Mahmut Hikayesi  zerine Bir İnceleme**, Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Diyarbakır, 1990.

AYAZ, Erhan, “G l Sözcüğünün Türk Dili ve Edebiyatındaki Yeri”, **Electronic Journal of Vocational Colleges**, V.1, I.1, p. 140-145, 2011.

AYDEMİR, Adem, “Türk Folklorunda Nişanlanma ve Evlilik Sembolü Olanak; ‘Gerdanlık, Küpe ve Yüzük’”, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, S. 282, s. 20-23, 2010.

AYYILDIZ, Kadriye, **Aşk ve Kahramanlık Konulu Türk Halk Hikâyelerinin Kurgusunda Kadının Rolü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2011.

BALİ, Muhan, **Erciş’li Emrah ile Selvi Han Hikâyesi Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği bakımından  nemi**, Baylan Matbaası, Ankara, 1973.

BARDAKOğLU, Ali, “Hediyeleşme Maddesi”, **Türk Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi**, C.17, s. 151-155, 1998.

BATAILLE, Georges, **Lanetli Pay**,  ev., Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2017.

BAYAR, Nevnihal, “Türk Kültüründe Ayva”, **Türk Kültüründe Ayrıntılar: Meyve Sempozyumu**, 2004, (Erişim)
https://www.academia.edu/25221421/T%C3%9CRK_K%C3%9CLT%C3%9CR%C3%9CNDE_AYVA, 13 Kasım 2017.

BEKKİ, Selahaddin, “Türk Mitolojisinde Kurban”, **Akademik Araştırmalar Dergisi**, S. 3, s. 16-28, 1996.

BHASİN, Kamla, **Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller**,  ev., Kader Ay, Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.

BİLGİN, Rıfat, “Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 26, S. 1, s. 219- 243, 2016.

BORATAV, Pertev Naili, **Az Gittik Uz Gittik**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969a.

BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969b.

BORATAV, Pertev Naili, **Zaman Zaman İçinde**, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.

BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2013.

BOZKURT, Kenan, Hacer BOZKURT “Sayıların Gizemli Dünyası: Kültür ve Edebiyatta Sayı Sembolizmi”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, C. 1, S. 1, s. 717-728, 2012.

Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.

BUTLER, Judith, **Cinsiyet Belası**, Çev., Başak Ertür, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2008.

CERRAHOĞLU, Münir, “Mitolojilerde ve Türkiye’de Derlenen Masallarda Narın Yeri”, **Turkish Studies- International Periodical For The Languages and History of Turkish or Turkic**, V. 7/1, p. 643-651, 2012.

ÇIBLAK, Nilgün, “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S. 15, s. 103-125, 2004.

ÇORUHLU, Yaşar, **Türk Mitolojisinin Anahatları**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000.

DEMİRCİ, Necati, **Türk Mânileri**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2013.

Derleme Sözlüğü, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1993.

DİKMEN, Melek, Kamile ÇETİN, “Klasik Türk Şiirinde Kadın Takı ve Aksesuarları”, **Bilgi**, S. 61, s. 71-98, 2012.

DEMİRBAĞ, İlknur, “Geleneksel Kadın Giyiminde Kuşaklar”, **Halk Kültüründe Giyim Kuşam ve Süslenme Uluslar Arası Sempozyum Bildirileri**, s.291-296, Eskişehir, 2008.

DEMİRBİLEK, Sevda, “Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, C. 44, S. 511, s. 12-27, 2007.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.

DÖKMEN, Zehra, **Toplumsal Cinsiyet**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2006.

DUVARCI, Ayşe, “Takı ve Geleneksel Takılar”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, C. 3, s. 973-977, Ankara, 1991.

DUYMAZ, Ali, **Kerem ile Aslı Hikâyesi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

ELÇİN, Şükrü, **Türkiye Türkçesinde Mâniler**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1990.

ELÇİN, Şükrü, “Türk Halk Edebiyatında Turna Motifi”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S. 28, s. 28-38, 2003.

ELÇİN, Şükrü, **Halk Edebiyatın Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

ERDAL, Tuğçe, “Erkek Ağızlı Türkülerde Kadın İmajı”, **Folklor/Edebiyat**, C. 17, S. 65, s. 37-52, 2011.

ERGUN, Pervin, “Türk Gelininin Mitolojik Göçü”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 13, S. 24, s. 275-290, 2010.

ERSOY, Ersan, “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 19, S. 2, s. 209- 230, 2009.

ERSOYLU, Halil, **Türk Dilince Dualar Beddualar Sözlüğü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2012.

ERSÖZ, Aysel Günindi, “Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Roller”, **Gazi Üniversitesi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 6, s. 167-181, 2010.

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1991.

GEÇER, Harun, Saffet KARTOPU, “Arkaik Bir Törenin Postmodern İzdüşümleri: Potlaç Geleneğinden Tüketim Kültürüne”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 10, S. 52, s. 675-687, 2017.

GIDDENS, Anthony, **Sosyoloji**, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2012.

GODBOUT, Jaques, **Armağan Dünyası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

GÖÇER, Kenan, “Ahiliği Potlaç Kültürü Üzerinden Yeniden Düşünmek”, **SEFAD**, V. 37, p. 465-476, 2017.

GÜLHAN, Abdülkerim, “Divan Şiirinde Meyvelerden Hareketle Yapılan Teşbih ve Mecazlar”, **Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, V. 3/5, p. 353-375, 2008.

GÖKALP, Ziya, **Türk Uygarlığı Tarihi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1991.

GÖKSU, M. Hasan, **Manilerimiz**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970.

GÖZEN, Emine, “Geçmişten Günümüze Şanlıurfa Kadın Takıları”, **Halk Kültüründe Giyim Kuşam ve Süslenme Uluslar Arası Sempozyum Bildirileri**, s.116-123, Eskişehir, 2008.

GÜNAY, Gülay, Özgün Bener, “Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S. 3, s. 157-171, 2011.

GÜNAY, Umay, **Elazığ Masalları ve Propp Metodu**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.

GÜNDÜZ, Ahmet, “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, V.5, I.5, s. 129-148, 2012.

GÜVENÇ, Bozkurt, **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979.

HYDE, Lewis, **Armağan**, Çev., Emine Ayhan, Metis Yayınları, İstanbul, 2008.

İMRE, Adorjan, “Türk Halk Şiirlerinde Erotik Motifler”, **Folklor/Edebiyat**, S. 34, s. 123-134, 2003.

İMAMOĞLU, Olcay, “Aile içinde Kadın-Erkek Roleri”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, C. 3, s. 832-835, Ankara, 1991.

KARPUZ, Emine, “Takı”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, C. 3, s. 970-972, Ankara, 1991.

KAŞGARLI MAHMUD, **Divanü Lügat-it-Türk**, Çev., Besim Atalay, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985.

KAYA, Doğan, **Mahmut ile Nigar Hikayesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

KAYA, Doğan, **Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, Ankara, 2001.

KOÇAK, Aynur, “Türk Destanları Çerçevesinde Hediyeleşmenin İşlevleri”, **VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, 2012, (Erişim) http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/13830,78pdf.pdf?0&_tag1=4F13E2C7BD3AD636ACCAD8DA918F2F8D9CF28BBD&crefer=BEF3EBCAA6E4F8E27F20A22A3648043ED0220364E394F08E147995975F5708E8, 23 Haziran 2017.

KOÇU, Reşat Ekrem, **Türk Giyim Kuşam Süslenme Sözlüğü**, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara, 1969.

KOTTAK, Conrad Philip, **Antropoloji**, Çev., Dr. Serpil N. Altuntek vd., Ütopya Yayınları, Ankara, 2002.

MAUSS, Marcell, **Sosyoloji ve Antropoloji**, Doğu Batı yayınları, Ankara, 2009.

METİN, Abdullah, “Kimliğin Toplumsal İnşası ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 2, s. 74-92, 2011.

OKTÜRK, Şerif, **Türk Mânileri Antolojisi**, Kastas Yayınları, İstanbul, 1985.

ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi C.I-II**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995.

ÖLMEZ, F. Nurullah, Habibe ŞİMŞEK, “Muğla İli Milas İlçesi Çomakdağı – Kızılağaç Köyü Kadın Kıyafetleri”, **Halk Kültüründe Giyim Kuşam ve Süslenme Uluslar Arası Sempozyum Bildirileri**, s.439-448, Eskişehir, 2008.

ÖNAL, Sevda, “Edebi Metinlere Yansıyan Yönüyle Osmanlı Toplumunda Hediyeleşme”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 11, S. 1, s. 103-115, 2008.

ÖRNEK, Sedat Veyis, **Türk Halkbilimi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977.

ÖTKEN, Nihal, “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Halk Oyunlarında Kadın”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, C.8, S. 1, s. 268-276, 2011.

ÖZBAĞI, Tevhide, “Geleneksel Türk Takıları”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.7, s. 785-799, 2002.

ÖZBEK, Mehmet, **Folklor ve Türkülerimiz**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, “Ülüş Maddesi”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.42, s. 297-298, 2012.

ÖZÜNEL, Evrim Ölçer, **Masal Mekânında Kadın Olmak**, Geleneksel Yayınları, Ankara, 2006.

ÖZÜNEL, Evrim Ölçer, “Halk Anlatılarında Aramağan-Erginleme İlişkisi”, **Gazi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 12, s. 59-65, 2013.

PALA, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, İstanbul, 2004.

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, **Öz Türkçe Sözlük**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1971.

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, **Arkadaş Türkçe Sözlük**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1994.

REED, Evelyne, **Bilim ve Cinsiyet Ayrımı**, Çev., Şemsa Yeğin, Payel Yayınevi, İstanbul, 2003.

REED, Evelyne, **Kadının Evrimi I**, Çev., Şemsa Yeğin, Payel Yayınevi, İstanbul, 2012.

REED, Evelyne, **Kadının Evrimi II**, Çev., Şemsa Yeğin, Payel Yayınevi, İstanbul, 2014.

SAKAOĞLU, Saim, Ali Duymaz, **Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

SAKAOĞLU, Saim, **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.

SAKARYA, Candan Işıl, **Türk Kültüründe Hediyeleşme Geleneği ve Hediyeler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

SAV, Ergun, **Halk Hikâyeleri**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1974.

SEYİDOĞLU, Bilge, **Erzurum Masalları**, Dergah Yayınları, İstanbul, 2006.

SEZER, Melek Özlem, **Masallar ve Toplumsal Cinsiyet**, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2015.

SCHIMMEL, Annemarie, **Sayıların Gizemi**, Çev., Mustafa Küpüşoğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000.

SİMMEL, Georges, **Bireysellik ve Kültür**, Çev., Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.

SÜMBÜL, Muzaffer, “Adana – Osmaniye Bölgesi Giyim Kültürü’nde ve Bölge Halk Oyunları Ekiplerinin Giysi Tercihlerinde Kadın Başlıkları”, **Halk Kültüründe Giyim Kuşam ve Süslenme Uluslar Arası Sempozyum Bildirileri**, s.135-156, Eskişehir, 2008.

SÜME, Gülda Çetindağ, “Halk Anlatılarında ‘Olağanüstü Biçimde Hamile Kalma’ Motifi Üzerine Bir Değerlendirme”, **International Journal Of Eurasia Social Sciences**, V. 6, I. 20, p. 135-151, 2015.

SÜME, Gülda Çetindağ, “Türk Kültüründe Değerler Simgesi Gül”, **Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, C. 5, S. 13, s.105-123, 2017.

ŞEN, Sevim, **Anadolu Masallarında Kadının Yeri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2008.

ŞENOCAK, Ebru, “**Leylâ ve Mecnun Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Ünivertsitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2000.

ŞENOCAK, Ebru, “Halk Anlatı ve İnanışlarında Mitolojik Bir Meyve: Nar”, **AVRASYA Uluslararası Araştırma Dergisi**, C. 4, S. 8, s. 228-152, 2016.

ŞİMŞEK, Esmâ, “**Arzu ile Kamber Hikayesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1987.

ŞİMŞEK, Esmâ, “Ölümsüzlük İlacı Elma”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, V.3/5, p. 193-204, 2008.

ŞENOCAK, Emel, “Yöresel Kıyafetlerin Türkülerdeki Dili”, **Halk Kültüründe Giyim Kuşam ve Süslenme Ulusları Arası Sempozyum Bildirileri**, s. 215-228, Eskişehir, 2008.

TANRIBUYURDU, Gülçin, “Bir Kültür Taşıyıcısı Bir Gizli Dil: Klasik Türk Şiirinde Mendil”, **Milli Folklor**, C. 11, S.87, s. 196-203, 2010.

TANYILDIZ, Ahmet, “Sevgilide Güzellik Unsuru Olarak Saç”, **Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları**, V. 4/2, p. 975–992, 2009.

TEZCAN, Mahmut, **Kültürel Antropoloji Açısından Başlık Parası Geleneği**, Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1981.

TEZCAN, Mahmut, **Kültürel Antropoloji Giriş**, Akademi Yayınları, Ankara, 2008.

Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1963.

TOKER, İhsan, “Renk Simgeciliği ve Din: Türk Kültür Yapısı İçinde Ak-Kara Karşıtlığı ve Bu Karşıtlığın Modern Türk Söylemindeki Tezahürleri Üzerine”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 50, S. 2, s. 93-112, 2009.

TUĞLACI, Pars, **Okyanus Ansiklopedik Sözlük**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983.

TUNA, Sibel Turhan, “Türk Dünyasında Düğünlerde Koltuklama ve Kırmızı Kuşak Bağlama Geleneği”, **Bilig**, S. 38, s. 149-160, 2006.

TURAL, Sadık, Elmas KILIÇ, **Nevruz ve Renkler**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1996.

Türk Atasözleri I-II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

Türkçe Sözlük, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 1998.

TÜRKDOĞAN, Orhan, “Başlık Geleneği ve Sosyolojik Açıklaması”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, C. 1, s. 168-180, Ankara, 1991.

TÜRKMEN, Fikret, **Âşık Garip Hikâyesi**, Akçağ, Ankara, 1995.

TÜRKMEN, Fikret, **Tahir ile Zühre**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.

Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi I-II, TRT Müzik Dairesi Yayınları, Ankara, 2000.

Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi III, TRT Müzik Dairesi Yayınları, Ankara, 2003.

VATANDAŞ, Celalettin, “**Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı**”, Sosyoloji Konferansları Dergisi, S. 35, s.29-56, 2012.

WILKINSON, Kathryn, **Kökenleri ve Anlamlarıyla Semboller-İşaretler**, Çev., Seda Toksoy, Alfa Yayınları, İstanbul, 2011.

YALMAN, Ali Rıza, **Cenupta Türkmen Oymakları I-II**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1971.

YAKICI, Ali, **Halk Şiirinde Türkü**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013.

YARDIMCI, Mehmet, “Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Sayılar”, **Çukurova Halk Edebiyatı Sempozyumu**, Adana, 1998, (Erişim) http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_3/yardimci.pdf, 3 Kasım 2017.

YAVUZ, Muhsine Helimoğlu, **Masallar ve Eğitimsel İşlevleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

YELTEN, Muhammet, Mustafa ÖZKAN, **Tükçe'nin Sözlüğü**, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2006.

YILDIRIM, Neşide, “Kadın Giyim ve Süslerinin Aileye Kazandırdığı Statü (İbecik Beldesi, Yeşildere ve Belevi Köyleri Örneği)”, **Halk Kültüründe Giyim Kuşam ve Süslenme Uluslar Arası Sempozyum Bildirileri**, s.272-290, Eskişehir, 2008.

YILDIRIM, Nilüfer, “Sembolik Bir Dil Hazinesi: Halk Anlatıları”, **Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, V.4/8, s.2383-2403, 2009.

YILMAZ, Ayfer, “Türk Kültüründe Kadın”, **Milli Folklor**, S. 61, s.111-123, 2004.

YILMAZ, Ejder, **Hukuk Sözlüğü**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996.

YILMAZ, Timur, **Âşıklardan Halk Hikâyeleri I-II**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011.

ZEYBEKOĞLU, Özge, “Toplumsal Cinsiyet Rollerinde Türk Toplumunun Erkeklik Algısı”, **Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar**, S.3, s. 1-14, 2010.